

**Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasy
Milli golýazmalar instituty**

Nurmuhammet Andalyp

Ýusup-Züleyha

**Çapa taýýarlan
Atabaý Nazarow**

Aşgabat – TYAMGI 2010 ý.

UOK 894.361

A67

M67 **Nurmuhammet Andalyp, Ýusup-Züleyha. A.:** Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar instituty, 2010 – 152s.

Redaktor

Godarow Rahmanberdi

Türkmenistanyň Hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň irginsiz tagallalary netijesinde türkmen halkynyň milli mirasy ylmy esasynda düýpli öwrenilýär we dünýä ýaýylyar. Beýik şahsyýetlerimize bagyşlanyp halkara ylmy maslahatlar geçirilýär.

Hormatly Prezidentimiziň ýörite Karary bilen 2011-njy ýylda dessançy türkmen nusgawy şahyry Nurmuhammet Andalybyň 350 ýyllyk toýy halkara derejesinde belleniler. Şahyryň „Ýusup-Züleyha“ dessany hem şu toýa niýetlenilip taýýarlanyldy. Bu dessan ahlak päkligi, hakyky söýgini, wepalylygy, ata-enä hormat-sarpa etmegi, birek-birege goldaw bermegi, paýhaslylygy ündýän, eserdir.

Kitap giň okyjylar köpçüligine niýetlenildi.

TDKP №307

2010

KBK 84Tür7

© Milli golýazmalar instituty, 2010 ý.

ULUSGA ÝADYGÄR GALSYN ÖZÜNDEN (Andalybyň Ýusup hakda kelamy)

Bereketli Ürgenç topragy halkymyzyň taryhyny, edebiýatyny, sungatyny belende göteren onlarça danyşmentleri, alymlary, şahyrlary Oguz iline peşgeş berdi. Bu toprakda dünýä inen Nurmuhamet Andalyp, özüniň bilbil owazy bilen türkmen edebiýatyny täze bir basgançaga galdyran läheň söz ussady hökmünde tanalýar. Ol zamanasynyň dilçi alymy, taryhçysy, dür saçan söz ussady hökmünde halkymyzyň hakydasynda öçmejek yz galdyrdy. Uzak wagtlap höküm süren sowetler döwletiniň diýdimzor zamanasynda dini mazmunly eser hökmünde „tagma basylan” Andalybyň „Baba Rõwşen”, „Zeýnelarap”, „Sagdy-Wakdas”, „Nesimi”, „Kyssaýy Purgun” ýaly ajaýyp eserlerimiň köp wagtlap çilesi açylman gelipdi. Şeýle gadagan etmelere garamazdan, şahyryň dürdäne setirlerini bagşylar dillerimiň senasyna öwürüp, aýdym edip aýdypdy. Sowatly kätipler Andalybyň eserlerini uly söýgi bilen sünnäläp göçüripdirler. Gündogaryň Buhara, Samarkant, Daşkent, Kokant ýaly şäherleriniň basmahanalarynda şahyryň eserleri köp nusgada neşir edilipdir. Bu ýagdaý bolsa, Andalybyň örüsinä diňäp, gündogar halklaryň arasynda uly meşhurlyk gazanmagyna itergi beripdir.

Andalyp „Ýusup-Züleyha” dessanynyň giriş bölümünde:

Asly mekanyň ki Garamazydyr

Adamy eşretde gyş-u ýazydyr –

diýip, özüniň önüp-ösen ýerleri hakynda maglumat berýär. Halk arasynda Ürgenç topragynyň Garamazy obasy hakynda gyzykly gürrüňler näli-näzire çenli aýdylyp gelinýär. Garamazy obasy Çermenýap, Tüniderýa ýaly derýalaryň boýunda ýerleşipdir. Derýanyň kenarynda kiçijik owadanja mazylar köp ekiler eken. Onuň bir görnüşiniň reňki garamtyl bolansoň, oňa gara mazy diýipdirler.

Halk döredijiliginde:

Awa salsaň tazy men,

Boýna daksan mazy men –

– diýlişi ýaly, şol garaja mazyjyk esasan oňlan oýnawajy hökmünde çaganyň boýnuna ýa-da goşaryna dakylar eken. Bu etraplarda „Keçe-keçe” oýny oýnalanda hem Andalybyň obadaşlary giznelinýän ýüzügiň deregine kiçijik gara mazyny bukmagy şert edip goýupdyrlar. Bu oýna çendenaşa ökdelligi üçin olara soňabaka Garamazylylar diýip at beripdirler. Garamazy tiresiniň, Çermenýap, Tüniderýa derýalarynyň atlaryna „Şasenem-Garyp” dessanynda hem duş gelmek bolýar:

Çermen ýakalaryň seýran ederdim,

Seýran etmez boldum, sen ýar gideli.

Gören aşyklary haýran ederdim,

Haýran etmez boldum, sen ýar gideli.

Derýanyň gaýrasy Garamazylar,

Onda molla bolsa, munda kazylar,
Boýny gaňrawlyja ýüwürük tazylar,
Salyp awlamadym, sen ýar gideli.

Dessanda ýatlanyp geçilýän garamazylar we kazylar türkmen tire-uruglarynyň atlarydyr. Söýünhan nesliniň bu iki tiresi bir ýerräkde, Tüniderýanyň boýunda ýaşapdyrlar. Köneürgenjiň Was topragynda XVIII asyrdaky ýaşap geçen şahyr Abdylly Şabende hem gojuklar tiresiniň kazylar urugyndan bolupdyr. Irki döwürlerde döredilen türkmen dessanlarynyň hataryna girýän „Şasenem-Garyp“ dessanynda Andalybyň ýaşap geçen ýerleri örän takyk beýan edilipdir.

Nurmuhammet Andalyp Garamazy ilinde agaç ussasy hökmünde giňden tanalan Seyitahmet ussanyň maşgalasynda dünýä inýär. Ol ogluna öz hünärini kemsiz öwretmek bilen çäklenmän, perzendiniň döwrüniň ýokary bilimini almagy üçin tagallasyny gaýgyrmandyr. Andalybyň ýaşan döwrüniň takyk kesgitlenilmegine şahyryň „Ýusup-Züleyha“ dessanynyň giriş setirleri ýardam edýär:

Ismim idi Nurmuhammet garyp,
Sözde tahallusym idi Andalyp.

Şahrimiz Ürgenç welaýat idi,
Hanymyz Şirgazy hemaýat idi...

Barça halaýyk içinde bet işim,
Ýetip ellik başge meniň bu ýaşym.

Bu setirlerden görnüşi ýaly, Andalyp Hywada hanlyk eden Şirgazy hanyň döwründe ýaşap geçipdir. Taryhy çeşmelerden malim bolşuna görä, Şirgazyň 1714-1715-nji ýyllarda Buharadan getirip, Hywa han saýlaýarlar.

Ol 13 ýyllap hanlyk edýär we onuň at-owazasy бүтін gündogara ýaýraýar. Şirgazy han söwda gatnaşygyny ýola goýmak maksady bilen rus patyşasy Pýotr I bilen hat alşypdyr. Ol öz döwrüniň sowatly adamlarynyň biri bolup, halkyň medeniýetiniň, ylmyň, edebiýatynyň ösmegine goşant goşmaga çalşypdyr. Şirgazy han alymlar we şahyrlar bilen söhbetdeş bolmagy halapdyr we sygyr sungatyna aýratyn sarpa goýupdyr. Ol öz adyna medrese saldyryp, adamlaryň ylym-bilim almagy üçin şert döredýär. Şol sebäpli şeýle uly hyzmatlary bitiren Şirgazy hany Andalybyň öz hemaýatkäri hökmünde ýatlap geçmegi kanuny ýagdaýdyr.

Andalybyň „Ýusup-Züleyha“ dessanynyň in ygtybarly nusgalarynyň biri hem Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar institutynyň hazynasynda saklanylýan 1228-nji golýazmadyr. Bu golýazma özüniň gadymylygy we tekstiniň ygtybarlydygy üçin beýleki çeşmelerden tapawutlanýar. Golýazmanyň ahryna onuň 1122-nji hijri (1710-njy milady) ýylynda göçürilendigi hakynda bellik edilipdir. Edebiýatçy alym A. Bekmyradow „Ýusup-Züleyha“ dessanynyň

ýazylan döwri hakynda özboluşly garaýşy öňe sürüpdü. („Edebiýat we sungat” gazeti, 13 ýanwar, 1984 ý.)

Onuň pikirçe, Andalyp 1710-njy ýylda bu dessanyň girişsiz nusgasyny hut öz obadaşlarynyň „hemdertleriniň” haýyşy boýunça ýazýar. Şol wagt Andalyp 50 ýaşlarynda eken. soňam şahyryň ýanyna „nutki nezih, ýagşy söze intizar” bolan bir şasuwar, ýagny Şirgazy han tarapyndan iberilen adam gelip, şahyrdan şeýle dessany ýazyp bermegi haýyş edýär. Andalyp bu dessanyň öňüne giriş sözlerini goşup ony 55 ýaşlarynyň içinde, 1715-nji ýylda doly tamamlýar.

„Ýusup-Züleýha” sýužeti gözelligiň we watansöýüjiligiň simwoly hökmünde dünýä edebiyatynyň taryhynda mäkäm orun alypdyr. Ýusup bilen bagly wakalar ilki arap rowaýatlaryn soňra Injile, Töwrata, Keramatly Gurhana aralaşypdyr Gurhanda bu kyssa „Kyssalaryň gözeli” (Ahsanul-kysas) diýlip at berilýär. Soňabaka Ýusup kyssasy çeper edebiyatda özüniň giňişleýin beýanyny tapýar. Her bir halk bu sýužete öz milli garaýyşlary bilen bagly düşüňjeleri siňdirmäge çalşypdyr. Şahyrlaryň 120-ä golaýy bu sýužete ýüzlenip, „Ýusup-Züleýha” eserlerini döredipdir. Ýakup Sergun, Afrema, Abdylly Ensary, Abdurahman Jamy, Bedreddin Hilaly, Dürbek, Mahmyt beg Selim Türkmen, Saýkaly, Ferdöwsy Tusy, Hamdy Çelebi, Şaýat Hemze, Şöwket, Nazym Hikmet, Ulfat, Ýan Raýnis, Tomas Mann ýaly ýazyjy-şahyrlar bu sýužet esasynda özüleriniň ajaýyp eserlerini halka hödürleýdirlär.

„Ýusup-Züleýha” eseriniň wakalary türkmen halkynyň arasynda hem giňden meşhurlyga eýe bolupdyr. Onuň erteki görnüşdäki nusgasyny türkmen halk döredijiliginde-de görmek bolýar. Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar institutynyň 303, 354, 551, 907 belgili bukjalarynda „Ýusup-Züleýha” ertekileri we eseriň dessan şekilli halk nusgalary saklanýar. Bu nusgalar türkmen halkynyň ynsanperwerlik paýhasyndan dömüp çykan çuňňur pelsepeçilik mazmuna we milli häsiýete eýedigini bilen tapawutlanýar.

XIII asyrdan ýaşap geçen Aly atly türkmen şahyry „Kyssaýy Ýusup” diýen ajaýyp eserini döredipdir. Ömrüniň agramly bölegini Horezm topragynda geçiren şahyr öz eserini murapbag görnüşinde şygry bilen ýazypdyr. Aly şahyryň we eseri türki dilde ýazylan „Ýusup-Züleýhalaryň” ilkinji nusgalarynyň biri hasaplanýar. Onuň türkmen dilinde kämil, şahyrana eser döretmegi diňe bir öz döwri üçin ähmiýetli bolman, eýsem, soňky şahyrlar üçin hem özboluşly mekdep bolup hyzmat edipdir.

XIV asyr türkmen ýazary Nasyreddin Rabguzynyň „Kysasy Rabguzy” eserinde „Ýusup syddyk” kyssasyna uly orun berlipdir. Ýazyjy eserini kyssa bilen ýazyp, Ýusup pygamberiň başdan geçiren wakalaryny gyzykly mazmunda beýan etmegiň hötdesinden gelipdir. Akyldar şahyrymyz Magtymguly Pyragynyň:

Depderler içinde bir kitap gördüm,
„Kysasy enbiýä” atly ýaranlar!
Hezreti Ýusuby beýan eýläli,
Kyssasy şekerden datly ýaranlar! —

– diýip nygtaýşy ýaly, bu eser bütin gündogarda meşhurlyk gazanypdyr. Nurmuhamet Andalyp hem bu eser bilen ýakyndan tanyş bolupdyr.

Şahyr „Ýusup-Züleyha” dessanyň başynda:

„Rawýýany defter we nakylany şirin zyban muhtaber „Kysasyl enbiýadan” andag rowaýat kylarlar” – diýip Rabguzynyň bu eserini uly hormat bilen ýatlap geçýär.

Andalyp „Ýusup-Züleyha” eseriniň halk döredijiligine degişli we ýazuwly nusgalaryny öz döredijilik fantaziýasyndan geçirýär. Ol beýleki „Ýusup-Züleyhalardan” düýpgöter tapawutlanýan öz original eserini döredipdir.

Ozaly bilen Andalyp eserini türkmen edebiyatyna mahsus bolan dessan formasyna salýar. Ol eseriň many-mazmunyna dahyly bolmadyk epizodlary aýryp, wakalaryň özara baglanyşygyny gazanýar. Şeýlelikde, dessanda biri-beýlekisiniň döremegine sebäp bolýan wakalar düzümi emele gelip, olar öz aralarynda zynjyr şeklinde baglanyşýarlar.

Andalyp bu sýužetiň forma tarapyna täzelik girizmek bilen çäklenmän, eýsem, onuň ideýa-mazmunyna-da özüçe çemeleşipdir.

Dessanyň atlandyrylyşyna seredeniňde, onda esasy mesele söýgi meselesi ýaly duýulýar. Ýöne eserde söýgi gatnaşyklaryndan başga-da, adamzadyň ahlak, ynsanperwer duýgularyna kesgitleýji orun berlipdir. Eserde islendik waka beýan edilende, halkymyzyň „Ýakma bişersiň, gagma düşersiň” diýen ahlak ýörelgesinden ugur alynýar. Ýusuba köp jepa çekdiren agalary ahyrsoňunda etmişlerine puşman edýärler we onuň aýagyna ýykylyp ötünç soramaly bolýarlar. Eserde beýan edilşine görä, Ýusubyň atasy Ýakubyň öz jigerbendinden jyda düşmegi ýöne ýerden ýüze çykan waka däldir. Çünki Ýakup öz gapysyndaky hyzmatkär aýalyň ogluny gul hökmünde satyp goýberýär. Ýusubyň ýardamy bilen uzak wagtyň aýraçylygyndan soň bu oglan öz enesine gowuşýar. Diňe şondan soň Ýakuba öz perzendine duşmaga mümkinçilik berilýär. Ýusuba jebir-sütem edendikleri üçin ony satyn alan kerwen tebigy bela duçar bolýar we olar etmişlerine ökünip, toba gelenlerinden soňra harasat sowulýar. Etmişli adamlaryň şunuň ýaly jezalandyrylýan, öz etmişlerine puşman edýän wakalaryny dessandan isledigiňçe tapmak mümkin. Andalpyň ahlak filosofiýasy ynsanlaryň arasyndaky islendik görnüşdäki zulamy ýazgarýar. Ol „Eli bilen eden, egni bilen çeker” diýen hiç-haçan könelmejek halk pähimini durmuş hakykaty bilen baglanyşdyrmaga çalyşýar. Şahyr zulum edenlerden hökman hasap sorajakdygy hakyndaky ahlak ideýany tug kimin belende göterýär we adamlaryň birek-birege mähriban bolmagyny ündeýär.

Ýusubyň watançylyk häsiýeti dessanyň içinden eriş-argaç bolup geçýär. Ençeme kynçylyklardan soň, Ýusup öz ugurtapyjylygy bilen Müsür ilinde şa bolmak derejesine ýetýär. Daşyndan göräýmäge onuň bu dünýäde kem zady ýok ýaly görünýär. Ýöne Ýusup her deminde göbek ganynyň daman topragyny, önüp-ösen ýerlerini arzuwlaýar. Andalyp ilinden aýra düşen Ýusubyň keşbine, uzak-uzak ülkelerde watan zaryny çekýän ynsanlaryň arzuw-umytlaryny siňdirmegi başarypdyr. Watançy şahyr Gurbandurdy Zelili dogduk diýaryna bolan egsilmez söýgüsini „Watanyň seni” şygryna siňdiripdir. Şol şygryda Ýusubyň keşbi watansöýüjiligiň simbyli hökmünde hereket edýär:

Etdiler Ýusuby Müsüre soltan,
Diýdi: „Bolsam ýegdir, bir guly-Kengan,
Ýurdundan turmasyn hiç bir musulman,
Köňül arzuw eýlär, watanyň seni.

Dana ata-babalarymyz Ýusubyň watansöýüjiligini ýaş nesil üçin nusga alarlyk derejä göteripdirler. „Müsürde şa bolandan, Kenganda geda bol” diýen pähim hem şu ýörelgelerden ugur alnyp döredilipdir.

Andalybyň „Ýusup-Züleyha” dessanynda ene-atanyň perzende bolan çäksiz söýgüsi Ýakup pygamberiň keşbinde jemlenipdir. Ýusubyň başyna bir iş düşjekdigini ilki bilen ata ýüregi syzýar. Şol sebäpli ol ogluny doganlary bilen meýdana ibermäge garşy bolýar. Agalarynyň öz inilerini goramaga ant içmegi, Ýusubyň özüniň hem boýun burup ýalbarmagy netijesinde Ýakup kynlyk bilen oglunyň sähra gitmegine razy bolýar. Ýakubyň ogullary öz etmişlerini ýaşyrmak üçin „Ýusuby gurt iýdi” – diýip, atalaryny ynandyrmaga çalyşýarlar. Ýakubyň gurtlardan sorag edýän wakalary eserde aýratyn täsirli berlipdir. Gurtlar adam dilinde gürläp, Ýusubyň ýitirim bolmagyna özleriniň hiç-hili dahylynyň ýokdugyny subut edýärler. Ogullary Ýusubyň wepat bolandygyny her näçe güwä geçseler hem Ýakup öz ogluna gowuşmak umydy bilen ýaşaýar. Mähriban perzendinden aýra düşen atanyň aglamakdan ýaña gözleri kör bolýar. Eseriň ahyrynda onuň gözleri Ýusubyň köýneginiň gudraty bilen açylýar. Andalyp bu fantastiki wakany esere goşmak bilen ogluň öz ene-atasyna bolan söýgüsi baradaky meseläni gozgaýar. Dessanda beýan edilşine görä, Ýusubyň ejesi ol entek kiçijik çagaka aradan çykýar. Ýusuba zulüm eden agalary onuň el-aýagyny baglap, gul hökmünde bir kerwene satyp goýberýärler. Kerweniň gidip barýan ýoly Ýusubyň ejesiniň guburynyň gapdalyndan geçýär. Ýusup enesiniň guburyna ýykylyp, derdini beýan edýär. Perzendiniň nalyşyna dözmedik enäniň ruhy seslenýär we ene ogluna göwünlik berip, ony merdana bolmaga, umytdan düşmezlige çagyýar. Dessanda beýan edilýän şu kiçijik wakany okanyňda, perzendiniň üstünde kökenek gerýän mährem enäniň keşbi göz önünde janlanýar we „Eneler hiç-haçan ölmeýär” – diýen dana pähim biygtyýar ýadyňa düşýär.

Ynsanperwerlige, adamkärçilige mahsus bolan nusgalyk häsiýetler dessanda Ýusubyň keşbi arkaly ynandyryjy beýan edilýär. Agalary Ýusuba göripçilik edip, ony köp jebir-süteme sezewar edýärler. Ýöne bu etmişleri üçin Ýusup doganlaryny ýigrenmeýär. Ol kiçilikden öz agalaryna arkadaýanjy we howandary hökmünde garaýar. Hat-da agalary ony urup-ýenjip duran pursatlary hem Ýusubyň kalbynda ýigrenç duýgusy döremeýär:

On agam bar diýip aldym sanyny,
Duşmanyň her ýerde döker ganyny,
Meniň üçin kylar pida janyny,
Şiru-ner dek agalarym bar diýdim.

Ýusup şa bolanyndan soňra, agalary Müsür iline argyşa barýarlar we Ýusuba doganlaryndan ar almak üçin amatly pursat döreyär. Ýöne Ýusup „Daş bilen urany, aş bilen ur” diýen halk pähimine eýerip, doganlaryna hezzet-hormat edýär. Ol diňe doganlarynyň öz eden işleriniň telekdigine düşüniň, toba gelmeklerini isleýär. Ýusubyň ynsanperwer häsiýetleri Müsür ýurduna açlyk belasynyň inen pursatlary has aýdyň ýüze çykýar. Haçanda ýurtda ähli azyk tamamlananda, Ýusup öz raýatlaryna nurly, gülüp duran keşbi, hoşamaý sözi bilen hemaýat edýär. Onuň nurana ýüzüne gözi düşen adamlaryň kalbyna umman deý giňlik, rahatlyk aralaşýar we olar bugdaý nanyndan doýan ýaly bolup, açlyk belasyny duýman gezyýarlar. Şeýlelikde, Andalyp adalatly baştutan baradaky arzuwlaryny Ýusubyň keşbinde jemlemegi başarypdyr.

Ýusubyň ahlak taýdan arassa keşbini onuň Züleyha bilen gatnaşyklarynda hem görmek bolýar. Züleyha Ýusubyň gözeli keşbini düşünde görüp, oňa gaýybana aşyk bolýar. Ol Ýusuba bolan söýgüsini uzak wagtlap kalbynyň töründe göterip gezyýar. Mälik Ryýan Ýusuby gul hökmünde bazara çykaranda, Züleyha ony agramyna barabar altyn-kümüşe satyn alýar. Ýusup birbada özüni Züleyhadan çekeräk saklaýar. Bu ýagdaý Züleyhanyň gaharyny getirip, ol Ýusuba töhmet atmaga çenli baryp ýetýär. Ýusup şa bolanyndan soňra Züleyha köşkten kowlup, örän pes hala düşýär. Ol hemişe Ýusuba duşmagy we oňa özüniň hak aşykdygyny bildirmegi arzuwlap ýaşaýar. Ýusup bir gezek awa-şıkara çykandan Züleyha onuň ýolunda ah çekip oturýar. Haçanda Ýusup ondan ah çekmeginiň sebäbini soranda, Züleyhanyň yşgy Ýusubyň elindäki gamçysyny ýakyp-ýandyryýar. Eserdäki bu fantastik wakany şahyr Talyby özüniň söýgi mowzugynda ýazan şygryna ussatlyk bilen ulanmagy başarypdyr.

Ýar ýolunda jepa çeken,
Wagty säher ýaşyn döken,
Ýusubyň gamçysyn ýakan
Ol Züleyhanyň ody men.

Şeýle uzak synagdan soň Ýusup bilen Züleyha bir-birine gowuşýarlar. Andalyp ýedi aşyklaryň biri Ýusup-Züleyhanyň söýgüsini dürli synaglardan geçirýär. Şol synaglarda Ýusup özüniň ahlak arassalygyny saklap galan bolsa, Züleyha öz söýgüsine wepalylyk duýgusyna hiç-hili ikilik etmeýär. Şeýlelikde, Andalyp durmuş synagynda toplanan azat söýgüniň belent owazly aýdymçysy hökmünde orta çykýar:

Ne hoş gündür mysahyplar,
Kişi jananyga ýetse.
Görüp dürli melamatlar,
Ahyr didaryga ýetse.

Häzirki Galkynyşlar Zamanamyzda Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň tagallasy bilen halkymyzyň milli mirasynyň, edebiýatynyň ösmegi üçin giň ýol açyldy. Milli Liderimiz geçmişde ýaşap geçen akyldar

şahyrlarymyzyň pähim-paýhasa ýugrulan edebi mirasyna halkyň gymmatly hazynasy hökmünde baha berýär: „Türkmen edebiýatynda çuňňur halk parasatlylygyny beýan edip, ajaýyp eserleri peşgeş beren ussatlar az däl. Men Magtymgulyňyň, Andalybyň, Azadynyň, Keminäniň... öňünde baş egýärim”.¹ Ýurt Baştutanymyz G.Berdimuhamedowyň Nurmyhammet Andalybyň 350 ýyllyk toýuny halkara derejesinde bellemek baradaky Karary bolsa, il-ulusyň arasynda uly şatlyk bilen garşy alyndy. Çünki Andalybyň eserleri ynsan göwünlerini joşduryp, ynsanperwerlige, parahatçylykly durmuşa çagyýar. Onuň döredijiliginde halkyň pähim-paýhasa ýugrulan çuňňur pelsepeçilik garaýyşlary mäkäm orun alypdyr. Şahyryň her bir setiri ýagşylygy dünýä ýaýyp, päk göwünli ynsanlara melhem bolup hyzmat edýär. Andalyp azat, päk söýgüniň waspçysy bolup, Galkynyşlar zamanasynyň bilbili bolup saýraýar. Bu gün Andalyp milli mirasymyzyň howandary, Ýurt Baştutanymyz G.Berdimuhamedowyň hemaýaty bilen tirsegine galdy. Andalybyň döredijilik dünýäsi münň öwüşgünli almaz daşy deý öz gadyr-gymmatyny ýitirmän, Galkynyşlar zamanamyza sesini goşýar.

Atabaý Nazarow
dil-edebiýat ylymlarynyň kandidaty.

¹ Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr. Aşgabat, türkmen döwlet neşirýat gullugy. 2007 ý. 126-njy sah.

Bismillähi-r-Rahmany-r-Rahym

Hezreti Gapbar, Eýäm, Züljelal,
Ýokdur onuyň birligine kylu-kal.

Ýeke-ýu ýegäne erer bizowal,
Ferd-u Samat, Kadyr erer läýezal.

Halyk-u Razyk Özi bimesel,
Ýokdur onuň kylgan işige jedel.

Gudratydan haýdyr Özi, läýemut,
Barça halaýyga berer Özi kut.

Öz nurydan kyldy Muhammedi haý,
Zaty tejelliden oňa berdi meý.

Abu Bekr, Omar, şa Zünnureýni,
Ýar kylyp hem Aly nury-aýynny.

Barçasynyň şahy erer Mustapa,
Boldy tufaýlydan onuň du sera.

Andalybyň müşgilin asan Sen kyl,
Kadyr Eýäm derdine derman kyl.

Bolmagaý hiç kimse meniň dek zebun,
Nebis ile şeýtan maňa rehnemun.

Gutar Özüň nebis ile şeýtandan,
Kylma jyda ol göwheri-imandan.

Başdan-aýak bende erer pür günä,
Nebis ile şeýtana bolup mübtela.

Ýol azaşyp, çölde galyp men neteý,
Teşne bolup kaýsy mekana giteý.

Ýokdur maňa ýol başlagyjy rehber,
Kylmanam idrāk, nedir bahr-u ber.

Bendelere lutpuň erer äşigär,
Budur umyt, pazlyň erer bişumar.

Barçaga gahar-u ytap eýlediň,
Pany, ukbada ki azap eýlediň.

Ýarlykadyň niçe günäkärni,
Gördi onlar panyda didarny.

Sen bile sen, jürmi-günä mende bar,
Ah neteý, beýle hatalar mende bar.

Bu umydym pazlyň erer biadat,
Gapbar-u Setdar-u Özüň ýa Ahat.

Andalyp aýdy bu mynajatyny,
Kadyr Eýäm kyl kabul hajatyny.

Nije mahal erer parahat işim,
Ýok idi hiç kimse birle danyşym.

Geldi ýene birniçe hemdertler,
Kurb-u şejagatda şiri-mertler.

Geldi meniň gaşyma bir şasuwar,
Nutky nezih, ýagşy söze intizar.

Barçalary erdi maňa hemneşin,
Ýüzleri gül, sözleridir engebin.

Diýdi olar: «Eý, Andalyp, binowa,
Könlümize düşdi ajap majera.

Bar «Kysas» içre ajaýyp dessan,
Ne bolar kylsaň ony gülüstan?!

Ýusup Syddyky-ýu Züleýhany sen,
Türki halaýyga kylyp enjümen.

Elden-ele alyp, ony kylsa buý,
Birniçe zybalar era güftüguý.

Yşky-hakykyny sapak eýlesin,
Beýle erer, aşygy-päk eýlesin.

Bilsin özün, yşk ýoluny tutmasyn,
Beýle dawa durugguýy etmesin».

Uşbu sözi kyldy hekaýat olar,
Ýusup Syddykydan rowaýat olar.

Andalybyň maksadydyr ki bossan,
Könlüge hoş geldi ajaýyp dessan.

Eýledi türki til ile ibtida,
Gähi nasr, gähi gazal hoş nowa.

Birniçesin nazmy – muhammes kylyp,
Aşyk-u magşuklara bes kylyp.

Ismim idi Nurmuhammet Garyp,
Sözde tahallusym idi Andalyp.

Şährimiz Ürgenç welaýat idi,
Hanymyz Şirgazy hemaýat idi.

Asly mekanym ki Garamazydyr,
Adamy eşretde gyş-u ýazydyr.

Garrylary zikri-Huda birle şat,
Gije-gündiz kylyp erer Haky ýat.

Haýr-u sahawatda ýigitler çenan,
Her biridir Hatamy-Taý an çenan.

Barçalary içre men erdim zebun,
Aklym erdi gähi hoş, gähi junun.

Gähi harabatda işim, gäh pygan,
Külbeýi-ahzan idi gähi mekan.

Bu sypat ömrümni ötürdüm, daryg,
Nury-hidaýaty neteý, tutdy myg.

Ah neteý, ötdi ömürim waý-waý,
Pazlyň ile sorgul, Özüň ýa Hudaý.

Barça halaýyk içinde bet işim,
Ýetip elli başe meniň bu ýaşym.

Kylmadym hiç toba-nesuh jan ile,
Bolmadym hiç emr ile, perman ile.

Hiç bir kişi kylmaz günä mende bar,
Men kibi ryswaýy-jahan kanda bar?

Kylsa kerem derýasyny möwçan,
Gark eýlär ne ýagşy galar ne ýaman.

Andalybyň barça işidir hata,
Gerçe hata mende erer, kyl ata.

Emma rawyýany-ahbar we nakylany-asar, muhaddysany-dessany-kühen we hoşaçinany-harmany-suhan ara suhan zemm künet, paraýy an huny-jiger kem künet. Rawyýany-depter we nakylany-şirin zybyany-muhtaber «Kysasyl enbiýadan» andag rowaýat kylarlar kim, Ýakup alaýhyssalamyň atalary Yshak alaýhyssalam erdi, Yshak alaýhyssalamyň atalary Ybraýym alaýhyssalam erdi.

Emma Ýakup alaýhyssalamdan on iki ogul boldy. Ýusup alaýhyssalam birle Ibni-Ýemin, ýene bir gyz – bu üçüsi bir eneden erdi. Bularyň enesi dünýäden rihlet kylyp erdi. Onuň ady Rahyl erdi. Özgeleriň enesi haýatda erdi. Emma her oglunyň bir häsiýeti bar erdi. Bir oglunyň ady Ýehuda erdi. Dergahar bolup nagra kylsa, eşidenleriň zähresi ýarylyp öler erdi. Biriniň ady Şemgun erdi. Onuň häsiýeti bu erdi, kim gylyç ursa, daş-demirni suw dek keser erdi. Ýene biriniň ady Rubil erdi. Häsiýeti bu erdi, kim her näçe leşger alnyga duçar gelse, şir dek kükräp, çaş-paş kylar erdi.

Emma Ýusup alaýhyssalamyň häsiýeti andag erdi, kim zyýada hoşroý, hoşowaz erdiler. Eger nagma kylsa, wuhuş, tuýur teferruç kylyp uçmaz erdi. Hoşroýlykda andag erdi kim, her kimse ýüzlerige baksa, misli aýna dek öz ýüzün görer erdi. Ab-tagam iýseler, bedenlerinden zahyr bolar erdi. Allatagala husnny on hyssa kylyp turar. Bir hyssasyn tamam halaýykga berip turar. Dokuz hyssasyny Ýusup alaýhyssalama berip turar. Tamam melaýyk Ýusubyň jemalyga tomaşa kylyp nazzara kylar erdi: «Adamzat hem mundag päkize wujut älemge gelir erken» diýip. Yns-jyns, wagşy, tuýur görseler perýat-nala kylyp bu gazaly okar erdiler:

Öznüň sungy birle du jahany hasyl etdi,
Muhammet nuruny Ol jahana aýan etdi.

Onuň nurydan oldy, barça pygamber möwjut,
Resul olar içre, Ýusup husnun çenan etdi.

Perişde, hüýr-u peri Ýusubyň ýüzün görgeç,
Okap ýuz medh-u sena, her biri dessan etdi.

Jemaly şuglasydan gije bolupdyr röwşen,
Görüp düýşünde Züleyha, nalaýy-pygan etdi.

Andalyp nowa birlen güller üçin pygan tartyp,
Ýusup-Züleyhanyň kyssasyny dessan etdi.

Ýusubyň husny-ragnasy, halaýykny çenan örtär,
Ýüzüniň nury-zybasy biliňler bigüman örtär.

Melaýyk, hüýr ile gulman, görüp janyn kylar gurban,
Perizat, yns-u jyns haýran, weli yşky jahan örtär.

Hudaýyň nurydan ol jan, ki kylsa nagmaýy-suzan,
Eşiden nalaýy-efgan, ki janyn her zaman örtär.

Onuň dek näzenin şahy, çekip ýüz mähnet-u ahy,
Ki kyrk ýyl apaty-çahy, görüp andag pygan örtär.

Salyp Ýakuba ýüz arman, ki hijrinden çekip efgan
Bolup çun nalaýy-girýan, özüni her zaman örtär.

Elkyssa, Ýakyp alaýhyssalam Ýusuby barça oglanlaryndan ýagşy görer erdi. Bir zaman gaşyndan aýyrmaz erdi. Muny özge oglanlary ýaman görüp, reşk eder erdi. Nägäh Ýakup alaýhyssalam bir gije düýş gördi. Düýşünde Ýusup alaýhyssalamy on böri ortaga alyp, her haýsysy bir hemle kylar erdiler. Bir böri onlarga degdirmeý durup erdi. Ol hal Ýusuby ýer ýuwutdy. Hiç nam-nyşan bolmady. Bu wakany Ýakup alaýhyssalam görüp, wehimnäk bolup ýerinden turup, jan-howul, jan Ýusuby görüp, gujagyga gysyp, bagryga basyp, ýüzünden öpüp, andag aram boldy. Bir zaman gaşydan aýyrmaz erdi. Dembe-dem, sagatba-sagat bitakat bolup, ah tartar erdi. Her çendike teskin berdi, aramy-karary galmady. Ýüregine ataşy-hijran düşüp, zar-zar ýyglap bir gazal okar erdi. Gazaly-Ýakup alaýhyssalam bu turar:

Kadyr Alla ýüregime ot düşdi,
Ýusubymdan meni jyda eýleme!
Dünýäde aýrallyk bir ýaman işdi,
Soltan başym bu gün geda eýleme!

Bilmen ne ýowuz gün düşer başyma,
Gorkaram bu gije gören düýşüme,
Awy salma meniň iýer aşyma ,
Maňa aýrallygy rowa eýleme!

Gözümiň röwşeni, bilde kuwwatym,
Köňül asaýyşym, janda rahatym,
Söwer guzym, gije-gündiz ülpetim,
Ýusubymdan meni jyda eýleme!

Açylanda gül-gunçasy solmasyn,
Bimahal çagynda hazan urmasyn,

Aýrallyk belasyn hiç kim görmesin,
Meniň bagtym bu gün gara eýleme!

Ýakup nebi bir hikmete ugraýyr,
Göýä gahba pelek bagryn daglaýyr,
Eneden aýrylyp, guzy ýyglaýyr,
Aýrallyk oduny rowa eýleme!

Emma Ýakup alaýhyssalam bu mynajatny okap daýym ýyglar erdi. Gije-gündiz bikarar erdi. Bela kaýdan geler diýip, uky gözlerige haram erdi. Andag uky bassa, tisginip ýerinden turar erdi. Ýusuby görüp, aram bolup, ýüregi jaý bolar erdi. Bir gije nägäh Ýusup alaýhyssalam atasynyň gaşyda ýatyp erdi. Bir düýş gördi. Düýşünde asmany-heft pelekden bir tagty-zerrin peýda boldy. Gelip Ýusubyň aldyda berjaý boldy. Ýusup patyşahana serpaý geýip, tagt üstüne çykyp oturdy. Ýene bir şähri-azym peýda boldy. İçinde tamam ulus halaýyk, hemme bendewar gelip, gol gowşuryp hyzmat kyldylar. Ýene niçe müň gulambeçeler we kenizler gelip hyzmatda durdular. Ýene asman tarapyndan Aý birle on bir ýyldyz gelip Ýusuba sejde kyldylar. Ýusup bu wakalaryny görüp, gorkup ýerinden tisginip turdy. Ýakup Ýusupdan habardar erdi. Aýtdy:

- Eý, perzendi-güzidäm, waý, çeşmi-nury-didäm, ne sebäpden gorkup oýgandyň? – diýip bagryna basdy. Ýusup misli kagyz dek galdyrap, gören düýşüni atalaryga bir-bir beýan kyldy. Atasy bu wakalara haýran galyp, tagbyryn aýmady. Ýusup:

- Eý, ata, düýşümiň tagbyryn beýan kylyň, niçikdir – diýdi. Ýakup alaýhyssalam:

- Eý, oglum, menden soramagyl, näge bir belaga galmagaý sen – diýdi. Ýakup Ýusubyň gabagyn çytylmagynarazylygy ýok erdi. Aýtdy:

- Eý, oglum, men düýşüňniň tagbyryn beýan kylaýyn. Sen hiç kimsäge aýmagaý sen, tä agalaryň eşidip, seni bir belaga giriftar kylmagaý. Çünki, sen meniň görer gözüm sen, agzalarymnyň kuwwaty sen turar sen, senden bir zaman jydalyga takatym ýokdur. Imdi, eý, jigergüşäm, sen düýşüňni beýan kyl, men magnysyny beýan kylaýyn – diýdi. Ýusup düýşüni beýan kyldy. Atasy magnysyny beýan kyldy:

Ýusup: – Atam, bir wakyga gördüm,
 Ýitirdim akyl, haýrany.
 Bu syrga düşmedim, turdum,
 Nedir bu derdiň dermany?

Ýakup: – Balam, bu dünýä panydyr,
 Seniň janyň aman olsun.
 Bu bir syrry-nyhanydyr,
 Diýgil janym, beýan olsun.

– Jöwherden bolan bir tagt,

Gelip aldymda durdy nagt,
Maňa «mün» diýdiler ol wagt,
Ýene bir köşki eýwany.

- Soltanat şahy tagtydyr,
Miýesser bolsa bagtydyr,
Saňa döwletli wagtydyr,
Niginiňde jahan olsun.
- Oşol tagt üzre oturdym,
Halaýyga höküm kyldym,
Jahany nura doldurdym,
Musahhar çarhy-Keýwany.
- Bolar sen äleme soltan,
Kylar sen tagt üzre jöwlan,
Ýüz müň leşger saňa perman,
Hemme sahypkyran olsun.
- Gelip şemş-u kamar durdy,
Ýene on ýyllyz öwrüldi,
Maňa barça sejde kyldy,
Ýer, asman barça jöwlany.
- Şemş-u kamar ol apaňdyr,
Sejde kylgan on agaňdyr,
Başda jyga otagaňdyr,
Saňa janlar gurban olsun.
- Ýusup diýer, ah-zar erdim,
Bu düýşden bikarar erdim,
Saňa men gülgüzar erdim,
Salmasyn dagy-hijrany.
- Diýdi Ýakup nebi, dildar,
Kişige aýmagyl zynhar,
Hudadyr barçaga gamhor,
Bu syr içde nyhan olsun.

Elkyssa, ata-ogul bu söz üstünde erdiler. Işikde Şemgunyň enesi habardar erdi. Tamam sözi bilip, öýüne baryp oturdy. Sähradan oglanlary geldi. Şemgunyň enesi oturyp, Ýakup birle Ýusubyň düýş görenin bir-bir beýan kyldy. Olaryň janyga ýanar ot düşdi. Ýene täkit kylyp sordular. Ol hatyn burunkydan zyýadarak beýan kylyp, kasam ýat kyldy. On agasy ittifak kylyp, ant içip, Ýusuby «Öldürgeýmiz» diýip, maslahat kyldylar. Onda Ýehuda aýtdy:

- Atamyz hiç wagt ýanyndan aýyrmaz, ony niçik sähraga çykaryp öldürer sizler? – diýdi. Onda Rubil aýtdy:

- Men hile kylaýyn, täki atamyz bizlere goşup ibergeý – diýip, tä daň atgynça maslahat birle bularyň gözlerige uky haram boldy. Bundag birle daň atdy. Ir daň bile jemg bolup, Ýusubyň gaşyga bardylar. Her kaýsy aldyga alyp söýdüler. Kineleri içinde erdi. Ýusuby bir pynhan jaýa alyp bardylar. «Inim, janym, senden hiç ýalan söz sadyr bolan ermes. Imdi rast sözlegil. Ne düýş gördüň? Bizlere beýan kyl! Düýşüň mübäreke bolsun» diýgeç. Ýusup haýran bolup ýere bakdy. Hiç sözläre mejaly galmady. Agalary ezber kylyp: «Eger düýşüňi aýmasaň, bizler sendenrazy imesmez» diýdi. Ýusup bildi, kim iş dur-u deraz boldy. Aýtmasa, agalary goýmas. Aýtsa, atasyga näpermanlyk bolar. Haýran bolup, ne diýerin bilmän, bu jogap birle agalaryny teskin kylar boldy. Jogaby-hezret Ýusup alaýhyssalam bu turar:

Öten halaýykdan galan bir söz bar,
Gördügiň ört, görmedigiň sözleme.
Köňülde mün hyýal gije-gündiz bar,
Gördügiň ört, görmedigiň sözleme.

Diýmesem, ýalançy diýrler adyma,
Diýsem, näpermanlyk asyl zatyma,
Agalarym, goýuň köňül şadyma,
Gördügiň ört, görmedigiň sözleme.

Är oldur, dünýäge köňül goýmasa,
Syrin bu al bilen ol il duýmasa,
Nebsi-şeytan duşmanyna uýmasa,
Gördügiň ört, görmedigiň söýleme.

Agalarym bu gün hyjlat etmän,
Atam bile maňa hyýanat etmän,
Mundan artyk düýşden rowaýat etmän,
Gördügiň ört, görmedigiň sözleme.

Gudraty güýçlüdir, ne kylsa Jepbar,
Ýusup biçärede bolmas ygtyýar,
Muhannesler kylar syriny äşgär,
Gördügiň ört, görmedigiň sözleme.

Emma Ýusup alaýhyssalamyň agalary eşitdi, erse bildi, kim gören düýşi takyk durar. Her haýsysy andag gazapnäk boldular kim, älemi harap kylgaýlar. Olaryň her haýsy dergahar bolup nagra tartsa, eger polat bolsa bedenidäki tüýleri misli naýza dek öter erdi. Nagraşyndan bir niçeleriň zähresi ýarylyp öler erdi. Eger dergahar bolup gylyç ursa, dag-daşy misli suw dek keser erdi. Eger ýüz-mün leşger bolsa, bir demde nabut kylar erdi. Emma bularyň bir syry bar erdi – kim Ýakup alaýhyssalamyň öwldyndan bir kimerse olaryň arkasyny sypasa, gahary gidip,

dermany geler erdi.

Elkyssa, Ýusupdan agalary bu jogaby eşitdi. Erse ýüz hileýi-mekir birle atasynyň gaşyga baryp, tagzym-towazyg kylyp aýtdylar:

- Eý ata, pasly-bahar bolup güller açylyp, bilbiller saýrap, suwlar her tarapa akyp, düýeler botalap, goýunlar guzlap, bulaklar her tarapa akar. Ýusuby bizlere goşup ibergeý sen. Siz täki gyz oňlan dek hemişe öýde saklar siz. Sähralary gezip köňli hoş bolgaý – diýgeç. Ýakup pygamberiň teninde titreme peýda boldy.

- Eý, oňlanlarym, siz ýaş erdiňizler, sizleri mundan hem ýagşy perweriş kylgan men. Sizler ulug bolduňyz, indi nobat Ýusuba ýetdi we hem eneden ýetim galdy. Sizleriň eneňiz häzir turar. Muny sizlere goşup ibermen. Beýewar bir hadysa roý berip, Ýusuby böri iýse, ne alaç kylarmyz. Dag-sähralaryň börüsi köp turar. Sizler awa meşgul bolsaňyz bir iş bolmagaý – diýip, oňlanlaryna garap bir söz diýdi:

Oňlanlarym meniň pendim alyňlar,
Sözlär sözüň, Ýusup jandan aýrylmam.
Ýusuby sähraga alyp barmaňlar,
Görer gözüm, Ýusup jandan aýrylmam.

Nije ýyl sizleriň çekdim jepaňyz,
Imdi görsem gerek mähri-wepaňyz,
Ýusup ýaşdyr araňyzda sapaňyz,
Söwer guzym Ýusup jandan aýrylmam.

Gül açylmyş bolsa jümle jahana,
Ýusup gitse sizler bile ýabana,
Gelerden gelmezi erer gümana,
Ryzk-rozum, Ýusup jandan aýrylmam.

Rugsat bersem, gam oduna düşer men,
Nalana galar men, aklym çaşyr men,
Jemalyn bir görsem, ýüz müň ýaşyr men,
Pasly-ýazym, Ýusup jandan aýrylmam.

Ýakup diýr, Hudaýym aman eýlese,
Ýusup baryp, seýri-jahan eýlese,
Surur iş ýa ýaman pygan eýlese,
Serwi-näzim, Ýusup jandan aýrylmam.

Onda oňlanlary aýtdy:

- Wadaryga, bizler hem perzent bolsak, Ýusuby niçik bizlere gowşurmaý siz. Bizler sizden hem muşfyk-mähriban turarmyz – diýip, dubara kasam ýat kyldylar. Birniçesi küşeş kyldylar. Elkyssa, Ýakup nebi Ýusuby bermedi. Oňlanlary näumyt bolup, daşaryga çykdylar. Oturyp, ýene bir hile kyldylar. Ýusuby ýanyna çagyryp aýtdylar:

- Eý, gözümiziň röwşeni Ýusup jan, sährada ajaýyp we garaýyp köpdür. Koýlar guzlap, düýeler botalap, güller açylyp, pasly-bahardyr. Adam ogly görse, çehresi açylar. Ne üçin bizler birle siz sähra çykyp seýri-sähra kylmas siz? Bargyl, ataňdan ejazat algyly. Ejazat bermese ýyglagyl. Ataň seniň ýyglanyňa dözmes. Bizler birle iberer – diýip, mün hile birle aldadylar. Ýusup bularyň mekrine ynanyp, atasynyň gaşyna baryp, boýnun burup, elin gowşuryp, bu jogaby aýdyp, ejaza dilär erdi:

Ejazat berseňiz kábäm,
Bir iş düşdi hyýalyma.
Düşüpdür bag era şebnem,
Bolup pasly-baharyma.

Tomaşa eýlärem sähra,
Köňül ondan tapar bähra,
Agalarym kylar perwa,
Meniň husny-jemalyma.

Kapasada bilbil şeýda,
Ne bähre tapgaý ol onda,
Meniň başyma ne söwda,
Zehi kaddy-kemalyma.

Rakypalarym oda ýansyn,
Musahyp jamy-Jem sunsun,
Ki ýüz-mün teşneler gansyn,
Içip aby-zulalyma.

Ýusup biçäräge pursat,
Ata janym, beriň rugsat,
Agalarym maňa ülpet,
Habardar olsa halyma.

Emma Ýakup alaýhyssalam gördi, kim haly özge turar, Ýusuba bu jogaby beýan kyldy:

Görmesem bir zaman takatym ýokdur,
Meni zar eňredip, guzym, aýrylma!
Bu gören düýşümiň belasy çohdur,
Sözlär sözüm, görer gözüm, aýrylma!

Sen gideňde, men galaram zar aglap,
Hijran ody birle bagrymy daglap,
Haýsy bir äşýandan seni soraglap,
Şuňkarym, laçynym, bazym, aýrylma!

Bilmenem bir hikmet düşdi başyma,
Rehm eýlegil gözden akan ýaşyma
Zäher salma meniň içen aşyma,
Janym içre serwi-näzim, aýrylma!

Zerre gam ýok idi gülüm barynda,
Gije-gündiz onuň intizarynda,
Andalyp deý saýrap gülgüzarynda,
Ýüz elwan nagmaly sazým, aýrylma!

Ýakubyň ne geçer haly-ahwaly,
Görmese Ýusubyň kaddy-nahaly,
Gözümiň röwşeni, husny-jemaly,
Hakdan ýeten ryzky-rozum aýrylma!

Elkyssa, Ýakyp alaýhyssalam bu jogaby aýtdy. Erse, ýene Ýusup ýerinden turup, ýüz nalaýy-pygan birle elin gowşuryp, atasyndan ejazat diläp, bu gazaly okar erdi. Atasy nesihat berer erdi. Jogaby-Ýusup alaýhyssalam we nesihaty-Ýakup alaýhyssalam bu turar:

Ýusup: Ejazat berseňiz, şahym,
Tomaşa eýleşem sähra.
Agalarym mähribandyr,
Kylar anlar maňa perwa.

Ýakup: Guzym, köp ezber eýlediň
Näge bir bela bolmasyn.
Hudaýyň hökmüdir her iş,
Ýamanlyk rowa bolmasyn.

– Maňa kimden jepa ýetgeý,
Kim bize ýamanlyk etgeý,
Ne kimsedir sizden ötgeý,
Niçe zalym bolsa ryswa.

– Hudadan gorkmagan adam,
Seni-meni bilmez balam,
Ýüregimde goýup ýüz gam,
Ýene bir söwda bolmasyn.

– Agalarym bardyr pälwan,
Her birisi Rüstem Destan,
Kylar duşmanlary ýegsan,
Bolup üstümde ýüz şeýda.

Gorkunjym ýok hiç kişiden,
Gorkaram Taňry işiden,
Agalaryň duş-duşudan,
Başyňa gowga bolmasyn.

- Huda hökmi özge bolmaz,
Takdyrdan gaçyp gutulmaz,
Muhannedir – sabyr kylmaz,
Başa düşse ýüz müň söwda.
- Guzym senden jyda bolsam,
Ardyňja telmuryň galsam,
Pyrakyňdan köýüp-ýansam,
Beýle mübtela bolmasyn.
- Ýusup aýdar, kararym ýok,
Imdi lahza durarym ýok,
Ata, sizden bizarym ýok,
Geler men bu gün ýa taňla.
- Ýakup aýdar, neteý janym,
Rugsat berdim, mähribanym,
Artdyrma, ahy-pyganyň,
Şu gün gel, taňla bolmasyn.

Elkyssa, bular bu jogaplary aýdyşyp bolgaç, agalary işikden häzir boldular. Tagzym we towazyg birle Ýusuby dilediler. Aýtdylar:

- Eý, mähriban atamyz, Ýusuby bize goşuň. Tä sähra baryp, tomaşa kylýp gaýdyp geleli. Ýakup nebi aýtdylar:

- Eý, oganlarym, baryňlar, sizleri Hudaýa tabşyrdym, Ýusuby sizlere tabşyrdym – diýip iberer boldy. Hezreti Ybraýym pygamberden galan köýneklerini çykaryp, Ýusuba geýdirip, kemeri-Ysmaýly biline baglap, başyna ammamaýy-zernigärini çolap, esbi-semendere mündürüp, özüne andag ara berip durdy kim, yns-jyns, wagşy, tuýur, melaýyk täsin galyp tomaşa kylar erdi. Ýakup Ýusubyň husnuna we oganlaryna bakyp, nesihat berip, bu jogaby aýdar erdi. Jogaby-Ýakup alaýhyssalam bu turar:

Gözümiň röwşeni, janym oganlar,
Ýusuby tiziräk alyp gelgeý siz!
Jandan artyk mähribanym, oganlar,
Ataňzyň hakyn eda kylgaý siz!

Gidende Ýusubym pyýada goýmaň,
Suwsatmaň, aç etmäň, ýaman söz aýmaň,

Haky häzir görüň, şeýtana uýmaň,
Men garypdan ýagşy doga algaý siz!

Ýusubym näzikdir, perdede saklaň,
Tiz getiriň, peýşin wagtyny çaklaň,
Nesihatym tutup, duzумы haklaň,
Bir-biriň gadryny ýagşy bilgeý siz!

Ýusuby görmesem kararym olmaz,
Ýerimden turara mydarym olmaz,
Onsuz bu dünýäde durarym olmaz,
Men ýyglassam, ýaman ada galgaý siz!

Ýakup diýr, sizleri Haka tabşyrdym,
Giç galsañyz, ahym hetden aşyrdym,
Ýusupdan aýrylyp, aklym çasyrdym,
Meniň bu halyma rehim kylgaý siz!

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam on dördi gijelik aý dek bolup, agalaryna goşulyp, atasy birle widaglaşyp, seýri-sähra kylar boldy. Ýakup alaýhyssalam ýene zar-zar ýyglap, Ýusuba bakyp, gözlerinden ýaş akydyp, bu jogaby aýdar erdi. Gazaly-Ýakup alaýhyssalam bu turar:

Gözüm nury hoş gal imdi,
Galmady hiç ygtyýarym.
Jydalykdan bagrym ýandy,
Eşit imdi ahy-zarym.

Senden aýry bu janym ýok,
Hassa galdym, amanyм ýok,
Geler diýip gümanym ýok,
Tiz ýetişgil gülgüzarym.

Bilmen ne söwda görer sen,
Başda ýüz gowga görer sen,
Bu gün ýa taňla görer sen,
Bu sebäpden ýok kararym.

Haly goýduň täze bagy,
Kaýdan alar men soragy,
Ýüregime saldyň dagy,
Hijran salma, Biribarym.

Ýakup aýdar, balam, hoş bar,
Ýoluňda gözüm intizar,

Allahym bolsun saňa ýar,
Tiz gelip, görgül didarym.

Emma Ýakup bu jogaby aýdyp bolgaç, agalary berdar-berdar göterip, Ýusuby düýäge mündürip, ýola rowan boldular. Ýusup biendişe, hoş wagt ýöriş kyldylar. Ýakyp alaýhyssalam bitakat bolup, ardynja zar-zar ýyglaý, bir meýdan ýol ýöredi we tä olar gözden gaýyp bolgunça garap dury. Olar gözden gaýyp bolgaç, Ýakyp gaýtdy. Gelip bir daragtyň teýinde, oturyp, ýyglaý başlady. Nägäh ol daragtdan owaz peýda bolup: «Ýa Ýakup, kyrk, kyrk!» diýen. Ýakup sorady: «Waý, daragt, Ýusuby haçan görer men?». Ol daragtdan ýene owaz gelip: «Ýa Ýakup, kyrk, kyrk!» diýen. Ýakyp alaýhyssalam täkit etdi, hiç söz bilirmedi. Bu sözi eşidip, köňülleri dilteň, hallary özge bolup bu gazaly aýtdy. Gazaly-Ýakup alaýhyssalam:

Bu ne talygdyr maňa, eý ýar, senden aýrylyp,
Gaýgy külpetdir maňa, dildar, senden aýrylyp.

Gül idim, sen bilbilim, uçduň gonar zag-u zagan,
Haýsy söhbetdir maňa, dildar, senden aýrylyp.

Goýmady döwrany-şerh öz halyma horram meni,
Neýleýin düşdüm ýyrak, naçar, senden aýrylyp.

Jan gitdi, men galyp men, tagnaýy agýar olup,
Ne melamatdyr maňa, gülzar, senden aýrylyp.

Hesretiňde galdy Ýakup, nalaýy-efgan edip,
Men şikeste hassaýam, dildar, senden aýrylyp.

Elkyssa, bu sözi tabşyryp bolandan soň, Ýakup ýene sorady:

- Kyrk günmi , ýa kyrk aýmy, ýa kyrk ýylmy? Daragtdan hiç seda çykmady. Ýakup alaýhyssalam bihuş bolup ýykyldy. Bir niçe sagatdan soň, turup huşuna gelip, biaram bolup, öýe gaýtdy. Geler erdi. Ýusubyň apasy saçyn ýaýyp, gol göterip, pygan tartyp:

- Wa hasrat-a, wa nedamet-a, wa Ýusup – diýip, atasynyň aldyga çykyp:

- Eý, ata, meniň Ýusubym hany, nury-didäm hany? Janymyň kuwwaty hany? Syrdaşym hany? Men ýaman düýş gördüm, kim Ýusuby on böri orta alyp, her haýsysy bir dişläp, alyp ýöriberdiler. Imdî Ýusuby görmesem, özümi öldürer men – diýip, bu jogaby aýdar erdi:

Wa hasrat-a, Ýusubymy görmedim,
Didar kyýamata galdy neýläýin.
Syrlaşyban haly-dilin sormadym,
Didar kyýamata galdy neýläýin.

Gapyl bolup, kerwenimi göçürdim,
Golumdaky şunkar guşum uçurdym,
Aýralygyň şerabyny içirdim,
Didar kyýamata galdy neýläýin.

Imdi görsem, jan içinde gizlesem,
Tapylarmy saýýah bolup yzlasam,
Tä gelinçä giden ýolun gözlesem,
Didar kyýamata galdy neýläýin.

Nutkumyz tutuldy gunça dahanda,
Arman galdy sowsan bilen semende,
Andalyp dek pygan eýläp çemende,
Didar kyýamata galdy neýläýin.

Naçar apasyga syryn aýtmady,
Arman galdy, bir hoşlaşyp gitmedi,
Wa hasrat-a, myradyna ýetmedi,
Didar kyýamata galdy neýläýin.

Ýakup alaýhyssalam gyzyndan bu jogaby eşdip, zar-zar ýyglap, köňül berip
bu gazaly okar erdi. Gazaly-Ýakup alaýhyssalam bu turar:

Nala kylyp ýüregimi köýdürme,
Hazan urup, harmanymy ýel aldy.
Gaýgy bile gyzyl ýüzüň soldurma,
Täze bagym, ymaratym sil aldy.

Bar umydym, gözüm ýolda, geler diýp,
Oglanlarym meniň halym biler diýp,
Bir-birine mähribanlyk kylar diýp,
Onuň üçin wada kylyp, el aldy.

Gidende eglenip, guzym gelmese,
Meniň pendu-nesihatym almasa,
Bu aýgan sözüme gulak salmasa,
Çeşmelerim guryp, göýä çöl aldy.

Ondan galyp, meniň ne halym geçer,
Elimdäki ýanan çyragym öçer,
Jandan artyk gören kerwenim göçer,
Göýä hijran menziline ýol aldy.

Ýakup aýdar, saby et, Ýusup amandyr,
Geleri-gelmezi, belki, gümandyr,

Aýra düşse, bize ahyrzamandyr,
Bakjalarym hazan urup ýel aldy.

Ýakup alaýhyssalam bu jogaby aýdyp, sordy kim:

- Eý, gyzym, ne üçin Ýusuby sorar sen? Gyzy aýtdy:

- Eý, ata, men ýatyr erdim, nägäh bir düýş gördüm. Düýşümde Ýusuby on böri orta alyp, her haýsysy bir dişläp, alyp gitdiler. Gorkup oýandym – diýip beýan kyldy. Ýüz gam-gussa bile öýlerine bardylar. «Ýusup haçan geler» diýip, Ýakup alaýhyssalamyň iki gözleri ýolda erdi.

Imdi söz eşidiň kim, Ýusuby agalary aldap alyp gitdiler. Bir menzil ýol ýöridiler. Nägäh çöl-beýawana we hary-mugylana ýetişdiler. Şemgun çüsti-çapyk baryp, Ýusuby düýäniň üstünden göterip, ýere urdy. Iki golun baglap, goluna almaz hanjar alyp, kellesin keser boldular. Nägäh asmandan bir guş peýda boldy, aýtdy: «Eý Ýakubyň perzentleri, pygamberzada hem rehim kylmaý byradaryny öldürermi? Mundag işi kim kylyp turar, ki sizler kylgaýsyz? Hudaýyň gahr-u gazabyndan gorkuň. Bu işi kylmaňlar» diýgeç, ol ýerden alyp gitdiler, tä özge ýerde öldürgeýler. Ol guş gaýyp boldy. Rubil Ýusubyň aýagyndan tutup, ýüzün-goýun südrär erdi. Mübärek ýüzlerini, gözgi dek bedenlerini tikenler ýyrtyp, tamam agzasy gyzyl gan bolup, jerahat boldy. Ýusup ýyglaý bu mynajaty kyldylar:

Kadyr Eýäm, bu gün elim almasaň,
Adyrlara gelip galar ogşadym.
Agamyň köňlüne rehim salmasaň,
Zalymlar jebrinden öler ogşadym.

Atam pendî-nesihatyn almadym,
«Gal» diýende ganlar ýyglaý, galmadym,
Şum kysmatda ne baryny bilmedim,
Rakyplar jebrinden öler ogşadym.

Ýaman eken aýralygyň pyragy,
Täze boldy ýene atamyň dagy,
Talaňa düşüpdür çemenli bagy,
Gunça ýañlyg janym solar ogşadym.

Her biri bir hanjar çeker janyma,
Rehim etmeý gözden akan ganyma,
Arwahlarym gelip gider ýanyma,
Murdalara hemra bolar ogşadym.

Ýusup aýdar, arman galdy dilimde,
Bir niýe gün sapa sürmek ilimde,
Atamyň gözleri meniň ýolumda,
Men bu ýerde mesgen kylar ogşadym.

Ýusup ýyglaý aýtdy:

- Eý, agalarym, men ne günä kyldym? Meni mundag kylar sizler! Ataňyz birle wadalaryňyza wepa kylmas sizler, meniň halyma rehim kylyň – diýip ýyglaý erdi. Onda agalary aýtdylar:

- Bu gün seniň ol gören düýşüň dadyňa ýetsin! Imdi bizlerden hiç ýagşylyk umyt etmegil! Seni öldürerimiz – diýip, her haýsysy bir taýak urup, südräp alyp gitdiler. Bir belent depäniň üstüne çykyp, öldürer boldular. Bogazyna pyçak goýup, kellesin keser boldular. Ýusup ýyglaý, ýene agalaryna ýalbaryp, bu gazaly aýdar boldy:

Eý, agalar, bu gün nurbat amandyr,
Öldürip, galmaňyz nähak ganyma!
Imdi meniň tirikligim gümandyr,
Öldürip, galmaňyz nähak ganyma!

Atam size niçik etdi permany,
Niçe günler meni size bermäni,
Bir dem karar etmez meni görmäni,
Öldürip, galmaňyz nähak ganyma!

Atam sözi hysar imiş daşyma,
Men gapylam iş getirip başyma,
Rehim eýläň gözden akan ýaşyma,
Öldürip, galmaňyz nähak ganyma!

Wedaglaşyp galdy onda ataňyz,
Daryg-a bu sözden çykdy hataňyz,
Geliňler bolmasa meni satyňyz,
Öldürip, galmaňyz nähak ganyma!

Dünýäde bet işdir rakyplyk, menlik,
Hakyň söýgeni – rastlyk, gönülik,
Şunuň deý bolarmy aga-inilik,
Öldürip, galmaňyz nähak ganyma!

Möminler dünýäde gapyl ýatamy,
Afuw ediň mende bolsa hatamy,
Baryp sizler niçik kylgaý atamy,
Öldürip, galmaňyz nähak ganyma!

Bu kysmatlar maňa Hakdan eradat,
Bir köňül awlamak – Kábä zyýarat,
Şikeste köňlümi kylyň ymarat,
Öldürip, galmaňyz nähak ganyma!

Garybam, eşitmez hiç kimse nalam,
Maňa hasathorlyk eýlemiş halam,
Rozy-magşar bolmaň ryswaýy-älem,
Öldürip, galmaňyz nâhak ganyma!

Ýusup aýdar, bu ne tersendelikdir,
Bilmen ne pyglymdan, ne gendelikdir,
Kyýamat gün niçik şermendelikdir,
Öldürip, galmaňyz nâhak ganyma!

Elkyssa, Ýusup bu jogaby aýtdy, erse oňa hiç kim gulak salmady. Ýusup ýyglap ýene aýtdy:

- Eý, agalarym, maňa bir içgi dek suw beriň, içeyin, içim köýüp turar – diýgeç, agalary suwy ýere dökdüler we aýtdylar:

- Biz seni öldürerimiz. Sen heniz suw talap kylar sen – diýgeç, ol depeden neda geldi: «Eý, Ýakubyň perzentleri, Hudaýyň gaharyndan gorkuňlar. Byradaryňyza mundag jepa kylmaňlar. Ataşy-dowzaha giriftar bolar sizler» diýdi. Olar bakmaý öldürer boldular. Ol depeden ýene neda gelip: «Eý, Ýakubyň perzentleri, eger sizler Ýusuby meniň üstümde öldürseňiz, sizleri bir demde ýuwdar men» diýgeç, gorkup özge ýere alyp gitdiler. Ýene bir ýerde maslahat kylyp, öldürer boldular. Ýusup bildi kim, takyk öldürerler, ýyglap, Rubil agasyna ýapyşyp:

- Meni halas kylgyl – diýdi. Rubil agasy ýüzüne bir şapbat urdy, ýüz ýyklydy. Syçrap turup, Şemgun agasyna ýapyşdy, ol hem urup ýykdy. Elkyssa, her agasyna ýalbaryp ýapyşsa, olar urup ýykdylar. Hiç dadyna ýetmediler. Ahryy Ýehuda agasynyň aýagyna baş goýup, zar-zar ýyglap, bu gazaly okar erdi. Gazaly-Ýusup alaýhyssalam bu turar:

Gözüm nury ulug agam,
Bulara mübtela kylma!
Salyp atama ýüz müň gam,
Onuň bagtyn gara kylma!

Meň halyma rehim etgil,
Atam perýadyna ýetgil,
Günähim bolsa, sen ötgül,
Maňa mundag jepa kylma!

Men hem Hakyň guly erdim,
Atamyň bilbili erdim,
Onuň jan-u dili erdim,
Bu işleri rowa kylma!

Pelek urdy maňa şebhun,
Ýyklydy başyma gerdun,

Agalyk hakyny bu gün,
Aga janym eda kylma!

Ýusup biçäredir haýran,
Atamy eýlemän girýan,
Aga jan, başyňa gurban,
Meni mundag geda kylma.

Elgaraz, Ýusup bu jogaby aýtdy, erse, ýedi gat asmanyň işigi açylyp, tamam perişdeler nezzara kylyp, zar-zar ýyglap, Hudaýa mynajat kylyp aýtdylar:

- Päk-ä Perwerdigär-ä, bu ne hikmet turar. Ýusup Syddyk başyna Arş, Kürs, lowh-galam hemme lertzana geler. Ýusuba rehim kylgaý Sen.

Onda Hudaýtagaladan neda geldi:

- Eý, Arş, Kürs, melaýyklar! Ýusup meniň syddygym turar. Onuň halyny Men biler Men, sizler bilmes siz, ümsüm duruň diýgeç, hemme deň turdular.

Ýusubyň nalasyna Ýehuda başyn guýy saldy. Olar öldürer boldular. Ýusubyň gaşyna geldiler. Ýusup kah-kah urup bir güldi. Ýehuda aýtdy:

- Biakyl, bu jaý ölüm jaýydyr. Sen ne üçin güler sen? Ýusup aýtdy:

- Meniň gülenimiň bir sebäbi bar turar. Bir gün men oganlar bile oýnar erdim. Sizler gaşymda tomaşa kylar erdiňiz. Sizlere gözüm düşdi. Her haýsyňyz pälwany-bahaybat. Ol wagt köhlüme geldi: «Meniň şir dek agalarym bar. Bularyň amanlygynda, maňa duşman kim bar bolgaý». Bu gün Hudaýtagalanyň takdyry birle duşman sizler bolduňyz – diýip, bu jogaby aýtdy.

Agalarym ham sözüne ynanyp,
Şiri-ner dek agalarym bar diýdim.
Şekli-şemaýylyn görüp-guwanyp,
Şiri-ner dek agalarym bar diýdim.

Deňi-duşum birle oýnap gülerdim,
Goşulyşyp zowky-sapa sürerdim,
Her haýsyňyz bir menzilden görerdim,
Şiri-ner dek agalarym bar diýdim.

Kimse duşman bolsa, keser başyny,
Itlere aş eder onuň läşini,
Hiç kim bilmez eken takdyr işini,
Şiri-ner dek agalarym bar diýdim.

On agam bar diýip, aldym sanyny
Duşmanyň her ýerde döker ganyny,
Meniň üçin kylar pida janyny,
Şiri-ner dek agalarym bar diýdim.

Ýusup aýdar, peýmanamyz dolupdyr,

Gunça gülüm açylmaýyn solupdyr,
Takdyr, duşman agalarym bolupdyr.
Şiri-ner dek agalarym bar diýdim.

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam:

- Bu söz ýadyma düşüp, şu sebäpden güler men – diýgeç, Ýehudanyň köňli erip, gözünden katra-katra ýaş akyp, Ýusuby gujagyna gysyp aýtdy:

- Eý, Ýusup jan, gorkmagyl, tä janym barlygynda seni öldürmäge goýmas men. Owwal meni öldürerler, ondan soň seni – diýip, olara bakyp aýtdy:

- Eý, ýigitler, Ýusuby öldürmähler, ataňzyň dogaýy-betine galmaň – diýdi. Onda olar aýtdylar:

- Owwal ne wada kylyp erdiň, imdi mundag diýer sen. Bizler goýmasmyz, öldürerimiz – diýip hemle kyldylar. Ýehuda öldürere goýmady. Olar kast kyldylar, Ýehudany hem tutgaýlar. Ýehuda dergahar bolup aýtdy:

- Owwal meni öldürer siz, ondan soň Ýusuby öldürer siz – diýdi. Olar aýtdy:

- Andag bolsa, ne maslahat kylar siz? Ýehuda aýtdy:

Maslahat ol turar. Ýusuby guduga salmak gerek. Huny-nähak bolmasyn. Huda takdyry birle birnäçe gün görsün. Ajaly ýetse ölsün – diýgeç, barça ony makul gördüler.

Elgaraz, Ýusuby guduga salar boldular. Gadymyl-eýýamda Şeddat gazdyrgan bir guduk bar erdi. Zyýada çukur erdi. Müsür kerweni oşol gudukdan suw içip öter erdi. Ýusup alaýhyssalamy oşol gudukyň başyna alyp bardylar. Oşol wagt Ýusup alaýhyssalam agalaryna ýalbaryp, bu jogaby aýdar boldy:

Agalarym, öldürseňiz razyýam,
Meni beýle çaha salyp gitmähiz!
Ülpeti atamyň gyşu-ýazyýam,
Men garyba beýle jepa etmähiz!

Taňla Huda kazy bolar kyýamat,
Ýamanlyk, ýagşylyk bolar alamat,
Sizlere bolmasyn ol gün melamat,
Ady-Şeddat pişesini tutmaňyz!

Ne sebäpden maňa azap eder siz,
Ýygladyp, gözýaşym silap eder siz,
Garyp ataňzy harap eder siz,
Nebsi-şeýtan sözlerine uýmaňyz!

Hudaýym saklasa bir gün görer men,
Tä ölinçä birniçe gün durar men,
Enşa-Alla, ýene döwran sürer men,
Beýle jepaňzy hiç unutmaňyz!

Ýusup aýdar, tabşyryp men Hudaga,

Razy bolup, sabr eder men belaga,
Maňa nesip bolsa düşmek bu çaha,
Özüm düşeý, maňa eliň gatmaňyz!

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam bu jogaby aýtdylar, erse oňa hiç kim gulak salmady. Mübärek bedenlerinden köýnegini çykaryp aldylar. Gollaryn baglap, biline urgan salyp, iberer boldular. Ýusup alaýhyssalam şirin janyndan umyt üzüp, bu jogaby aýtdy:

El degirmäň, özüm düşem bu çaha,
Gitdi garyndaşlyk, birehm agalar!
Atamy goýduňyz ýüz-müň belaga!
Gitdi garyndaşlyk, birehm agalar!

Beýle jepa Huda hökümi bolgaý,
Ajaýyp, garaýyp gudraty bolgaý,
Umydym bu, şaýet, rehmeti bolgaý,
Gitdi garyndaşlyk, birehm agalar!

Bendesinden umyt, Hudadan rehmet,
Ata hem babadan bolsa şepagat,
Atamyň başyna düşdi kyýamat,
Gitdi garyndaşlyk, birehm agalar!

Ibni-Ýemin janym meni ýoklagaý,
Ony belalardan Huda saklagaý,
Kim ýamanlyk etse Huda haklagaý,
Gitdi garyndaşlyk, birehm agalar!

Gorkmadyňyz kylyp jebri-jepalar,
Ne günähim bardyr meniň agalar?
Ýusupdadyr heniz mähri-wepalar,
Gitdi garyndaşlyk, birehm agalar!

Elkyssa, Ýusubyň bu sözüne hiç kim gulak salmady. Ýusup alaýhyssalamy gowa kimin guduga salladylar. Nägäh biri gelip, «Ýusup daşa degip ölsün» diýip urgany kesip iberdi. Ýusup zar-zar ýyglap, Hudaýa mynajat kyldy:

Owwal ýat eýläýin, Kadyr Allahym,
Müşgil oldy işim, şu dem goldawer!
Garyba gamhor Sen, eşit bu ahym,
Hezreti atamyz Adam, goldawer!

Her kimse meniň dek bolsa binowa,
Ähli-ejdat bolar derdine dowa,

Atam Abulbeşer, ýa enem Howa,
Ejiz dileg eýlär, bu dem goldawer!

Owwal başda gördüm bir hikmetli düýş,
Hakyň senasyny eýleýip werziş,
Soňra wahy gelen, ýa hezreti Şis,
Rehim eýläp, golum tutup, goldawer!

Ah eýlesem, göge çykar perýadym,
Siziň didaryňyz meniň myradym,
Ybraýym, Ysmaýyl ähli-ejdadym,
Hezret Yshak babam, şu dem goldawer.

Hak ýolunda yhlasyny baglagan,
Hijran ody birle bagryn daglagan,
Ýusup aýdar, meniň üçin aglagan,
Ýakup nebi – nury-didäm goldawer.

Elkyssa, Ýusup bu mynajaty aýdyp barar erdi. Allatagala Jebraýyl alaýhyssalama perman kyldy: «Eý, Jebraýyl, Ýusubymy tutgul» diýgeç, Jebraýyl sidretil-müntehada erdi, filhal, guduk içinde tutdy. Lut kowmuny heläk kylgan daşlardan bir daş gelip, guduga düşüp erdi. Jebraýyl alaýhyssalam oşol daşy suw ýüzünde misli tagta dek goýdy. Ýusup alaýhyssalam oşol tagtanyň üstünde oturdy. Hudaýa sena aýdyp we ýene şükür kylyp, bu gazaly aýtdy:

Şükür edeýin Hudaýymyň işine
Garaňky çah bu gün münewwer oldy.
Ynanmadym, atam gören düýşüne,
Maňa beýle jepa miýesser oldy.

Kelam ýokdur hiç kişiden bu derde,
Eşitmez nalamy hiç kim bu ýerde,
Kimse takat kylar bu ahy-serde?,
Maňa ülpet bu gün bir aždard oldy.

Takatym ýok, kararym ýok bu çaýda,
Dert üstüne bu dert boldy zyýada,
Sabyr ederem, Hak eýlese erada,
Solan güller açylyban ter oldy.

Sabr et Ýusup, ýaman günü ýat etme,
Hakdan özgelere ygtymat etme,
Könlüň hergiz dünýä bilen şat etme,
Kim dünýäni söýdi, oňa şer oldy.

Galdyň Ýusup, guduk içre yzaýa,
Nala kylyp ýyglar erdi Hudaýa,
Ne kylmyşdan galdym beýle belaya,
Atam meniň üçin galandar oldy.

Ýusup alaýhyssalam bu mynajaty okap ýyglar erdi. Gudugyň içi tamam ýylan-içýan erdi. Jebraýyl alaýhyssalam bir nagra urdy, tamam haşarat ýer teýine girdiler. Jebraýyl Ýusuba köňül berip, öz jaýyna perwaz kyldy. Ýusup تنها galyp, ýene nalaýy-zar kylyp, mynajat okap ýyglar erdi. Mynajaty-Ýusup alaýhyssalam bu turar:

Meň üçin ýüz elem tartyp,
Atam bagry kebab oldý.
Ýusup diýip, ýaka ýyrtyp,
Neteý, neýleý harap oldy.

Başyna düşdi müň söwda,
Garryganda bu ne gowga,
Huda-ýa, goýmagyl gamda,
Atam ýüz yztarap oldy.

Atamy binowa kylma,
Perzendiň dagyny salma,
Elinden söwerin alma,
Ýüregim piç-u tap oldy.

Maňa görsetdi ýol dogry,
Men etmedim oňa sabry,
Pyrakymdan köýer bagry,
Hemmeden ijtinap oldy.

Onuň kaddy-kemalyny,
Ýetişey derdi-halyny,
Ýene görset jemalyny,
Ýusup bagry kebab oldy.

Elkyssa, Ýusup bu sözi tabşyryp bolup erdi. Bir garry kişi sumgadan çykyp salamlaşdy. Onda soraşyp: «Kim sen?» diýip bu gazaly aýtdy. Ýusup alaýhyssalam hem jogap berdi. Sowal-jogap bu turar:

Garry:	Essalam aleýkim balam, Inşalla, Ýusup bola sen. Arşa çykyp meniň nalam, Meger sen Ýusup bola sen.
--------	--

- Ýusup: Aleýk olsun goja baba,
Men bir mazlum biçäre men.
Jebr eýledi pelek gahba,
Sorsaňyz men biçäre men.
- Ýusup sen, men hyrydaryň,
Nije ýyllar giriftaryň,
Diýgil maňa ahy-zaryň,
Eger sen Ýusup bola sen.
- Agalarym zulm etdiler,
Şatlygym gama satdylar,
Şul çaha meni atdylar,
Men şeýle bir biçäre men.
- Menzil eýledim bu çahy,
Her säherler kylyp ahy,
Husn iliniň patşahy,
Eger sen Ýusup bola sen.
- Zulm edip aldylar pajy,
Bu hesret ölümden ajy,
Bilmen, gamhor sen jepaçy,
Men beýle bir biçäre men.
- Bar myradyň iste Hakdan,
Hak bizi bar etdi ýokdan,
Kimse zulm etmez nāhakdan,
Eger sen Ýusup bola sen.
- Terk eýledim namys-arym,
Bir kimse eşitmez zarym,
Hakdan gaýry ýok gamhorym,
Men şeýle bir biçäre men.
- Goja baba, sözüň alsaň,
Rehm edip gözýaşym sylsaň,
Maksadym sen Ýusup bolsaň,
Rastyň diý Ýusupmy sen?
- Gülem – şejerde bitilen,
Jepa damynda tutulan,
Ölsün diýp çaha atylan,
Sorsaň, Ýusup biçäre men.

Elkyssa, bu sözleri tabşyryp bolandan soň Ýusup alaýhyssalam aýtdy:

- Sen kim sen?

Emma hezret Şis alaýhyssalamyň zamanynda Danyş diýen bir zahyt bar erdi. Bir gün Şis alaýhyssalamyň kitabyň okar erdi. Nägäh hezreti Ýusubyň kyssasy çykdy. Onuň jemaly-husny-melahatyn Allatagala zyýada taryp kylyp turar, akyl-zirek haýran galgu dek. Zahyt görüp bihuş boldy. Baz huşuna gelip:

- Şuny bir görsem, dünýäde armanym ýok – diýip Hudaýtagalaga mynajat kyldy:

Ýa Iläh-ä, meniň ömrüm tawyl et,
Ol Ýusubyň jemalyny bir görem.
Asy gul men, dilegimi kabul et,
Onuň şekli-şemaýylny bir görem.

Ýakup nebi ýyglar bagryn baş edip,
Gije-gündiz didelerin ýaş edip,
Dokuz husny bir Ýusuba duş edip,
Onuň husny-kemalyny bir görem.

Bir gül idi atasynyň destinde,
Agalary gezer onuň kastynda,
Şeddat gazan uzyn çahyň astynda,
Nala kylan sowalyny bir görem.

Çün söwer dostuňdyr Ýusubyň özi,
Onuň jemalyna ýetirgil bizi,
Şekerden hem şirin onuň her sözi,
Lebleriniň zülalyny bir görem.

Danyşy diýer, ne hoşlugyň hahende,
Bir kişi durarmyş jahan babynda,
Kyssasyn okadym Şis kitabynda,
Hakyň dosty helalyny bir görem.

Elkyssa, Danyş bu jogaby aýdyp:

- Päk-ä, Perwerdigär-ä ömrümi uzak kylsaň – diýip doga kyldy. Hudaý tebärek we tagala ol zahydyň dogasyn kabul kyldy. Hätifden:

- Eý, zahyt, bargyl! Oşol Şeddat gazdyran gudugyň teýinde maňa ybadat kylyp ýatgyl. Tä mün iki ýüz elli ýyldan soň Ýusubyň jemalyny görer sen – diýip neda geldi. Oşol zahyt ol guduk teýinde Allatagala ybadat kylar erdi. Allatagala ol ýerde bir enar gögerdip erdi. Onuň ryzky günde ol enardan erdi. Ýusuby agalary guduga taşladylar, erse ol zahyt çykyp, Ýusup alaýhyssalama salam berdi. Ýusup aleýk aldy. Aýtdy:

- Ne kişi turar sen, mundag wehimnäk ýerde adam ogly dura bilmez – diýdi. Onda ol zahyt aýtdy:

- Eý, Ýusup, seni bu guduga kim saldy?

Ýusup aýtdy:

- Meni agalarym zulum edip bu guduga saldy.

Onda ol zahyt aýtdy:

- Eý, Ýusup, bu işi agalaryňdan görmegeý sen, onuň üçin kim, Allatagaladan diläp, Ýusubyň mübärekgemalyny görsem diýip arzuw kyldym. Allatagala senden ileri meni bu guduga saldy. Şükür alhamdililla didaryňa arzuwment bolup, müň iki ýüz elli ýyldan bäri didaryňa muştak erdim. Indi zerre armanym galmady – diýip bu gazaly aýtdy:

Gözel Hakyň sungundan, bu gün myrada ýetdim,
Misli magşar gün gopup, puly-Syrata ýetdim.
Nije ýyllar göz tutup, Hakdan erada ýetdim,
Terk edip zyndan imdi, (men ol) berata ýetdim.
Şükür Alla men bu gün maksat-myrada ýetdim.

Nije ýyllar Ýusup diýp, gözde ýaşym sil eýläp,
Terk edip bu hijrany, müşgillerim hel eýläp,
Arzuw eden wysalym, men bu gün hasyl eýläp,
Sarp edip bu janymy, oňa men wasyl eýläp,
Şükür Alla men bu gün maksat-myrada ýetdim.

«Kalu belä» depderde arzuw eýläp bu şahy,
Töwekgel eýläp Haka, säherler kylyp ahy,
Saýyat olup saýt üçin dam eýledim bu çahy,
Bent olup bu dam içre düşdi huplaryň şahy,
Şükür Alla men bu gün maksat-myrada ýetdim.

Nije ýyllar çah içre onça çekdim jepany,
Sabyr eýläp akybet gördüm ondan wepany,
Wadaňa wepa eýläp, berdiň jana şypany,
Maksat tapyp ýar bile, sürdüm zowky-sapany,
Şükür Alla men bu gün maksat-myrada ýetdim.

Goja diýr: «Bar Allahym, hasyl eýläp permanyň,
Tende müň janym bolsa, jümle seniň gurbanyň»,
Ata eýläp sen maňa, görsetip mähribanyň,
Dergahynda ryza men, alar bolsaň bu janyň,
Şükür Alla men bu gün maksat-myrada ýetdim.

Elkyssa, zahyt bu sözi tabşyryp bolandan, filhal jan berdi. Ýusup alaýhyssalam guduk içre ýene tenha galyp, zar-zar ýyglap, Hudaýa bir mynajat okady:

Asy gul men, dergahyňa ýüz tutdum,
Kadyr Alla, Senden özge kimim bar?!

Bu gün seniň rehmetiňe göz tutdum,
Kadyr Alla, Senden özge kimim bar?!

Agalarym aldap, alyp geldiler,
Jepa tygyn şirin jana kyldylar,
El-aýagym baglap, çaha saldylar,
Kadyr Alla, Senden özge kimim bar?!

Bir gül erdim, şahasyndan gyryldym,
Zalymlar jebrinden çaha taýryldym,
Mysapyr men diýarymdan aýryldym,
Kadyr Alla, Senden özge kimim bar?!

Kanda barsam, Biribarym Sen meniň,
Ýykylanda medetkärüm Sen meniň,
Golum tutar desti-ýarym Sen meniň,
Kadyr Alla, Senden özge kimin bar?!

Atam aýdar: Ýusup begim amandyr,
Öz könlüme diriligim gümandyr,
Zyndan içre hemram ýylan-çiyandyr,
Kadyr Alla, Senden özge kimim bar?!

Elkyssa, Ýusup ýyglar erdi. Onuň nalasyga yns-jyns wuhuş-u tuýur hemme lerzana geler erdi.

Indi sözi Ýusubyň agalaryndan eşidiňler. Ýusuby guduga salandan soň, oturyp bir ýerde maslahat kylyp, koýlarynyň gaşyna bardylar. Bir owlagy soýup, Ýusubyň köýnegin gana bulap, birniçe hileýi-mekir bile «Ýusuby böri iýdi» diýip, bu sypat bile atasyna barar boldular. Ýehuda «Men olardan galyp, Ýusuby gudukdan çykaryp, hiç kime bildirmeý, atamyň gaşyna alyp baryp dogaýy-haýryn alaýyn» diýip, pikir kyldy we olara aýtdy:

- Eý, inilerim, meniň bir sözüň bar. Eger kabul kylsaňyz aýdar men – diýdi. Onda olar:

- Ne sözüň bar aýgyl – diýdi. Ýehuda aýtdy:

- Sizler baryňlar, men munda galaýyn, mebada Ýusuby birniçe kerwen gelip, atamyzyň gaşyna alyp baryp, bizleri şermende kylmasynlar. Onuň nalasyn bir ýerden halaýyk eşiderler – diýdi. Bu söz baryna makul geldi we:

-Ýagşy aýdar sen, sen munda durgul – diýip, Ýehudany goýup gitdiler. Baryp bir ýerde «Ýehuda ne kylar» diýip, pynhan bolup durdular. Emma Ýehuda guduk başyna bardy. Destaryň çöşüp içeri saldy.

- Ýa Ýusup, sag-salamat barmy sen – diýdi.

Ýusupdan: Alhamdulillah, salamat bar men – diýip, owaz geldi. Ýehudanyň işinden Şemgun habardar erdi. Baryp olara aýtdy. Olar gelip Ýehuda azar berip: «Bu ne işdir, sen kylar sen, Ýusuby çykaryp, ataňa alyp baryp, özüň ýagşy kişi bolup, bizleri şermende kylar ermiş sen. Seni indi özümüz bile alyp gidermiz. Eger

«Ýok» diýseň, Ýusuby çykaryp öldürermiz» diýgeç, Ýehuda olar bile gider boldy. Barçasý ittifak bile ýola rowan boldular.

Indi Ýakup alaýhyssalamdan söz eşidiň. Emma Ýakup alaýhyssalam ogullaryny sähra iberenden soň, bikarar we biaram bolup ýyglaý otyrды. Tä namazy-diger boldy, gelmedi. Hemişe kadalary bu erdi kim, wagty-namazy-digerde gaýdyp geler erdiler. Ýakup alaýhyssalamyň «Haçan geler»– diýip, iki gözleri ýolda erdi. Namazy-şam boldy, gelmedi. Ýakup alaýhyssalam ileri çykdy, tä huptan boldy, gelmedi. Ýakup alaýhyssalam bildi, kim bir waka roý berdi, «Wadaryga gözümiň röwşeninden aýrylan boldum» diýip, bu gazaly okar erdi:

Pelek aýra saldy mähribanymdan,
Eziz tende şirin janym gelmedi.
Geçer men dünýäde hanymanymdan,
Jandan artyk mähribanym gelmedi.

Bir iş boldy ahy-zara ugrady,
Zäher aludaly mara ugrady,
Meger täze gülüm hara ugrady,
Galdy içde ýüz armanym, gelmedi.

Bilbil erdi, saýrar idi bagynda,
Ýüz elwan dil bile gül pudagynda,
Gije-gündiz dynmaý, men soragynda,
Haly galdy, gülüstanym gelmedi.

Andalyp hezret Ýusuby ýat eýläp,
Onuň zikri bile köňlün şat eýläp,
Hijran ýaman derdir dat-perýat eýläp,
Mülkümiň eýesi hanym gelmedi.

Ýakup aýdar, Ýusubyma ne söwda,
Düşdi meger onuň başyna gowga,
Bilmen niçik gamda, bilmen ne bela,
Hazan urdy, bag-bossanym gelmedi.

Emma hezreti Ýakup alaýhyssalam bu jogaby aýdyp ýyglar erdi. Nägäh gulagyna owaz geldi, ýagşy tafahhus kyldy. Erse, oganlarynyň tawuşy turar. Oganlary atasyny görüp, Ýusubyň ganly köýnegin gollaryna alyp, ýüz ah-pygan bile: «Wa hasrat- a, wa nedamet-a, Ýusup» diýip, ýetişdiler. Gelip atasynyň aldyna ýüz goýup, ýykyldylar. Ýakup sordy:

- Ne waka boldy? Ýusuby ne kyldyňyz?

Oganlary:

- Wa-daryga, bizler koýlary bakar erdik. Nägäh Ýusuby böri iýip turar. Köýnegin tapyp aldyk - diýgeç, Ýakup alaýhyssalam bir ah dartyp, bihuş boldy. Tä ir daňaç misli öli dek bolup ýatdy. Oganlary bir-birine puşman kylyp: «Bu işi sen

kyldyň. Atamyzdan aýrylar bolduk» diýerler erdiler. Ýakup alaýhyssalam özlerine geldi. Ýusubyň köýnegin alyp gördi, hiç bir ýeri ýyrtylan ermes idi.

- Eý, oğlanlarym, eger Ýusuby böri iýse erdi, köýnegi para-para ýyrtylar idi. Bu niçik böri turar, kim Ýusuba rehm etmeý, köýnegine rehm edip ýyrtmaý – diýip, bir belent jaýa çykyp, bir nagra jigergähinden tartyp, tamam bürüleri çagyrdy. Kenganly bürüler barça Ýakup alaýhyssalamyň aldynda häzir boldular. Ýakup aýtdy:

- Eý, janawarlar, Hudaýyň gahar-gazabyndan gorkmadyňyzmy? Meniň Ýusubymy iýipsizler – diýdi. Onda Hudaýtagala bürülere dili-guýalyk berdi. Bürüler birden pygan göterip aýtdylar: Lā ilāhe illellahu, wahdahu lā şerike leh, lehul-mulku we lehul-hamdu we huwe ala külli şeý-in Kadyr¹. Ýa Ýakup alaýhys-salam, pygamberleriň göşi bizlere haram durar. Bizler mundag işi kysak, kyýamatda ne jogap berermiz – diýip, Alladan kasam ýat kyldylar.

Onda Ýakup oğlanlaryna bakyp aýtdy:

- Sizler böri iýdi diýdiňiz, ne üçin ýalan sözlärsiňiz, rast aýdyňyz, Ýusuby ne kyldyňyz? – diýip, zar-zar ýyglap, aýdan sözleri bu turar:

Ýaradan Biribar, Taňry haky üçin,
Rast aýdyňlar, meniň Ýusubym hany?
Barçanyň atasy Adam safy çün,
Rast sözläňler, meniň Ýusubym hany?

Mundan gidip peýmanasy doldymy?
Açlyk-suwsuzlykdan çölde galdymy?
Açylmaýyn gül harmany soldumy?
Täze gülüstany, Ýusubym hany?

Agalary bile gezip ýörmegen,
Deň-duşlary bile mejlis gurmagan,
Kenganyň şährinde döwran sürmegen,
Keremli soltany, Ýusubym hany?

Owwal başda gördüm hikmetli düýşi,
Eýäm saldy maňa beýle teşwişi,
Janymyň rahaty, köňlümiň hoşy,
Derdimiň dermany Ýusubym hany?

Indi bu ülkede geze bilmenem,
Ýusup jan dagyna döze bilmenem,
Jan balamdan köňül üze bilmenem,
Jenneti-ryzwanym, Ýusubym hany?

¹ Alladan başga (ybadata laýyk) hudaý ýokdur, Ol ýeke-täkdir, Onuň şärigi ýokdur, mülk Onuňkydyr, hamdy-sena Onuň üçindir we Ol ähli zady başaryandy (kadyrdyr).

Ýakubyň ne geçer haly-ahwaly,
Görmese Ýusubyň kaddy-kemaly,
Gözümiň röwşeni husny-jemaly,
Hurşydy-jahanyň, Ýusubym hany?

Elkyssa, Ýakup alaýhyssalam bu sözleri aýtdy, erse, oglanlary birden pygan göterip: «Eý, ata, bizleriň sözümize ynanmasaňyz, bizler iýen börüni tutup gelesiň» diýip, gollaryna taýak alyp, sähra çykyp gitdiler. Baryp bir bihabar ýerden bir börüni tutup, dişlarni syndyryp, agzyn-burnun gana bulap, alyp geldiler. Ýakup sordy:

- Eý, janawar, meniň Ýusubymy ne üçin iýdiň. Hudaýdan gorkmadyňmy? – diýip, bu gazaly aýtdylar:

Arzym budur, meniň sözden pähm eýle,
Gel janawar, Ýusubymdan habar ber!
Ýada salyp, ahyrýetiň wehm eýle,
Gel janawar, Ýusubymdan habar ber!

Müňkür olup Haka asy bolmagyn,
Ýusubymyň webalyna galmagyn,
Meniň deý perzentden jyda bolmagyn,
Gel janawar, Ýusubymdan habar ber!

Owwal Alla, säni meni diýip sen,
Wehm eýläp ahyrýet gamyn iýip sen,
Rastyň diý, Ýusubym neçün iýip sen,
Wehm eýleme, gel Ýusupdan habar ber!

Oňa kysmat derdi-elem boldumy?
Bilmen dirimi ýa ölüm boldumy?
Ýa saňa Ýusupdan zulum boldumy?
Gel janawar, Ýusubymdan habar ber!

Bilmenem Ýusuba ne boldy kysmat,
Ol goýup janyňa müň dürli zähmet,
Bu zalymlar saňa kyldymy töhmet,
Gel janawar, Ýusubymdan habar ber!

Men bilmenem, niçik boldy bu efgal,
Saňa menden beter bolup kylu-kal,
Agzyň bagly bolup, diliň güň-u lal,
Gel janawar, Ýusubymdan habar ber!

Ýakup diýer, Hak eşitgil perýadym,
Gaýry kime meniň ýetişer dadym,

Senden bir yşarat meniň myradym,
Gel janawar, Ýusubymdan habar ber!

Elkyssa, Ýakup alayhyssalam bu sözi tabşyryp bolandan soň, böri dile gelip kasam ýat kyldy:

- Eý, Ýakup nebi, Hudaýtagala bir turar, hergiz Ýusuby görmedim. Men mysapyr turar men. Meniň mesgenim Müsür şäherinde turar. Üç gün bolup turar, bu şähre dahyl boldum. Meniň bir byradarym bar erdi. Ony ýitirip turar men. On sekiz gün bolup turar. Men ony yzlaý munda geldim. On sekiz günden bäri aç turar men. Kengan börülerinden soradym. Olar aýtdylar «Üç gün boldy patyşa saýt edip, tutup aldy gerek, öldüreni ýok turar» diýip, maňa habar berdiler. Men onuň pyrakynda köýüp ýyglar idim, agyz-burnumy gan kylyp, dişlerimi syndyryp size alyp geldiler.

Ýakup pygamber aýtdylar:

- Eý, janawar, meniň Ýusubymy bilermi sen?

Böri:

- Biler men, leýkin aýtmas men. Eger aýtsam ähli-gammazalardan bolar men. Gammazalaryň jaýy dowzah turar, gammaza diýip şuguly, sözçini aýdarlar. Ýa Resulalla, siz meniň hajatymy rowa kylyp, doga kylsaňyz, men bir doga kylaýyn, Hudaýtagala siziň hem hajatyňyzy rowa kylgaý – diýgeç, Ýakup alayhyssalam oşol böriniň byradaryny patyşadan diläp aldylar. Ikisi bir-birege goşuldylar. Jydalyk belasyndan gutulyp, Ýakup hakynda ýyglaý:

«Päk-ä, Perwerdigär-a, Hudawend-a, Ýakup alayhyssalam bizlere sebäp bolup, ikimizi goşdy. Onuň Ýusup ogluny hem goşgaý Sen – diýip mynajat kyldylar.

Elkyssa, Ýakup alayhyssalam Ýusubyň hasratyndan bir külbeýi-ahzanda subhy-aladdowam ýyglaý, nala kylar erdi.

Indi bir keleme sözi Mälik ibn Zugardan eşidiň.

Mälik ibn Zugaryň Ýusuby düşünde görüp, istegeniniň beýany bu turar:

Emma Müsür şäherinde Mälik ibn Zugar diýen söwdagär bar erdi. Bir gije düşý görädi. Düşünde bir hüýr ýaly oglan, käkili pür reň, lagyl-jöwahyr bidereň gelip, aldynda oturdy. Onuň bereketinden Mälik Ibn Zugaryň goýny, etegi lagly-jöwahyra doldy. Goluna daş-toprak alsa, hemmesi zer boldy. Bu düşý görädi, şadyman bolup, ýerinden turup, tagbyrça bu düşý beýan kyldy:

Bu gije görüp men säher wagtynda,
Könlüm guşy uçup seýran eýledi.
Gülüstan açylan bahar wagtynda,
Bilbiller zowk edip efgan eýledi.

Mynajat eýläbän biliňi baglan,
Ýagşy kyýas, ýagşy pähm edip çaglan,
Bu janyma jellat gelip bir oglan,
Kastymda ol meniň jowlan eýledi.

Bilmenem rastmy ýa galat bu efgal,

Sungundan ýaradyp ony Züljelal,
Gaşlary münewwer, ýüzleri helal,
Bu köňlüm külbesin weýran eýledi.

Bir zaman meniň-le ol boldy ülpet,
Dep edip köňlümden bu gaýgy, külpet,
Aftyap talgatly-ýu mahy-surat,
Rozugärim meniň hijran eýledi.

Bu sözi görmäňler menden ajaýyp,
Dil ura bilmedim aslyn soraýyp,
Men bilmenem niçik boldy ajaýyp,
Bilmen kaýan sary rowan eýledi.

Mälik aýdar, indi galyp men derde,
Aklym gidip, huşum galmady serde,
Bilmenem asmanda, bilmenem ýerde,
Taparmenmi, özün pynhan eýledi.

Elkyssa, Mälik bu sözi tabşyryp bolandan soň, tagbyrçy:

- Sen maňa bir nemerse bergil, ýok erse, aýtmas men – diýdi. Mälik tagbyrça köp nimerse berdi. Tagbyrçy aýtdy:

- Eý, Mälik, sen mundan Kengan barar sen, Kengandan bir gul satyn alar sen. Onuň bereketinden dünýä we ahyryýetiň magmur bolar. Tä kyýamata çenli puşta-puşta ähli öwladýň hor-zar bolmasyn – diýip, düşüni ýordy. Mälik ibn Zugar hoşwagt bolup, bu umyt bile ýylda Kengana geler erdi. Hiç myrady hasyl bolmady. Mäligiň garyp ömri ahyr boldy. Köňlünde: «Bu ýyl hem baraýyn, şaýet, maksat hasyl bolgaý» diýip, Kengana ýöriş kyldy. Üç gün bolup erdi kim, Ýusuby agalary guduga taşlap erdi. Mydam nala bile ýyglar erdi. Mälik ibn Zugar birniçe gafylaýy-söwdagär bile gelip guduk başyna düşdüler. Bir guluny guduga suw almaga iberdi. Gul gelip, guduga gowa saldy. Hudaýtagala perman kylyp, hezreti Jebraýyla: «Bar Ýusubyma aýgyl, oşol gowaga ýapyşsyn. Özünüň bahasyn bilsin, ne mukdar bahasy bar erken» diýdi, onuň üçin kim hezreti Ýusup aýnada öz ýüzün görüp köňlünde ondag kylyp erdi kim: «Eger men gul bolsam, meni bazara salsalar, meniň bahamy hiç kim ýetire bilmez» diýip erdi. Bu söz ýadyna düşüp toba kyldy. Ýusup gowaga ýapyşdy. Gul dartsa, gowa agyr geldi. Gul zor kyldy, ala bilmedi. Ýene bir gul geldi, ol hem ala bilmedi. Mälik ibn Zugaryň özi geldi. Üç kişi bolup bazor dartyp aldylar. Gördüler kim bir näzenin mahjebin, aftap talgat, hoş sypat çaherdehi-mahy-enwer, jahany nura dolduryp, bir oylan çykdy. Mälik gördi, erse, özüniň düşünde gören oglany turar. Ony kerwen halky görüp, akly-huşun ýitirdiler. Olar: «Eý, Mälik, bu gula bizler hem şarik turarmyz, tenha saňa bermesmez» diýip, birniçe munazara kylyp, köp gowga boldy.

Ýusubyň agalary her gün gelip, habar alar erdiler. Nägäh owaz – gulgula çykdy. Barça birden ýüwürdiler. Gelip gördüler, erse, Ýusuby gudukdan çykaryp, üstünde uruş-gowga bolup turar. Bular baryp, Ýusuby tutdylar:

- Bu gul biziň gulumyz turar. Niçe günden bári gaçyryp erdik. Bu gudukda erken – diýip, Ýusuba haý urdular. Ýusup bulardan gorkup, zagpyran dek sargaryp durdy. Ýehuda agasy Ýusubyň gulagyga:

- Eý, inim, zynhar «Gul men» diýgeý sen. Onuň bile ýalançy bolmas sen. Barça Hudaýa gul bolarmyz. Ýok erse, bu agalaryň seni öldürer. Her niçik ölmegeniň ýagşy turar – diýdi.

Kerwenler Ýusupdan sordy:

- Sen gulmy sen?

Ýusup aýtdy:

- Ary gul men, ol ýigitler meniň mürzäm turar.

Mälik aýtdy:

- Eý, ýigitler, bu guluňyzy satarmy siz?

Onda olar aýtdylar:

- Bu gul hem aýypdar, hem ýalançy, gaçgak, ogry erer. Oşol aýyplary bile kabul kylsaňyz, satarmyz.

Mälik aýtdy:

- Herne bolsa, aýby bile alarmyz. Bahasyn aýdyňlar – diýgeç, agalary ýigrimi teňne baha goýdular.

Mälik:

- Kabul kyldym – diýip, on sekiz ötmez gara teňne berip aldylar.

Mälik aýtdy:

- Eý, ýigitler, indi maňa diliňizden atba-at hat beriňler. Tä ki bir ýere alyp barsam, satsam, hiç kim dawa kylmasynlar diýgeç, Ýusubyň agalary atba-at hat kylyp berdiler. Hatda ondag ýazdylar, kim: «Bir gul araby, Kengany, özi ýalançy, ogry, gaçgak, ady Ýusup, on sekiz gara teňnä satdyk. Hiç kimiň dawasy, dahyly bolmasyn» diýip, haty Ýusubyň boýnyna bagladylar. Mälige tabşyrdylar. Bu ýerde bir gije ýatdylar. Ir daň turdular. Ýusubyň agalary aýtdylar:

- Eý, Mälik, habardar bol, bu gul zyýada gaçgak turar. Gol-aýagyn zynhar, zynjyr bilen bagлагаý sen, habardar bolgaý sen – diýip, rowan boldular. Ýusup olaryň gidenin görüp, Mälige aýtdy:

- Meni endek goýgul, mürzelerime bir-iki söz aýdyp geleýin – diýdi. Mälik aýtdy:

- Bargyl.

Ýusup agalarynyň keýinden nala-pygan kylyp ýüwürdi. Her agasyga bir telmuryň, zar-zar ýyglap, bu jogaby aýtyp, hoşlaşar erdi. Onuň nalasyna yns-jyns, wuhuş, tuýur lerzana geler erdi. Gazaly-hezreti Ýusup bu turar:

Men giderem, hoş gal, Ýehuda agam,
Indi dynmaz gözde ýaşym, aman bol!
Ýetişdi Hudadan maňa beýle gam,
Ot alypdyr degre-daşym, aman bol!

Mundan gider bolsam, belki, gelmenem,
Başyma ne söwda düşer bilmenem,
Niçe ýyllar, niçe aýlar gelmenem,

Agalarym, deňim-duşum, aman bol!

Atam sorsa, Ýusup aman diýgeý siz,
Bu gün oňa ahyrzaman diýgeý siz,
Ibni Ýemin jana salam diýgeý siz,
Naçar apam, emekdeşim, aman bol!

Aýralyk odunyň derdi ýamandyr,
Atamyň başyna ahyrzamandyr,
Bu gitmekden indi gelmek gümandyr,
Ilim, halkym, garyndaşym, aman bol!

Men biler men, meniň arzym ýetişmez,
Şam oldy atama, hergiz daň atmaz,
Ibni Ýemin, naçar apam unutmaz,
Ýusup aýdar, deň-duşlarym aman bol!

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam bu jogaby aýdyp bolgaç, agalarynyň gözlerine ýaş gelip, eden işlerine puşman bolup, ýene hem köňülleri perişan bolup, hemme ýyglaşdylar. Mälik bir guluny iberdi. Erse Ýusuby alyp geldiler. Gol-aýagyn baglap düýä mündirip, ýola rowan boldular.

Birniçe menzil ýol ýördüler. Nägäh ýoly bir gabrystandan düşdi. Ybraýym, Ysmaýyl, Yshak pygamber alaýhyssalamyň rowzalary onda erdi. Ýusup alaýhyssalamyň enesiniň mazary ýol üstünde erdi. Nägäh Ýusubyň gözi enesiniň mazaryna düşdi. Düýeden özün taşlap, mazary-maderin gujaklap, biygtyýar bolup:

- Eý, kábäm enem, munysym, mähribanym, gamhorym, enem, sen öldüň, men ýetimlik jebrinden uftada, natuwan boldum diýip, bu gazaly aýtur:

Bu gün arzy-dilim aýdaý, meniň otly pygany bar,
Tükenmezdir gyş-u ýazy, gije-gündiz dessany bar.

Jyda boldum apa-ýu hem ata, Ibni Ýemin jandan,
Neteý, neýleý, açylmaz gunça-gül bady-hazany bar.

Ki ýokdur dagy-hijrandan meniň dek binowa bolan,
Pyrakýň odyňa köýdüm, bir garyby-dessany bar.

Golum bagly, ýürek dagly, ýene boýnumda zynjyrym,
Neteý, neýleý satylan, bendelikde bu nyşany bar.

Ene jan, bir nazar salgyl, meniň şikeste halyma,
Seni ýat eýlärem men, tä ýyglaram tende janym bar.

Göter başyňy gabryňdan, meniň bu halymy görgül,
Gözümden dynmaýyn akan, bu gün eşki-rowany bar.

Atadan aýrylyp, Ýusup, giriban çäk edip ýyglar,
Rakypdar jebrinden ýüz-müň köňülde ki armanym bar.

Bu sözleri diýip, Ýusup alayhyssalam ýyglar erdi. Oşol wagt nala kylyp, enesiniň gabryndan bu owaz çykdy:

Bu gülüstan husnuňa kaýdan ýetip hara, ogul,
Aryzyň bolmuş saryg, başňa düşüp söwda, ogul.
Öwrüleý ýüz-u gözüňden läleýi-hamra, ogul,
Sizi bu gamda goýanlar bolgusy gümra ogul,
Sekiz uçmah içre sen-sen, bir güli-ragna, ogul!

Eýleýin dady-pygan, bolsun Huda ýaryň seniň,
Dagy-çöllerim beýawan içre gamhoryň seniň,
Men garyp her dem kylar men, dagy-azaryň seniň,
Ah, beýle ki örteýdi, jany-tenim naryň seniň,
Saýraban bossan içinde totyýy-guýa, ogul!

Kadyr Alla bagtyňy rahatga tebdil eýlesin,
Iki dünýä rehmetin Hak saňa tenzil eýlesin,
Köňlüňi nur sapasy bile kandyl eýlesin,
Dünýäde duşmanlaryňy hor-u teňdil eýlesin,
Çün mübärekdir saňa bu seýir ile sähra, ogul!

Janym içre saklaram hijriňi pynhan, oglanym,
Sen, sen iki dünýäde derdime derman, oglanym,
Gözleriňden ýaş döküp, sen kylma nalan, oglanym,
Kylmagaý sen men garyby zary-haýran, oglanym,
Al eneňden bu dogaýy kamaty-zyba ogul!

Ýyglama, janym balam, eneň ne kylsyn bu zaman,
Saklasyn Taňrym seni ki jümle beladan aman,
Aba-ýu ejdadyň saňa destgir bolgaý bigüman,
Örtenip jany-teniňi, kylma köp ahy-pygan,
Rahylany her dogada ýady kyl jana, ogul!

Elkyssa, Ýusup alayhyssalam bu owazy eşidip, mazary gujaklap ýatyp erdi. Mälik görse Ýusup düýäniň üstünde ýok bolup turar. Jan-howul, jan-perýat edip kyçgyrdy:

- Kengandan alan araby gul gaçyp turar. Hojalarynyň aýdan sözleri rast eken. «Gaçgak gul» diýip, aýdyp erdiler – diýip, her haýsysy bir tarapa gitdiler. Nägäh bir guly istäp ýörer erdi. Görse, Ýusup bir gabyry gujaklap, zar-zar ýyglap oturar. Mäligiň guly baryp, Ýusuby tutup, mübäreç ýüzlerine bir şapbat urdy. Erse gözleri dönüp, bihuş boldy. Baz huşuna gelip, asmana bakyp, gözlerinden ýaş

akyp, perýat urup munajat kyldy. Mynajaty-Ýusup bu turar:

Hudawend-a, ki men neýleý,
Belaga mübtela kyldyň.
Pelegiň elinden ýyglaý,
Eda bolmaz, jepa kyldyň.

Maňa rehm eýle, eý, Rahman,
Işimdir nalaýy-efgan,
Bu köňlüm ýer bile ýegsan,
Garyb-u binowa kyldyň.

Bu ýaşlykdan ýetim galdym,
Açylmaý gunça dek soldum,
Wepa istäp ke telmurdym,
Hemmäni binowa kyldyň.

Atam hijrinde ýyglar men,
Bilim gulluga baglar men,
Ýürek-bagrymy daglar men,
Garyby-majera kyldyň.

Jyda saldyň ol atamdan,
Salyp atama matamdan,
Köňül üzmeý men apamdan,
Eziz janym pena kyldyň.

Bolup men bendeýi-zary,
Jepalara giriftary,
Maňa ýok indi gamhory,
Bu ýerde ki aşna kyldyň.

Garyp biçäre Ýusupdyr,
Umydyn elden üzüpdür,
Pelek şureşi gurupdyr,
Jahandan mäsewa kyldyň.

Bu jogaby diýip, mynajat kyldy, erse aftap tutuldy. Asman gahry şiddete münüp,, bulutlar şureňňiz kylyp, gar-ýagmyr ýaga başlady. Älem-jahan garaňky boldy. Birew-birewi görmedi. Her kim öz başy bile boldy. Kerwen haýran serasimide ne kylaryn bilmeý, bir-birinden sordular: «Bu ne hikmet turar, ne günä kyldyňyzlar?». Onda Mäligiň guly aýtdy:

- Men Ýusuby istär erdim, bir mazar üstünde gördüm. Dergahar bolup, ýüzüne bir şapbat urdum. Erse, Ýusup asmana bakyp, nala kyldy, erse, aftap tutuldy, mundag waka peýda boldy. Meger meniň şumlugymdan bolgaý – diýdi.

Elkyssa, guly getirip Ýusubyn aýagyna ýykdylar. Mälik Ýusubyn gol-aýagyn çöşüp, ýyglap bu gazaly aýtdy:

Hakyn dergähinde ýaman iş etdim,
Günähim bagş ediň, eziz soltanyň.
Göýä pasly-baharymy gys etdim,
Günähim bagş ediň, eziz soltanyň.

Owwal düýşde görüp seni sorardym,
Her ülkede hekaýatyň kylardym,
Kyrk ýyl oldy sizi istäp gelerdim,
Günähim bagş ediň, eziz soltanyň.

Bir guluň jebrinden gelip dada sen,
Perwerdigäriňi salyp ýada sen,
Men bilmedim niçik asylzada sen,
Günähim bagş ediň, eziz soltanyň.

Özüm beýle sergendana salyp men,
Şermendelik söwdasyna galyp men,
Beşeri gul diýip, satyn alyp men,
Günähim bagş ediň, eziz soltanyň.

Mälik aýdar, günälerim geçilsin,
Hudaýyň rehmeti her ýan saçylsyn,
Doga kylyň, ýeriň ýüzi açylsyn,
Günähim bagş ediň, eziz soltanyň.

Elkyssa, Mälik Zugar bu jogaby aýtdy. Erse, Ýusup alaýhyssalam olaryň günäsini ötüp, Hudaýtagalaga mynjat kyldy. Erse howa açylyp, gert-gubar gidip, tamamy älem münawwer boldy. Jemi kerwen halky muny görüp, Ýusubyn aýagyna ýykyldy. Mälik Ýusupdan bu keramaty görüp, mulukana serpaý geýdirip, bir ýagşy düýä mündürüp, ýola rowan boldy.

Hudaýtagala bir ak buluda perman kyldy, Ýusubyn başynda saýa kylyp ýörir erdi. Muny kerwen halky görüp, Ýusup alaýhyssalama hemme bendewar hyzmat kylar erdiler. Hemişe sapar kylanda kerwen halky suwsap, ajyrgap, mallary gyrylyp, köp azaplar bile geler erdi. Bu sapar hezreti Ýusubyn bereketinden mallary semrärp, özleri aýşy-eşret bilen hiç bir mähnet-jepa görmeý, Müsüre ýakyn ýetdiler.

Indi söz eşidiň kim Züleýhadan.

Züleýha Ýusup alaýhyssalamy düýşünde görüp, aşyk bolanyň baýany bu turar:

Emma Züleýha Magryp zemin patyşasynyň gyzy erdi. Zyýada hoş surat erdi. Ýüzüniň jelsyndan jahan münawwer bolar erdi. Jahan patyşalary dilärler erdi. Atasynyň berkes erdi. Atasynyň ady Taýmus şa erdi.

Züleyha ýedi ýaşynda erdi, nägäh bir gije düýş gördi. Düýşünde bir aftap talgat, hoş sypat, hüýr ýüzli, şirin sözli, perizatlardan mün esse zyýada, jahany nura dolduryp bir ýigit geldi. Züleyhanyň gözi düşdi, erse filhal bihuş bolup ýykyldy. Baz huşuna gelip sordy:

- Haýsy bagyň güli sen, haýsy çemeniň bilbili sen? Munda gelmekden maksat ne turar – diýgeç, Ýusup aýtdy:

- Men Müsür patyşasy turar men, Mälik Ryýan hem diýerler, Müsür ezizi hem diýerler. Munda gelmekden myrat, seni alar men. Eger biz derkar bolsak, tiz Müsüre bargaý sen – diýip, gaýyp boldy. Züleyha ah dartyp, mesti-humar, uýkudan bidar boldy. Gözüne hiç jandar görünmedi. Ýusubyň tiri-yşky Züleyhanyň ýüreginde jaý boldy. Biaram, bitakat bolup, zar-zar ýyglaý, bu gazaly okar erdi:

Ajaýyp näzenin gördüm, nesibäm bolsa, ýarym bar,
Ýüregimi tiri-yşky para kyldy, ah-zarym bar.

Tamamy hüýr-u jennet reşk eder gül arzyn görgeç,
Tomaşa kылgaly, seýran edere gülgüzarym bar.

Ýüzün görkezdi, başyma saldy ki türpe söwdany,
Kararym, sabrym aldy, gije-gündiz intizarym bar.

Geçip men jan-u dilden görmeginçe husny-ragnasyn,
Ýitirdim göz açyp-ýumgynça, bir sahypkyranym bar.

Muhabbet odundan köýdi, dil-u janym musulmanlar,
Meni aýyp etmähiz, ýyglasam tä ygtyýarym bar.

Ezel sakylary sundy şeraby-yşkyň jamydan,
Içip serhoş olup ýar-u diýarymdan güzarym bar.

Degip yşk ataşy, ýandyrdy, aýp etmäh, Züleyhany,
Umydy-waslydan ondag, ýene pasly-baharym bar.

Elkyssa, Züleyha Ýusup Syddyk alayhyssalamyň yşkyndan ondag boldy kim, hiç kimse bile işi ýok erdi. Mejnun boldy. Her ne agzyna gelse aýdar erdi. Ab-u tagam iýmes erdi. Hemişe ahy-pygan dartyp ýyglar erdi. Nägäh baryp Taýmus şaha habar berdiler: «Şah-a serwer-ä, jahan perwer-ä, gyzyňyz Züleyha mejnun bolup turar. Niçe günden bari ab-u tagam iýmes, hemişe ahy-pygan tartyp ýyglar. Mübärek ýüzleri zagpyran dek sargaryp turar. Ölmäge ýakyn ýetip turar» diýgeç, Taýmus şa ýerinden syçrap turdy. Huşy başyndan gitdi, onuň üçin kim, ondan artyk perzendi ýok erdi. Uftan-u hyzan gelip Züleyhany gördi. Erse Züleyha misli öli dek ýatar. Gäh ahy-serdi darta. Atasy: «Züleyha!» diýip, seda kyldy. Jogap bermedi. Taýmus şa tamam müneçjimlerini çagyryp:

- Gurra taşlaň. Züleyha ne wakyga bolup turar – diýgeç, remmallar remil atdylar. Remilde ondag diýerler, kim Züleyhanyň hiç çahar anasyrdan derdi-elemi

ýok turar. Meger yşk söwdasyndan bolgaý diýip, hemme müneçjimler ittifak bile aýtdylar. Patyşa aýtdy:

- Ondag bolsa, bu sözi agzyňyzdan çykarmaň. Ýok erse agzyňyza gurşun guýar men – diýip, müneçjimlerini iberdiler. Özi tagt üstüne çykyp, haýran serasymada boldy.

Elkyssa, bu sypat bile birniçe ýyl aradan ötdi. Züleýha dowam perýat edip, nala bile ýyglar erdi. Ýaka weýran, çeşmi-girýan bolup, özün her ýere urar erdi. Bir gije Züleýha ýene düşý gördi. Düşünde Ýusup alaýhyssalam häzir boldy:

- Eý, Züleýha, ne üçin Müsüre barmas sen? Tizräk ýetişgil! Meniň jemalymy görgeý sen – diýgeç, Züleýha bihuş bolup ýykyldy. Ýene huşuna gelip, nazar kyldy. Erse ýüzüniň şuglasyndan gözi hyra boldy. Takaty galmady. Biygtyýar ah jigergähinden dartyp, ukudan bidar boldy we ýene yşky owalkydan mün esse zyýat bolup, bu jogaby aýdar erdi. Gazaly-Züleýha bu turar:

Akyl-huşum aldy bir peri-peýker,
Gaçyrdym gül üzmeý täze bagyndan.
Serwi kat, gül ýüzli lebleri şeker,
Öpmedim müşk ysly al ýañagyndan.

Zülpi, çyn kākili aklımy aldy,
Şems-u kamar gül ýüzüne gul oldy,
Gaýgyly köňlüme nuruny saldy,
Ýandy janym dostlar, ýar pyragyndan.

Pida kysam onuň ýolunda janym,
Gitdi meniň elimdäki myhmanym,
Ajal birniçe gün goýsa amany,my,
Çemenler baglasam gül ýapragyndan.

Içmişem bir käse onuň golundan,
«Ýaryň men» diýp, hüjjet berdi dilinden,
Dat eýläýin çarhy-pelek elinden,
Indi men geçmişem köňül çagyndan.

Bady-saba ýetir meniň dadymy,
Ýusup jan eşitsin bu perýadymy,
Şahynşadyr bilsin asyl zadymy,
Göze sürme kysam yz topragyndan.

Eşit arzın Züleýhanyň, ezizim,
Dilde sözlär sözüm, hem görer gözüm,
Zagpyr oldy aýrallykdan gül yüzüm,
Öler boldum görmeý, ýol ýyragyndan.

Elkyssa, Züleýhanyň derdi gün-günden zyýada bolup, ölüm halyna ýetişdi.

Taýmus şaga habar berip: «Gyzyňyz gün-günden zyýada bolup, ölüm halyna ýetip, zebun bolup, çehresi sargaryp, ölmeklige ýakyn ýetip turar. Tä oňa tebip getirip, alaç kylmasaňyz gyzyňyz öler bolgaý» diýdiler. Patyşa bu jogaby eşidip, gyzyňyň saraýyna geldi. Gördi, erse, misli öli dek ýatar. Patyşa:

Eý, Züleýha, nury-didäm, waý, perzendi-güzidäm, ançe haly-dermanyň bolsa, maňa aýgyl. Ha bimarlyk derdi bolsun, ha yşk derdi bolsun, inşa Allatagala her niçik dert bolsa, dowasyn görgeý men. Menden uýalmagyl. Men hem yşk belasyn köp dartgan men – diýip, bu jogaby aýtdy:

Gözümiň röwşeni jana,
Nedir halyň aýan eýle.
Başyňa düşdi ne söwda,
Balam, bir-bir beýan eýle.

Gerek yşky-muhabbetdir,
Eger dert ile mähnetdir,
Saňa menden şepagatdyr,
Kylar men bigüman eýle.

Menem yşkyň belasyny,
Çekip men mün alasyny,
Saňa eýleý dowasyny,
Jemalyň gülüstan eýle.

Ezel kätipleri sunan,
Şeraby-yşkydan ganan,
Pyrkatyňdan köýüp ýanan,
Ki şerhiňi dessan eýle.

Kylar men maksadyň hasyl,
Ki munça bolmagyl bidil,
Başyňa düşdi ne müşgil,
Guzym bir-bir beýan eýle.

Myradyň ger peri bolsa,
We ýa jennet hüýri bolsa,
Ýa adam peýkeri bolsa,
Tekellüm, bir zaman eýle.

Çekip yşk ataşyn Taýmus,
Niçe ýyllar bolup mäýus,
Berip çün maksadyň Kuddus,
Syryň içde nehan eýle.

Elkyssa, Taýmus şa bu sözi diýgeç, Züleýhanyň gulagyna hoş gelip,

ýerinden biygtyýar syçrap turup, ýüzünden nikabyn göterip, atasyna nalaýy-pygan bile ýüregindäki derdini beýan kyldy:

Eşit ata, arzy-halym diýeýin,
Gün-günden bu derdim zebun olupdyr.
Zahyr etmeý, täki ýanyp köýeýin,
Dembe-dem yşk ody fuzun olupdyr.

Meniň bu derdimi kimse bilinçä,
Tygy-hijran ýüregimi dilinçä,
Gözden akan ganlar zahyr kilynça,
Geýen lybaslarym gülgün olupdyr.

Müsür şahy diýerler, ol Mälik Ryýan,
Ady Ýusup, kyldy älemi haýran,
Diýdiler: «Tiz ýetiş Müsürde döwran»,
Ýetmegime kim rahnemun olupdyr.

Tapylmasa bu derdimiň dermany
Men nädeýin bu külbeýi-ahzany,
Tä ölinçä oldur bize myhmany,
Onuň üçin aklým junun olupdyr.

Züleýhanyň arzyn eşidiň, eý şah,
Derdi-pyrakyndan öler binägäh,
Ýakyn bil, Hak özi yşkyma güwäh,
Başa beýle söwda fuzun olupdyr.

Elkyssa, Taýmus şa gyzyndan bu jogaby eşidip, görnüşhana baryp, münşiga nama ýazdyryp, Müsüre iberer boldy. Namada ondag diýerler kim: «Eý, Mälik Ryýan, Müsür şahy, mende bir dür bar. Her ýerden patyşalar kişi iberip, dileý turarlar. Olary kabul kylmas men, onuň üçin, kim, göwherime laýyk sen turar sen. Eger kabul kylsaň, bir-iki ilçi ibergil. Men hem mundan hyzmata baraýyn» diýip, iki ilçi iberdi. Müsüre rowana boldular. Birniçe eýýam katgy-menäzil edip, Müsür welaýatyna ýetişdiler. Şäherden içeri girip, Mälik Ryýana namany sundular. Mälik Ryýan namany okap gördi, erse, muhabbet ysy geler. Gaýybana, görmeý Züleýhaga aşyk boldy. Ýerinden çüsti-çapyk turup, tagzym-towazyg bilen Magryp zemine garap, gulluk kyldy. Filhal hazyna işigin açyp, dürri-jöwahyrdan düýelere ýükläp, birniçe esbi-tazy, çendan gulam, kenizler bilen toý ýaragyn kylyp, bir nama ýazyp, mähremlerinden birniçe ýagşy söz aýdyp iberdi: «Bizi kabul kylsalar, biz hem olary jany-ten bile kabul kyldyk» diýip, köp mallar bile Magryp zemine iberdi. Birniçe günlerden soň ilçileri katgy-menäzil kylyp, Magryp zemine baryp düşdüler. Taýmus şa eşidip, aldyga suwar çykdylar. Köşge eltip, düşürüp serefrac kyldylar. Bir sagatdan soň Mälik Ryýanyň namasyn çykaryp berdiler. Taýmus şa namany okap, köňli hoşwagt bolup, şähere aýyn baglap, toý-tomaşa kylyp,

Züleyhany mugaffa salyp, birniçe mähremler, gyzlar, kenizler bilen sagynda we solunda saz-söhbet tutup, atalyk-ynak, Taýmus şadan özge aksakallar hemme Müsüre rowan kyldylar. Birniçe ýollary taý kylyp, Müsüre ýetişdiler. Mälik hem tamam han-soltanlar bilen Müsüre şadyýana kakdyryp, aýynbestelik kyldylar. Züleyhany patyşa saraýyga eltdiler. Patyşa Züleyhany görgeli içeri girdi. Züleyhanyň özi gyzlar bile oturyp erdi. Nägäh Mälik Ryýana gözi düşdi. Daýasyndan sordy:

- Bu kim turar, biejazat saraýa geler?

Daýasy aýtdy:

- Eý, Züleyha, arzuw kylyp gelen kişiň şol turar – diýgeç, Züleyha bir ahy-serdi dartyp, bihuş bolup ýykyldy. Baz huşuna gelip:

- Eý, daýa! Men düşümde gören kişi bu ermes. Meniň bagtym gara boldy – diýip, onça ýyglady, kim gözleri hyra boldy. Daýasy aýtdy:

- Eý, Züleyha, eknun hamuş bolgyl, munda bir hikmet bar bolgaý – diýip nesihat kyldy. Züleyha hamuş boldy. Gyzlar her haýsysy bir tarapa gitdiler. Züleyha تنها galdy. Köňline ulug gam peýda boldy. Nala we zary kylyp ne alaç ederin bilmedi. Özün öldürse, onuň alajyn tapmady. Biçäre bolup asmana bakyp, mynajat kyldy. Mynajaty-Züleyha bu turar:

Ýaradan jümle älemi,
Pena istäp, ýüzüm tutdum.
Kabul et, ahy-nalamy,
Ýusup diýip gözüm tutdum.

Myradym-maksadym şaha,
Idi bir bilbili-şeyda,
Bu dag içre meni ryswa,
Ki kylma diýp sözüm tutdum.

Pelek şat etmedi bir dem,
Çeker men her zaman ýüz gam,
Gözümden akyzyp şebnem,
Gije-ýu gündizim tutdum.

Ýüregim ýüz para boldy,
Ki hijrinden ýara boldy,
Neteý bagtym gara boldy,
Bu talyg ýyldyzym tutdum.

Açylmaý gunçaýy-gabgap,
Sowuk el degmesin Ýa Rep,
Züleyha, Ýusubyn istäp,
Belalara özüm tutdum.

Elkyssa, Züleyha bu jogaby aýtyp bolgaç, Mälik Ryýan işikden içeri girdi.

Hudaýtagala Züleýhanyň nalasyn kabul kyldy, öz gudraty bile bir perini misli Züleýhanyň suratynda kylyp, Mälik Ryýanyň gözine häzir kyldy. Mälik Ryýan oşol perizat bilen ülpet boldy. Züleýhaga gözi düşmedi. Züleýha aman galdy. Delil kylarlar kim, pygamberleriň zagypalary özge kişiden aman turar.

Birniçe ýyllar aradan ötdi. Bir gün Züleýha, Ýusup alaýhyssalamy ýat edip, ebri-nowbahar aglap, bu gazaly aýdar erdiler:

Pyrakýň hijride köýmek,
Ozaldan kysmatym boldy.
Wysalyň şemine ýanmak,
Ozaldan kysmatym boldy.

Huda kyldy meni aşyk,
Rakyplar görmedi laýyk,
Uly-kiçi bar halaýyk,
Ozaldan kysmatym boldy.

Nije ýyllar jepa çekdim,
Nahaly-berkemal ekdim,
Daryg-a, men kaýan gitdim,
Ozaldan kysmatym boldy.

Pyganyň hetden aşypdyr,
Tenim oda tutaşypdyr,
Maňa onda ulaşypdyr,
Ozaldan kysmatym boldy.

Züleýha munça kim köýmek,
Ýene köýmeýin ki durmak,
Weli biseri hem ýörmek,
Ozaldan kysmatym boldy.

Elkyssa, Züleýha bu sözi tabşyryp bolandan soň, mydam mähnetde ýörer erdi. Ahyr elkyssa, ýedi ýyl boldy, Müsür şäherinde, ýene bir gün Züleýha nala kylyp, Ýusup alaýhyssalamy ýat edip: «Jepa çekip, wepa görmeý öler boldum» diýip, zar-zar çün ebru-nowbahar aglap, bu gazaly aýtdylar:

Pyragyňdan ryswa boldum illere,
Gel, ýetişgil, ili goýma azara,
Haýsy rişte bam olupdyr zillere,
Gel, ýetişgil, zili goýma azara.

Haýsy peleň gürläp, belent dagyňda,
Zaglar mesgen tutup, gonar agyňda,
Gaýry bilbil gül goýmady bagyňda,

Tiz ýetişgil, güli goýma azara.

Gel, küşat et meniň kylu-kallarym,
Men garybam kimse duýmaz hallarym,
Batyl bolup meniň güzer, ýollarym,
Gel, ýetişgil, ýoly goýma azara.

Gaýrylary zikr eýleme dillerde,
Eger ygtyýaryň bolsa gollarda,
Gaýry saýýat jeren yzlap çöllerde,
Tiz ýetişgil, çöli goýma azara.

Seniň yşkyň ryswa etdi illere,
Rozugärim meniň döndi ýyllara,
Gaýry bilbil perwaz urup güllere,
Gel, ýetişgil, güli goýma azara.

Sen diýip terk etdim ata-eneler,
Başymyzdan ençe geçip ýeneler,
Garkyldaşyp kölde gaýry sonalar,
Tiz ýetişgil, köli goýma azara.

Pyganymdan yza ýetip illere,
Gamyň ýüki zorluk edip billere,
Gözde ýaşym meniň dönüp sillere,
Gel, ýetişgil, sili goýma azara.

Her dem peýgam edip ösen ýellerden,
Ondan gaýry bir zat gelmez ellerden,
Bigäneler noş eýleýip ballardan,
Tiz ýetişgil, baly goýma azara.

Nehan etsem meniň içim köýedir,
Pygan etsem jahan-älem duýadyr,
Iller meni namys-ara goýadyr,
Tiz ýetişgil, haly goýma azara.

Seniň zikiriňi eýleýip dessan,
Sen haýsy ýerlerde ýörülip messan,
Mah-u salym meniň bolup zemistan,
Bu gün mah-u saly goýma azara.

Züleýha diýr, sen-sen köňül guwanjym,
Senden gaýry ýokdur meniň daýanjym,
Gaýrylara nesip eýleme genjim,

Tiz ýetiş, bu haly goýma azara.

Elkyssa Züleyha bu sözi tabşyryp boldy.

Indi Ýusup bilen Mälik ibn Zugardan söz eşidiň. Ýusup alaýhyssalamy Müsüre ýakyn getirdiler, erse ondag owaz düşti kim, Ýusubyň şöhraty jahany tutdy. Aýdylar: «Mälik bir gul getireturgan ermiş, zyýada hüýri-periden hoşroý ermiş. Her kim ýüzüni görse, misli aýna dek öz ýüzün görer ermiş». Tamam halaýyk, patyşa, emir, agzap we azba, zenan-u merdan, pir-u juwan gaýybana didaryna muştak bolup, aldyga pişwaz çykdylar. Mälik aýtdy:

- Eý, Ýusup, ýaba baryp suwa düşgül, halaýyklar seni görgeli pişwaz geler ermiş – diýdi. Ýusup alaýhyssalam ýaba baryp, suwa düşer boldy. Tamamy halaýyk nazzare kylarlar, kim, mübärek bedenlerin görgeýler. Ýusup Syddyk olardan habardar erdi. Hudaýtagala mynjat kylyp: «Eý, Perwerdigäri-älem, meniň bedenimi bu jemagatlaryň gözünden pynhan kylgaý sen» diýdi. Hudaý tebärek we tagala munuň dogasyn kabul kyldy. Oşol sagatda derýadan bir aždarma peýda boldy. Misli minara dek agzyn açyp, halaýyga hemle kyldy. Halaýygyň gözi oşol aždarma düşdi. Ýusup gözlerinden pynhan boldy. Filhal suwa düşüp çykdylar. Hiç kim görmeý galdy.

Mälik Ýusuba patyşahana serpaý geýdirip, ýüzüne nikap dartyp, şähre alyp rowana boldy. Halaýyk top-top bolup, öňden-soldan, ileri, keyinden pyýada, suwara, kimsi ýykylyp, kimsi orta dykylyp, bu röwüşde şähre girdiler. Mälik Ýusuby halaýyga görkezmedi:

- Eý, halaýyk, elhal ýoluň sütemiden renjur bolup turar. İnşa Allatagala, saba görer siz – diýip, Ýusup Syddyga hup perweriş kyldy. Ýusup ondag boldy kim, her kim ýüzün görse, biygtyýar bolar erdi. Tiri-yşkyndan bikarar bolup, özün öldürer erdi.

Emma Müsür patyşasy Mälik ibn Zugara kişi goýdy kim, «Kengandan alan guluny meýdana alyp çyksyn. Tä halaýyk tomaşa kylsyn. Eger satsa, bahasyn aýtsyn, her kim güýji ýetse alsyn, güýji ýetmegen göre galsyn» diýgeç, Mälik ibn Zugar Ýusubyň zülpi-käkillerine şana kylyp, tamam müşk-anbar başlaryna saçyp, mulukana serpaý geýdirip, biline lagl we jöwahyrdan kemer baglap, başyna tylla jyga sanjyp, ýüzünden nikabyn göterip, esbi-semendere mündürüp, özi Ýusubyň jylawynda ýüwürip, meýdana ýoriş kyldy. Tamam gören halaýyk akyl-huşun tükel aldyrdy. Ýusubyň tiri-yşkyndan hemme nalaýy-pygan kylar erdi. Howadaky guşlar mesti-bihuş bolup ýykylar erdiler. Ýns-u jyns we wuhuş-u tuýur nalan-pygan kyldylar we ýene ýedi gat asmanyň işigi açylyp, tamam perişdeler nazzara kylyp, hemme Ýusup alaýhyssalama medh-u sena okar erdiler.

Hudaýtagala hezreti Jebraýyla perman kylyp: «Ýa Jebraýyl, bargyl, Ýusup Syddygyma aýgyl, köňli hoş bolsun, tä hakykat bahasyn bilsin. Bu gün onuň bazary turar, täki sabyr kylsyn» diýgeç, hezreti Jebraýyl gelip Ýusuba habar berdi. Ýusup Hudaýa şükri-sena kyldy.

Mälik Zugar meýdan ortasynda bir altyn kürsi goýdy. Ýusup onuň üstünde oturdy. Mälik aýtdy:

- Eý, Ýusup, sende bu husny-melahat bar turar. Seniň aslyň ne turar? Aýgyl, eger aslyň bende bolmasa, seni öz başyňa goýaýyn. Ýusup:

- Men gul men, meni satgyl. Satandan soňra, aslymy beýan eder men – diýdi.

Mälik Zugar munady kylyp:

- Ýa, eýýühel-halaýyk, geliňler we alyňlar, bir gulamy-araby, özi Kengany, aklyly danaýy, hüýr ýüzli, kamaty berna – diýip kyçgyrdy. Onda Ýusup perýat kyldy kim:

- Ýa, eýýühel-halaýyk, geliňler bir araby-Kengany, binowaýy, bikesi – diýip ýyglar erdi. Kürsi-zerrin üstünde her tarapa negah kyldy. Halaýyk pitne bulup özün ýitirdi.

Indi sözi Züleyhadan eşidiň. Nägäh Züleyha eşitdi kim, «Mälik bir gul getiren ermiş, hüýr-periden zyýada ermiş» diýip, tamam gyz-juwan tomaşa çykar boldular. Züleyha Mälik Ryýandan rugsat diläp:

- Bizlere rugsat berseňiz, Mälik Zugaryň guluny bizler hem tomaşa kysak – diýdi. Onda Mälik:

- Eý, Züleyha, elbetde, ony görmek gerek. Onuň husny-jemalyny görmegen bu dünýäge gelenini we gidenini bilmez – diýip, ondag taryp kyldy kim, Züleyhanyň damarlary gurap, Ýusuby gören dek köňli joş kyldy. Seraperdeýi-Züleyhany oşol meýdanda gurdular. Züleyha seraperde bilen çykdy. Erse, oşol düýşünde göreni turar. Matlaby-du jahany, beläýy-jany, şahy-zamany turar. Eknun «Maksadym hasyl boldy» diýip, bu jogaby aýdar erdi. Jogaby-Züleyha bu turar:

Maksatly köňül içre,
Bir apaty-jan geldi,
Müžgänleri hanjar dek,
Hem gaşy keman geldi.

Birniçe zaman ýyglap,
Çeşmim doly gan ýyglap,
Äşgär-u nyhan ýyglap,
Ýarym bu zaman geldi.

Janymda parahat ýok,
Onsuz maňa rahat ýok,
Hiç özge hekaýat ýok,
Çün ruhy-rowan geldi.

Hem derdimedir derman,
Janymdyr oňa gurban,
Öldürse budur perman,
Hem şahy-jahan geldi.

Yşkynda onuň zaram,
Ýolunda giriftaram,
Ölinçä hyrydaram,
Ol serwi-rowan geldi.

Ol serwi kaddyň jany,
Ýandyrdy Züleýhany,
Şährimiziň myhmany,
Döwletli zaman geldi.

Züleýha bu jogaby aýdyp, muhabbet gözleri bile bakyp, bikarar bolup ýyglar erdi. Müsür ezizi, tamam patyşalar, han-soltan, baý, gedaý, gyz-zenan, merdan, gyz-juwan, bendeýi-azat – hemme Ýusup alaýhyssalamyň jemalyna täsin galar erdiler. Aklyn ýitirip haýran bolup, hiç wejh bile ýüzlerine baka bilmez erdiler. Ahyr Mälik baryp, ýüzüne nikap dartdy. Ondan soň halaýyklar özlerine geldiler.

Elkyssa, Ýusuba her kim bir baha goýdular. Her kim öýünde ne baryn alyp gelip hyrydar boldy. Hatda ki bir kempiriň bir kelep ýüpi bar erdi. Ol hem gelip hyrydar boldy «Bu mataga bergil» diýip. Onda Mälik Zugar:

- Eý, halaýyklar, bu guluň bahasy bul turar, kim, tereziniň bir beýlesine Ýusuby salar men we bir beýlesine dürri-ýakut, lagl we jöwahyr şamçyraglardan salar men. Her kim barabarynda ölçäp berse, satar men. Her kimiň zowky bolsa alsyn. Ýok erse, açyk tursun – diýip, munady kyldy. Baý, ýoksuz, ýagşy, ýaman – hemme özlerine maslahat kylyp, «Munuň bahasyn kiç kim ýetire bilmes. Her niçik bir görenim ganymat turar» diýer erdiler. Emma ol gün, gün giç boldy. Hemme jaýlaryna gaýtdylar. Ol gije olaryň uky gözlerine haram boldy. Ir daň bile meýdana ýöriş kyldylar. Züleýha Mälik Ryýana aýtdy:

- Niçik bolgaý, oşol Kengany guly satyn alyp, öýe mährem kylsaň, meniň hyzmatymda bolsun. Mälik Ryýan aýtdy:

- Bu söz meniň hem köňlümde bar erdi, tä saňa mährem kylsam diýer erdim. Indi ajap makul boldy. Satyn almak gerek – diýdi. Erse, Mälik Ýusuby meýdana alyp çykdy. Kürsi üstünde oturtdy. Terezi gurdy. Patyşa buýurdy:

- Hazyna işiklerin açyň – diýgeç, hazynadar hazynanyň işiklerin açyp, dürri-ýakutdan, lagl-jöwahyrdan, göwher-zümerretten alyp çykdylar. Tereziniň beýlesine saldylar. Ýusup alaýhyssalam agyr geldi. Patyşa buýurdy:

- Ýene hem hazynadan mal alyp geliň – diýgeç, hazynadan herne baryn alyp geldiler. Ony hem terezä salyp, dartdylar. Ýusup alaýhyssalam ýene agyr geldi. Elkyssa, ýedi hazyna barabar gelmedi. Halaýyk hemme nazzarada erdiler. Patyşa köp hyjalat darta erdi. Şermisar boldy. Ýusup bildi kim, patyşa hyjalat dartdy, terezi dardan kimersäge aýtdy:

- Bargyl, pynhan ýere kagyz bile döwet galam getirgil – diýgeç, ol kimerse kagyz, bir döwet galam getirdi. Ýusuba berdi. Ýusup alaýhyssalam alyp, bu kelemeýi-şeripi: «Lä-ilähe-illallah» diýip ýazdy we ol kişiniň goluna berip: «Bu kelemeýi-şeripi mal tarapyna salgyl, zynhar, kişi bilmesin» diýdi. Ol kimerse eltip mal tarapyna saldy. Bu kelemäniň bereketinden Ýusup bile barabar geldi. Patyşa söwda kylyp aldy. Mälik ibn Zugar bisýar mala eýe boldy. Ýusuby berdar-berdar göterip, atyna mündürüp, alyp gider boldular. Mälik Zugar Ýusubyň ýanyna baryp, sowal kyldy:

- Eý, päk zat, bir wada kylyp erdiň, «Satandan soň, aslymy beýan kylar

men» diýip erdiň. Indi gerek kim, wadada wepa kylyp, aslyňy beýan kylgaý sen – diýgeç, Ýusup alaýhyssalam oşol wagtda asyl zatyny beýan kyldy. Hezreti Ýusup alaýhyssalam gazaly bu turar:

Asyl zatym meniň Ybraýym Halyl,
Mälik saňa bir-bir beýan eýläýin.
Her dem ýeter oňa Hakdan Jebraýyl,
Atam Ýakup nebi aýan eýläýin.

Atam pendî-nesihatyn tutmadym,
Gören düýşün onuň bawer etmedim,
Bu sebäpden myradyma ýetmedim,
Indi görsem, sözün derman eýläýin.

Ady Ýakup, Ýusup üçin zar olan,
«Balam» diýp gijeler giriftar olan,
Bilmen niçik bela bilen ýar olan,
Onuň çün gözyaşym rowan eýläýin.

Pelek aýra saldy meni atadan,
Ibni Ýemin bile naçar apadan,
Kimse bilmez ne hal geçdi aradan,
Hijr elinden günde pygan eýläýin.

Mälik meniň nesihatym tutar sen,
Bu syrlary içde pynhan eter sen,
Ýusup aýdar myradyňa ýeter sen,
Seni magfur iki jahan eýläýin.

Ýusup alaýhyssalam bu sözi aýdyp bolgaç, Mälik Zugar bir ah çekdi:

- Eý, päk zat, bu sözleri owwal aýtsaň erdi. Men seni satmas erdim. Hala hem gelgil söwdany bazgeşt kylaýyn – diýdi, onda Ýusup aýtdy:

- Indi bolmaz, takdyra çäre ýokdur – diýdi. Mälik:

- Ondag bolsa, meniň hakymda doga kylgyl, dünýä, ahyrýetim magfur bolsun – diýdi. Ýusup alaýhyssalam doga kyldy:

- Eý, bar Hudaý-a! Mäligi iki dünýäde eziz, ahyretde magfur kylgaý Sen – diýdi. Erse Mälik iki dünýäde eziz, ahyretde hem magfur boldy. Allatagala ýedi puştun rehmete gark etdi.

Elgaraz, Ýusup alaýhyssalamy patyşa haremine alyp bardylar. Müsür halky patyşa tagh ede başladylar. «Tamam hazynasyn bir gula berip, özi hanlyk kylar erken. Taky patyşa iki nisbet gerek turar: biri dünýäýi-bigaraz bolsa, biri zyýada zor bolsa. Munda ikisi hem ýok turar» diýer erdiler. Bu söz patyşanyň gulagyna ýetdi. Hazynadara:

- Bargyl, hazynany görgül, hiç nimerse barmy, ýokmy? – diýgeç, hazynadan habar alsalar, lagl we jöwahyr, tylla-kümüşden hiç bir nimerse kem bolany ýok turar. Belki, Ýusup alaýhyssalamyň bereketinden hazynalar dolup, çäj bolup turar.

Hazynadar muny görüp, patyşa habar berip:

- Şah-a, serwer-ä, jahan perwer-ä, döwletiňiz zyýada bolsun, hazynadan hiç kem bolany ýok turar, belki zyýada bolup turar – diýgeç, Müsür ezizi şadyman bolup, Ýusup alaýhyssalama ýedi gije-gündiz toý-tomaşa kyldy. Ýusuby Züleyha mährem kyldy. Subh-u şam, belki aladdowam ýanynda bolar erdi.

Züleyha bikarar bolup, arzyn oňa aýda bilmez erdi. «Eger aýtsam, köňli menden galsa, ýaman bolar» diýer erdi. Aýtmasa ýüregi ýarylara ýetip, karary galmady, zar-zar ýyglap, efgan eder erdi. Ýusuby bir sagat gaşyndan aýyrmaz erdi. Zülpi-käkillere şana urar erdi, lybasyny, päkize köýnegini geýdirip, ýüzüne tomaşa kylar erdi. Emma bir gün Züleyhanyň yşky zor kylyp, ýüregi ýarylara ýetdi. «Herne bolsa bolsun, owwaldan tä ahyryn beýan kylaýyn» diýip, Ýusubyň eteginden tutup, bu jogaby aýdar erdi. Jogaby-Züleyha bu turar:

Ýusup jan ýedi ýyl boldy, meniň halym harap etdiň,
Ýürege yşk ody doldy, gara bagrym kebab etdiň.

Sen diýp, Müsüre gelmişem, ýurdum Magryp zemin erdi,
Bu gün ger sormasaň halym, ýürek bagrym şerap etdiň.

Seniň yşkyň jahan örtär, dembe-dem her zaman örtär,
Öler men bigüman örtär, ezizim, yztyrap etdiň.

Myradym gül ýüzüň görsem, seniň bile döwran sürsem,
Bu gün bimaryňy sorsaň, hiç tükenmez sogap etdiň.

Züleyha diýr, hyýalyňa, Ýusup gansyn zülalyma,
Rehm etmeseň bu halyma, maňa sansyz azap etdiň.

Züleyha bu jogaby aýtdy, erse Ýusup bildi kim Züleyhanyň derdi özge turar. «Meni mysapyr diýip, perweriş kylar diýer erdim. Indi bildim, bu maňa aşyk turar. Indi derdi-bidermana galdym. «Mundag işden bizar men» diýsem meni bir belaga giriftar kylar. Her niçik, bir jogap aýdaýyn, şaýet onuň bile köňli teskin tapgaý» diýip, Ýusup alaýhyssalam bu jogaby aýdar erdi:

Mysapyram şähriňize gelmişem,
Men bilmenem ýagşy-ýaman kimiňdir.
Kenganda gül, munda gelip solmuşam,
Indi bilmen sud-u zyýan kimiňdir.

Meni goýuň birniçe gün bolaýyn,
Kim ýagşydyr, kimse ýaman bileýin,
Atam, enem üçin ýanyp köýeýin,
Seniňmidir ahyr bu jan kimiňdir.

Mende aýralygyň ody zyýada,

Ilden-ile satylmyşam arada,
Gul iş kylsa, öz hetdinden zyýada,
Çaý içinde ýylan-çiýan kimiňdir.

Kimse yşky-muhabbetden meý içer,
Sabyr hoşwagtçylyk işigin açar,
Nesip etse, ahyr mahbubyn guçar,
Kimse bilmez taňla zaman kimiňdir.

Ýusup aýdar aman-aman Züleýha,
Tanamasyn ýagşy-ýaman Züleýha,
Sabr eýlegil, gaşy keman Züleýha,
Takdyr olsa ahyr döwran kimiňdir.

Emma Ýusup alaýhyssalam bu jogaby aýtdy, erse, Züleýha umyt etdi kim, «Bu gün bolmasa, bu aýş taňla bolar. Ahyr meniň hyzmatymdadyr» diýip, özüne teselli berip, ýene bitakat bolar erdi. Her zaman Ýusuba derdi-halyn aýtsa, Ýusup kabul kylmaz erdi.

Ahyry Züleýha bir pikir kyldy. Müsüriň tamam ussalaryn çagyryp:

- Maňa bir jaý salyň, burçlaryny tamam tylladan kylyň we diwarlaryny lagl-ýakutdan, müşkden kylyň. Meniň bile Ýusubyň suratyn arkasynda, kyblasynnda gündogarynda, ýokary we astynda ondag surat kylyň kim, birew birewe el salyşyp, posa alyşyp, şerap içişip, öpüşip, gujaklaşyp dursun. Ýene nakgaşa aýdyňlar kim, hiç göz gören, gulak eşiden bolmasyn. Ony görüp, şaýet, Ýusup maňa meýil kylgaý – diýip, ussalara buýurdy. Ussalar birnäçe müddetden soň, Züleýha aýdandan hem zyýada jaý bina kyldylar.

Emma Ýusup subhy-şam, belki, aladdowam atasy Ýakubyň pyrakyndan ýyglar erdi. «Hudaý-a, meniň bu habarymy Kengana elter kişi bolgaý» diýip, şasypada oturyp, gamgyn bolup, nala kylar erdi. Leyken Kengandan bir söwdagär gelip, söwdasyn bitirip erdi. Müsürden Kengana ýörüş kyldy. Düýe şäher derwezeden ötmedi. Her näçe urdy, hergiz derwezeden çykmady. Ahyr kenganly düýäni öz başyna goýdy. «Her kanda barsa barsyn» diýip, garap durdy. Düýe çüsti-çapyk bir köçä ýüwürdi. Ol söwdagär hiç pählü bermedi. Düýe aýlana Müsür patyşasynyň saraýyna dahyl boldy. Gelip Ýusup alaýhyssalamyň aldyna çökdi. Ýusup oşol ýerde gaýgy-gam bile oturyp erdi. Kenganly gelip düýäni urup gorkuzar boldy. Düýe turmady. Her çent urdy düýe turmady. Ony Ýusup alaýhyssalam gördi. Aýtdy:

- Eý, ýigit, düýäni ne üçin urar sen? Kaýdan geler sen, kaýda barar sen? Onda ol söwdagär aýtdy:

- Men Kengan adamy turar men. Söwdagär erdim. Söwdamy bitirip, gaýdyp barar erdim. Düýe derwezeden ötmedi. Ahyry öz başyna goýdum, bu ýere gelip çökdi. Indi hergiz turmaz. Bilmen ne hikmet bar turar? Ýusup alaýhyssalam Kenganyň adyny eşidip zar-zar ýyglaý bu gazaly aýtdy:

Eý, ýigit, Kenganyň şährinden olsaň,
Men aýdaýyn sen pähm eýle bu söze.
Meniň bu halymdan sen habar alsaň,
Bagrym köýüp, ganly ýaş geler göze.

Bu nesibim saldy meni yraga,
Men neýläýin döze bilmen pyraga,
Kimse bardyr meni kylsa soraga,
.....*

Eger bara bilsem Kengan jaýyna,
Ýüzümi sürterem häki-paýyna,
Munda bakman hiç kimsäniň roýuna,
Gam-gussadan gubar inipdir göze.

Kasyt meniň nesihatym tutar sen,
Bu syrlary içde pynhan eter sen,
Inşa Alla, myradyňa ýeter sen,
Köp doga eýleýip ýörer men size.

Ýusup aýdar, Şamda bolsa watanyň,
Kengana ýetirgil peýamym meniň,
Ataşy-dowzahdan gutular teniň,
Ýakup pygamberden habar ber bize.

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam bu jogaby aýtdy, erse, ol kişi aýtdy:

- Eý, janym, kim sen, Ýakup alaýhyssalamdan habar sorar sen? Ýusup aýtdy:

- Eý, kenganly, sen Ýakup alaýhyssalamy bilermi sen?

Ol kimerse:

- Elbetde, biler men – diýip, bu jogaby aýtdy:

Ýakup pygamberdir Kengan ilinde,
Nije wagt ki onuň döwrany bardyr.
Hudanyň resuly, sena dilinde,
Gördüгим şeýle kim zamany bardyr.

Yshak pygamberiň ogly diýerler,
Hak ýolunda bili bagly diýerler,
Gözi ýaşly, bagry dagly diýerler,
Takdyry-Hudaýa amany bardyr.

Aýrallyk jepasyn bihet çekgeýmiş,

* Bu setir golýazmada ýok.

«Bu ülkede dura bilmen» diýgeýmiş,
Söwer oglun onuň böri iýgeýmiş,
Her günde ýat edip, pygany bardyr.

Ady Ýusup ermiş bir şahy-jahan,
Her kim ony görse, bolarmyş gurban,
Onuň pyragynda zary-sergerdan,
Gan ýyglagan çeşmi-girýany bardyr.

Bir köşede mesgen kylyp özüne,
Jydalyk gerdini sürtüp ýüzüne,
Ýyglamakdan gubar inip gözüne,
Köňli doly ýüz müň armany bardyr.

Hudadan Ýakuba perman bolupdyr,
Içi onuň derd-u gama dolupdyr,
Ýusubyň adyny pynhan kylypdyr,
Içinde ataşy-suzany bardyr.

Her günde diýr: «Çykyp ýolun garaňlar»,
Oglun-senasyny tapman ýyglarlar,
Habaryny söwdagärden soraňlar,
Ilden-ile nama-dessany bardyr.

Söwdagär:

- Ýakup barça Kenganylara pygamber turar. Belki dünýä we ahyrýetiň puşty-penahy turar. Hudaýyň resuly turar. Ybraýym pygamberiň öwlady, Yshak pygamberiň ogly turar. Leýken birniçe ýyldan bäri Ýusup diýen ogluny böri iýen ermiş. Bir deşti-beýewanda, külbeýi-ahzanda elmydam ýyglar ermiş. Hemişe agzynda Ýusup ermiş. Hudaýtagala ytap eden ermiş kim, «Eger Ýusup diýip aýtsaň adyňy pygamberlikden çykarar men» diýen ermiş. Ondan soň Ýakup alaýhyssalam Hudadan gorkup, hergiz «Ýusup» diýip aýdabilmeý, ah-u pygan hem tartabilmez. Bu dert hemme dertden zyýada bolup turar – diýip, tamam bilen-eşidenin Ýusup alaýhyssalama bir-bir beýan kyldy. Ýusup eşidip, ah jigergähinden dartyp, bihuş boldy. Baz huşuna gelip aýtdy:

- Eý, ýigit, men bir nama bersem, ony Ýakuba eltip berer sen?

Ol kimerse:

- Elbetde, janym bile elter men – diýdi.

Ýusup:

- Ondag bolsa, men bir nama bereýin, munda men garyp mazlumyň dogasyn algaý sen, onda baryp, Ýakup alaýhyssalamyň dogasyny algaý sen – diýip, bu peýamy iberdiler:

Kasyd-a, ýetir peýamym, ol meniň janym idi,
Her jepa gelse başyma, derde dermanym idi.
Bilmedim gadryn onuň, kim öýde myhmanym idi,

Tutmadym pendin onuň, köňlümde armanym idi,
Waý, kim ýandy pyrakymdan, huramanym idi.

Kasyd-a, Ýakuba diý: «Ýiten guzyňdan müjde bar,
Men habar getirmişem, görer gözüňden müjde bar,
Bendedir gördüm işikde, aý ýüzünden müjde bar,
Goly bagly, ýüregi dagly, guzyňdan müjde bar,
Waý, kim ýandy pyrakymdan, huramanym idi.

Baryban kyçgyr işikde: «Ömür ötüren barmy?
Şuňkaryndan aýrylyp, ki guzy ýitiren barmy?
Şubhy-şam ogul pyrakymdan ki dilinen barmy?
Eý, ýaranlar, şäheri-Kengandan satylan barmy?»
Waý, kim ýandy pyrakymdan, huramanym idi.

Sözlegil, kasyt, baryp: «Gördüm Müsür şährindedir,
Ýüzüdir şems-u kamar, neteý işikde bendedir,
Toty ýañlyg kim kapas içre giriftar ondadyr,
Aýdyp-aýdyp ýyglady, hijr ody jan-u tendedir»,
Waý, kim ýandy pyrakymdan, huramanym idi.

Ady Ýusup, «Eý atam» diýip, ýyglar erdi bikarar,
Elden-ele satylypdyr, ýokdur onda ygtyýar,
Ýakub-a ogluň Ýusup hijriňde olmuş intizar,
Gije-gündiz ol seniň derdiňe ýyglar – zary-zar,
Waý, kim ýandy pyrakymdan, huramanym idi.

Hezreti Ýusup alaýhyssalam bu peýamy söwdagäriň goluna berip aýtdy:

- Bargyl, Ýakup pygambere biziň pendimizi we bendeligimizi ýetirgil. Mübärek ýüzlerin görseňiz «Sizlerden bir kimerse ýiten, ony Müsürde gördüm. Eli bagly, ýüregi dagly, gözi nemli, jany sütemde, köňli elemde, müň gaýgy-gamda, ady Ýusup, kişige bende» diýip, meniň arzy-halymy aýdyp, Ýakuba namany çykaryp bergil. Tä olaryň dogaýy-haýryny algaý sen – diýgeç, söwdagär namany alyp, gitmäge düýäni turuzar boldy. Düýe turmady. Söwdagär dergahar bolup düýäni urar boldy.

Ýusup aýtdy:

- Eý, kenganly, düýäni urmagyl, şaýet, onuň hem bir maksady bolgaý – diýgeç, düýe gözünden katra-katra ýaş akyzyp, dile geldi:

- Lä ilähe illallahu wahdahu lä şerike leh, lehül-mülkü we lehül-hamdu we hüwe alä külli şey-in Kadyr. Eý, kenganly, saňa yşarat kim, men seni Ýusup alaýhyssalamyň gaşyna getirdim. Mübärek jemalyny gördüň, ýagşy dogaýy-haýryny aldyň. Ýene hem namasyny alyp baryp, Ýakup alaýhyssalamyň hem dogaýy-haýryny alar sen. Ne üçin maňa jepa kylar sen, menden habar sormaz sen, mende hem bir maksat bar turar – diýdi. Onda Ýusup alaýhyssalam aýtdy:

- Eý, janawar, aýgyl, ne myradyň bar turar?

Düýe aýtdy:

- Eý, Ýusup, meniň myradym kyýamat gününde siziň byragyňyz bolsam, doga kylsaňyz – diýip, başyn ýere goýup, sejde kylyp, zar-zar ýyglaý turdy. Ýusup alayhyssalam düýe hakynda doga kyldy. Düýe hoşwagt-horram bolup, nagra dartyp ýerinden turup, kenganlyny mündürip, Müsürden şähri-Kengana ýöriş kyldy. Birniçe katgy-menäzil kylyp, Kengana bardylar. Ýakup alayhyssalamyň haremine ýetişdiler. Emma Ýakup alayhyssalam külbeýi-ahzanda ýyglaý, saç, dyrnaklary ösüp, mübärek ýüzleri zagpyran dek sargaryp, iki gözleri kör bolup, özlerin her tarapa urup, Ýusup diýip aýda bilmeý jydalyk odun içine salyp, köňli ýanyp, ýüz gam bile oturyp erdi. Işikden «Şeý-un lilläh» diýen bir seda çykdy. Ýakup alayhyssalam gulak tutdular, erse, birew bir nimerse okar erdi. Gazaly-kasyt bu turar:

Ýakup nebi, menden saňa bir türpe habar bar,
Jananyň imesmi?
Ady ki Ýusup, jümle-jahan oňa hyrydar,
Ol janyň imesmi?

Ýüz nala bilen nama ýazyp size iberdi,
Gören süteminden.
Arz eýledi, ýat eýlesin, ol piri-kühen sal,
Dermanyň imesmi?

Gördüm ýüzüniň şuglasydyr hurşydy-hawer,
Reşkinde pygandyr.
Neýleý, ne kylaý bende özi, elde giriftar,
Haýranyň imesmi?

Her lahza salam atama diýip, telmuryň galdy,
Köýdi hemme älem.
Ýandyrmyş ony derd-u pyrakyň şahy-dildar,
Armanyň imesmi?

Gerdişi-pelek jebriden ol aýra düşükdir,
Der nalaýy-efgan.
Şam-u säher ýadyň ile bolgusy bidar,
Ryzwanyň emesmi?

Kasyt getirip, Ýusup üçin Ýakuba nama,
Ol şähri-Müsürden.
Daşaryda pygan etdi kim görseler agýar,
Weýranyň emesmi?

Ýakup alayhyssalam kasytdan bu sözi eşidip, bir ahy-serdi dartdy, perýat kyldy kim:

- Her kim bolsaň içeri girgil, senden damagyma ýagşy ys geler – diýgeç, kasyt içeri girdi. Ýusubyň salamyn berip, bir-bir beýan kyldy. Ýakup aýtdy:

- Ileri gelgil.

Ol kimerse ileri geldi. Ýakup:

- Ýusuby şul gözleriň bile gördüňi? – diýip, gözlerinden öpdi. Ýene täkit kylyp, sordular kim:

- Niçik gördüň? Ne suratda gördüň?

Ol kimerse:

- Bu suratda gördüm. Boýny bagly, ýüregi dagly, gözi nemli, köňli gaýgyly, elemde, ýüz gaýgy-gamda, özi bende, hemişe bikarar turar – diýip beýan kyldy:

Ýakup nebi, bardym Müsür şährige,
Ýusuby soraglap zyndanda gördüm.
Nägäh barar erdim kerwensaraýga,
Ýakup diýp ýyglaýyr, pyganda gördüm.

Sordum ondan «Janym näge ýyglar sen,
Ýanyp, köýüp, jiger-bagryň daglar sen,
Ýakup diýip, her dembe-dem uwlar sen»,
Toty kimin kapas içinde gördüm.

Bardym garşysyna perwana bolup,
Halyn bileý diýip, diwana bolup,
Jany-tenim köýdi perzana bolup,
Haly harap, köňli weýranda gördüm.

Bilbil kibi saýrap, köp nala kyldy,
Gözünde ýaş döküp, silaby kyldy,
Lagly-meýin süzüp, pyýala kyldy,
Gözi girýan, bagry birýanda gördüm.

Bizden salam diýdi Ýakup nebige,
Şol ýüregi dagly Kengan welige,
Jeren seýran eden hijran çölige,
Mundag diýdi size, men onda gördüm.

Elkyssa, ol kişi bu jogaby aýtdy, erse Ýakup alaýhyssalam oglanlaryn çagyryp:

- Eý, oglanlar, bu kişi ne diýer. Sizler Ýusuby böri iýdi diýip erdiňiz. Elhal bu kişi peýamyn getiripdir – diýdi.

Onda oglanlary:

- Eý, ata, heniz Ýusupdan umyt edersiz. Bular jögi turar. Ýalan sözläp sizden bir nemerse almak üçin hile kylyp turar. Bu sözlere ynanmaň – diýgeç, ol kimerse kasam ýat etdi kim:

- Ýusuby görenim Hak turar – diýdi. Onda olar haýý urdular.

- Eý, haramzada, çapylar sen, mutamallykan jögi, ýalan sözläp atamyzy serasyňa kylyp, oduny täze kyldyň. Waý eger ýene bir şundag diýseň, postykäseýi-seriňden dartarmyz – diýip, urup kowladylar. Ýakup umydyň üzüp ýyglar erdi.

Indi sözi Züleyhadan eşidiň. Ýusuby ýüz jilweýi-şiwe bile aldar erdi. Ýetmiş dürli lybasy-gunagun taýýar kylyp, her günde birin geýdirip, tomaşa kylar erdi. Gähli söz bilen, gähli näz bilen, gähli hoş owaz bilen Ýusuba özün görkezer erdi. Ýusup onuň sözüne gulak salmaz erdi. Züleyha aýdar erdi:

- Eý, Ýusup, ne üçin meniň halyma rehim kылmaz sen? Tä key meni yşk odyňa örtär sen. Maňa rastyňy aýgyl, seniň ne hyýalyň bar? Eger hoşwagtçylyk bile myrat hasyl kылgyl, ýok erse, bendäm turar sen, saňa azap buýurar men. Goluňa pil berer men, daýhançylyk kyldyrar men. Ýusup:

- Seniň köp duzuň iýdim. Mälik Ryýan öýe mährem kyldy. Men niçik mundag näşayysta iş kылgaý men. Beýewar patyşa eşitse, gabahat bolar, menden bu işleri hergiz tama kылma. Men pygamberzada erer men. Mundag işler menden sadyr bolmaz. Her ne kылsaň ygtyýaryň turar – diýdi.

Züleyhanyň bir çarbagy bar erdi. Ol:

- Oşol бага барып, ýetimler bile iş kылgyl – diýgeç, Ýusup alaýhyssalam goluna pil alyp, oşol bag içine барып girdi. Gördi, erse ajap bag turar, kim, her dürli miweler elwan-elwan bişip turar. Bulaklar her tarapa rowan bolan. Ýusup üstünden lybasy-şahanany taşlap, bir köne şal geýip, eline pil alyp, iş kылar boldy. Nägäh bagbanlar Ýusuby görüp:

- Ajap husny-zyba ki, hergiz dünýäge ondag näzenin gelen ermes. Ajap mundag näzenin oglana iş buýrar – diýip, Ýusubyň golundan pili aldylar we:

- Eý, näzenin oğlan, waý, nury-zemin-u asman, mundag işlere laýyk imes sen. Seniň üçin bizler hyzmat kылarmyz. Sen oturgyl. Bizlere doga kылgyl. Doganyň bereketinden bizlere kuwwat peýda bolar – diýgeç, Ýusup alaýhyssalam:

- Men niçik öz işimi sizlere rowa görer men – diýdi.

Ondan soň Ýusup alaýhyssalam doga kyldylar. Işe meşgul boldular. Ýusubyň bereketinden on günlük işi bir günde kyldylar. Züleyha bir gün Ýusuby görmedi. Derdi zyýada boldy. Ýusubyň pyrakyndan zar-zar ýyglaп bu jogaby aýtdy:

Şul pyrakynda seniň bagrym doly gандыр neteý,
Iştiýakyňdan bu gün dide girýандыр neteý.

Men saňa janym diýdim, ne boldy görsetseň ýüzüň,
Çekmegeý ol biwepanyň yşkydan jандыр neteý.

Hasratyňdan, ah, neteý, içgenim hunabadyr,
Artdyryp ahy-pyganyň, dagy-hijrandыр neteý.

Görgeli bagy-letapat içre ýüzüňi gözüm,
Dembe-dem ýaz ýagmyry dek, çeşmi-barандыр neteý.

Salsalar bagy-çemen içre meni ýalňyz eger,
Sensiz ol hüýri-jennet ki bize zyndandyr neteý.

Aýdar erdim gül ýüzüň hijrinde men gurban olaý,
Set hezar men dek kimse ýoluňda gurbandyr neteý.

.....*

Men wysalyň istäbän köňlümde armandyr neteý.

Elkyssa, Züleyha bu jogaby aýdyp, ne alaç ederin bilmedi. Tap we takaty galmady. Ahyry saraýyndan daşary çykdy. Baga baryp, derejeden açyp gördi, Ýusup namaz okar, husny burunkydan zyýada bolup turar. Züleyhanyň ýüregi howlady, kim, özün бага taşlagaý. Müň muşakgat bile ret kylyp özün saklady. Tä Ýusup namazdan paryg boldy. Züleyha perýat etdi kim:

- Eý, bagbany-päkize bagbanlyk ygtyýar kylarmy sen? Bu niçik biakyllyk turar. Özüňe mundag mähneti rowa görmegil. Myradymy hasyl kylgyl, öz eşretiňe meşgul bolgul – diýdi. Ýusup aýtdy:

- Eý, Züleyha, menden bu işleri hergiz tama kylmagyl. Herne jepa kylsaň, kylgyl – diýgeç, Züleyha pikri-endişe kyldy. Beýtil-keram atly lagly-jöwahyr bilen bina kylan jaý saldyryp erdi. Ýusup-Züleyha suratyn nagyş eden erdi. Ýusuby oşol saraýa elter boldy, Züleyha özi baryp saraýa girip, lybas-gunagun geýip, birniçe gat lybasdan bedenleri görnüp, ýüz-müň nāz bile, jilwe bile, Ýusuby çagyrdy. Züleyha Huraýna diýen kenizin çagyryp, «Ýusuby bu saraýa alyp gel» diýip aýdan sözi bu turar:

Huraýna jan, bu saraýa,
Diýgil Ýusup janym gelsin.
Şahynşadyr asyl zady,
Dünýede armanym gelsin.

Bir görmeli patyşadyr,
Kerem etse bibahadyr,
Ýüzi şemsi-wazzuhadyr,
Derdime dermanym gelsin.

Köşki-eýwanyma çykyp,
Ýoluna garar men bakyp,
Agramyna altyn çekip,
Şol mahy-Kenganym gelsin.

Gije-gündiz, şeb-ruzum,
Gol üstünde bahar-ýazym,
Şirin janymdan ezizim,

* Bu setir golýazmada ýok.

Arzuwly myhmanym gelsin.

Züleyha diýer, majera,
Gözi ahu, gaşy gara,
Jiger bagrym para-para,
Hem dinim, imanym gelsin.

Elkyssa, Züleyha bu jogaby aýtdy. Erse, Hyraýna atly kenizek baryp Ýusuba:

- Eý, Ýusup, seni Züleyha çagyrrar, ýörgil – diýgeç, Ýusup ýerinden turup, oşol saraýa gadam goýdy. Erse, içeri girdi. Kenizekler işikleri bent kylyp gitdi. Ýusup gördi kim, Züleyha saraý içinde ýüz näz-jilwe bilen ýerinden turup salam berip, bu jogaby aýtdy:

Seýir jahana kylyp,
Görgeli didar geler.
Zowk ile sapa kylyp,
Oýnagaly ýar geler.

Bir-birge golun salyp,
Hemme syrlary alyp,
Bir-birge gujaklaşyp,
Ýördigi dildar geler.

Dünýäde dilruba özi,
Janyma bir bela özi,
Aşyga rahnema özi,
Ýusuby-dildar geler.

Ýüzleri gül, agzy gunça,
Galmanam ondan ölinçä,
Lebleriň balyn sorynça,
Bile-bile hoş ýar geler.

Ýar geledir gülüşmäge,
Syrry-nehany bilişmäge,
Gujaklaşyp görüşmäge,
Sallanyban ol ýar geler.

Geledir dilberim meniň,
Dünýäde sözlerim meniň,
Rahber-u rahnemam meniň,
Andalyby-hawar geler.

Elkyssa, Züleyha bu jogaby aýdyp, Ýusuby gujaklar boldy. Ýusup ýüz

gaýtaryp, diwara garady. Özünüň suraty bile Züleýhanyň suratyn gördi. Ondan ýere garady. Besatlarda hem oşol suraty gördi. Haýran-serasyma bolup, hamuş boldy.

Züleýha:

- Eý, Ýusup, görgül, bu saraýy seniň üçin bina kyldym. Tä oýnap-gülüp, magyşet kylgaýmyz – diýdi.

Ýusup:

- Naguzy-billah min zālik¹, mundag işden bizar men. Atam wesýet kylyp erdi, «Her ýerde, her jaýda bolsaň, Hudaýy ýadyňdan aýyrmagaý sen. Huda zahyr nazyr turar» diýip erdi. Indi men niçik günä kylar men – diýdi.

Züleýha:

- Ondag bolsa, men seniň Hudaýyňnyň ýoluna köp mal sadaka kylaýyn. Günäňe keffarat bolgaý – diýdi.

Ýusup:

- Eger dünýä malynyň baryny sadaka kylsaň, meniň günäme keffaret bolmaz – diýdi.

Züleýha:

- Bolmasa, seniň diniňi kabul kylaýyn, meniň myradymy hasyl kylgyl – diýgeç, Ýusup:

- Seniň myradyňy Mälik Ryýan hasyl kylysyn – diýip, uçguryn ýedi ýerinden düwün kyldy. Mebada nebis galaba kylmasyn diýip ihtiýat kyldy. Züleýha goluna pyçak alyp, özün öldürer bolup, «Meniň ganyň seniň boýnuňa» diýip, bu jogaby aýdar erdi. Jogaby-Züleýha bu turar:

Galmady tende kararym,
Gel, myradym hasyl eýle.
Saňa berdim ygtyýarym,
Gel, myradym hasyl eýle.

Hydra ýetir aby-haýwan,
Pejmurdağa ber täze jan,
Toty tapsyn şekeristan,
Gel, myradym hasyl eýle.

Eşitmişem asyl zatyň,
Synama ýazmyşam adyň,
Saklamyşam amanatyň,
Gel, myradym hasyl eýle.

Çoh derdime eýle derman,
Bu başym ýoluňda gurban,
Sadap deýin aby-neýsan,
Gel, myradym hasyl eýle.

¹ Munuň ýaly zatdan Allanyň Özi gorasyn.

Synam üzre goýup hanjar,
Öler men bigüman dilber,
Ýusup jan, eýleme ezber,
Gel, myradym hasyl eýle.

Al indi, ganyma galdyň,
Züleýhanyň halyn bildiň,
Ýeter, jan munça uýaldyň,
Gel, myradym hasyl eýle.

Züleýha bu gazaly okap:

- Eý, Ýusup, eger sen meniň myradymy hasyl etmeseň, bu pyçak bile özümi öldürer men. Ganym seniň boýnuňa – diýip, özüne pyçak urar boldy. Ýusup bildi kim, özün öldürere ýetdi. Jan howul jan pyçagy golundan alyp, birniçe hekaýat aýdyp, Züleýhany teskin kyldy. Züleýha:

- Eý, Ýusup, hiç bolmasa, agzalaryma bir garagyl. Şaýet, köňlüm aram bolgaý – diýgeç, Ýusubyň köňli erip, Züleýhanyň ýüzüne bakdy. Erse gözi ahu, ýüzi gül, dişi dür, al ýaňak, badam gabak näzenine gözi düşüp, mähri gitdi. Züleýha bildi kim, Ýusup meýil kylar. Tamam göwher dek bedenlerin Ýusuba görkezer erdi. Ýusup zowk ýetip uçguryndan bir düwüni çöşdi. Gaýypdan «Hudany häzir görgül» diýip, neda geldi. Ýusup oňa hem bakmady, ýene bir düwüni çöşdi. «Eý, Ýusup, zyna kylmagyl. Uly günä turar» diýip, ýene bir neda geldi. Ýusup oňa hem baka bilmedi. Zyýada ýene bir düwüni çöşdi. Züleýha ondag jilwe berip, Ýusuby söýüp, tolganyp näz kyldy. Erse dördülenji düwüni çöşdi. Ýene: «Eý, Ýusup, eger zyna kylsaň adyňy pygamberlikden çykarar men» diýip, hatyfdan neda geldi. Ony hem eşitmedi, başnji düwüni çöşdi. Ýene neda geldi: «Özüňi melamata salma» – diýip. Ýusup altynjy düwüni çöşdi. Ýene: «Musulman bolan zyna kylmas, meger kapyr kylgaý» diýip seda geldi. Ýusup oňa hem bakmady, kast etdi kim, myrat hasyl kylgaý. Nägäh Hudaý Jebraýyla perman kylyp: «Bargyl, Ýusup Syddygymy tutgyl» diýgeç, Jebraýyl alaýhyssalam Ýakup pygamber suratynda bolup, häzir boldy. Mübäreke barmaklaryň dişläp:

- Pygamberzadadan hem mundag iş sadyr bolupmy? – diýgeç, Ýusubyň gözi atasyna düşdi, bihuş bolup ýykyldy. Erse bir sagatdan soň özüne gelip, ýerinden turup, çüsti-çapyk daşary çykdy. Züleýha ardyndan ýüwürdi. Ýusup her işige ýetdi, erse işikler açyldy. Ýusup daşary çykdy. Züleýha onuň ardyndan ýetip, Ýusubyň arkasyndan tutup dartdy. Erse köýneginiň etegi para-para boldy. Ýusup gaçdy. Züleýha ardyndan çykdy. Oşol wagt Müsür ezizi patyşa daşaryda sypa üstünde oturyp erdi. Ýusup bile Züleýha gözi düşdi. Züleýha perýat kyldy:

- Eý, Müsür ezizi, patyşahy-älem, kenganly guly satyn aldyň, öýüne mährem kyldyň. Bu gün zorlyk kyldy. Dat onuň golundan. Tä ony öldürmeseň, meniň munda durarym ýok – diýip zar-zar ýyglady. Patyşa dergahar, dergazap bolup, «Jellat, jellat!» – diýip munady kyldy:

- Ýusuby tutuň, elin-aýagyn baglaň, çarmyha geriň. Tä ölinçä uruňlar – diýgeç, Ýusubyň huşy başyndan gitdi. Aýtdy:

- Eý, patyşa, men päk turar men. Günä mende ermes, Züleýhadan turar. Bu

işi bilip kylyň, huny-nähak kylmaň, ahyrýetde puşeyman kylar siz!

Mälik Ryýan onyň sözüne bakmady. Azap buýrar boldy. Ýusup bildi kim patyşa zyýada dergazapda turar. Ýusup janyndan umyt üzüp, Hudaýa nalaýy-zary kylyp, bu mynajaty okar erdi. Mynajaty-Ýusup bu turar:

Hudaý-a zaty-päkinden,
Guluňy läjerem kylma.
Bu zalym derdinäkinden,
Ýüregimde elem kylma.

Maňa Sensiz pena ýokdur,
Meniň deý binowa ýokdur,
Bu derdime dowa ýokdur,
Zyýada derd-u gam kylma.

Babam Ybraýym, Ysmaýyl,
Olaryň hormatyn kylgyl,
Bu zalyma rehim salgyl,
Garybyň men, sütem kylma.

Resulyňdyr babam Ýshak,
Atam Ýakup nebi berhak,
Olaryň hakyndan ançak,
Gözümi munça nem kylma.

Hudaý-a binowadyr men,
Belaga mübteladyr men,
Neteý, neýleý ryswadyr men,
Ýusuby zir-u -bem kylma.

Ýusup bu mynajaty okady. Erse Hudaýtagala Jebraýyla perman kylyp: «Ol oglanyň dilinden möhrüni götergil, guýa bolsun» diýdi. Emma ol saraýda Mälik Ryýanyň halesiniň kyrk günlük beçjesi bar erdi bişikde ýatar erdi. Ýusup bile Züleyhanyň işinden habardar erdi. Hezreti Jebraýyl beçjäniň dilinden möhrüni göterdi. Beçe guýa bolup, şahadat aýdyp, güwälik berip, bu jogaby aýdar erdi. Jogaby-beçe bu turar:

Töhmet eýläp oňa şikaýat etme,
Taňry gazap eýlä, Müsür ezizim.
Ýusupda günä diýip, rowaýat etme,
Adalat kyl, rastlyk bile, ezizim.

Taňry meni oňa güwä eýledi,
Ýusup Hudaýyna sena eýledi,
Züleyha Ýusuba jepa eýledi,

Ýusubyň arzyny eşit, ezizim.

Patşa bolan garar derdinäkine,
Nazar kyl Ýusubyň köýnek çäkine,
Ileri ýa keyin, asyl päkine,
Ýagşy bilip iş kyl, Müsür ezizim.

Çäk aldynda bolsa, Ýusup ýamandyr,
Züleýha töhmetden, belki, amandyr,
Çäk ardynda bolsa, beläýy-jandyr,
Günä Züleýhadan biliň, ezizim.

Kudek diýr, töhmetden hezer eýläňiz,
Budur güwäligim bawer eýläňiz,
Ýusuby hurşydy-hawer eýläňiz,
Hakyň resulydyr aýdan, ezizim.

Elkyssa, kudek bu jogaby aýtdy, erse patyşa köýnegi gördi. Çägi ardyndadyr. Patyşa bildi kim günä Züleýhadadyr. Patyşa Ýusuba:

- Bu syry pynhan saklagyl – diýip. Züleýha hiç dem urmady. Onuň üçin kim, ulular bir günä, iki günäni öter ermişler. Ýene Ýusuby burunkydan zyýada hyzmat kylar diýip, Züleýhanyň hyzmatynda goýdy. Patyşa köňül gubardan halas bolup, bu işler peramuş boldy.

Züleýha:

- Eý, Ýusup maňa patyşa ne kyldy? Ne ygtyýar kyslam kylar men. Gel meniň myradymy hasyl kylgyl – diýdi. Ýusup:

- Menden bu tamany üzgöl. Tä janym bar mundag işleri kylmas men – diýdi.

Indi bir sözi wezir, mährem, ýasawullaryň zagypalaryndan eşidiňler. Ýusup bile Züleýhanyň hekaýatyny weziriň hatyny, ýasawulyň hatyny, han salaryň hatyny, mähreminiň hatyny eşidip, bu baş hatynlar Züleýhaga tagn edip, masgara kylar erdiler. «Ýetim saklap, öz hyzmatkärine aşyk bolmak, ne ýaman işdir» diýip, Züleýha melamat kylar erdiler. Bu sözler Züleýhanyň gulagyna ýetişdi. Zyýapat üçin ol zagypalary çagyrdy. Olar Züleýhanyň hyzmatyna bardylar. Züleýha her haýsysynyň aldynda tabak doly göşt, бүрүнç goýdy. Her tabagyň üstünde altyn saply pyçak goýdy. Ondan soň Ýusup alaýhyssalam mulukana serpaý geýip, gumgan, silapça alyp, bularyň gollaryn ýuwduryp, hyzmatda boldy.

Bu näzeninleriniň gözleri Ýusup alaýhyssalamyň ýüzlerinde boldular. Hemme beýhuş bolup ýykylara meýil etdiler. Züleýha ýüzlerine gülap serpip, olary bidar kyldy. Nägäh tagama el uzatdylar. Erse pyçak alyp etlerini dograr boldular. Hemme gözleri Ýusupda erdiler. Özlerinden biygtyýar bolup, barmaklaryny para-para kylyp, maýyp boldular. Züleýha Ýusuba «Daşary çykgyly» diýip, yşarat kyldy. Ýusup daşary çykdy. Zagypalar özlerinden habardar bolsalar, elleri kesilip, maýyp bolup turarlar. Birniçesiniň golunyň barysy kesilipdir. Birniçesiniň ýarysy kesilipdir. Gollarynyň yzasy bile hemme ýyglaşar erdiler. Züleýha olara bakyp güler erdi. Olar:

- Eý, Züleyha bizler hata kylan ekenimiz. Saňa aýyp edip, masgara tutar erdik. Indi bizler şermende bolduk. Magzur tutgaý sen – diýip baş urdular. Züleyha:

- Eý, janlar, niçe ýyl bolup turar, bu ot meniň ýüregimde gaýnar. Siz bir sapara takat kyla bilmediňiz – diýip, olara bu jogaby aýdar erdi. Jogaby-Züleyha bu turar:

Bu gün şerhi-dilim aýdyp,
Ony jan bile söýer men.
Mydama yşk odun tartyp,
Köýüp misli semender men.

Niçe ýyldyr budur halym,
Tükenmez başda hyýalym,
Açylmasdyr bu eşkalym,
Ýolunda bir galandar men.

Ýüz elwan dilde söýlär men,
Ýusubyň medhin eýlär men,
Periden täzeýi-ter men,
Tä ölinçä suhanwer men.

Meni aýp etmäňiz janlar,
Eziz jan içre myhmanlar,
Ýüzi gül, gözi messanlar,
Dil-u jany mükedder men.

Züleyha hijride ýyglar,
Ýusup diýip, bagryn daglar,
Haçan bir wagtyny çaglar,
Bu söz ile musahhar men.

Züleyha bu jogaby aýtdy. Erse, ol hatynlar her biri Ýusuby çagyryp, «Züleyha bile maksat hasyl kылgyl» diýip nesihat kyldylar. Ýene pynhan Ýusubyň elin tutup: «Eý, Ýusup jan, biz Züleyhadan set hezar ýagşyrak turarmyz. Bizler bile myrat hasyl kылgyl. Ýok erse, seni zyndana saldyrarmyz» diýgeç, Ýusup köňlünde aýtdy: «Owwal biriniň jenjeli ýagşy erdi. Indi alty aždarihaga niçik jogap berer men» diýip ýyglar erdi.

Ýusup:

- Eý, näzeninler, menden bu tamany kылmaňlar, eger men mundag kылsam erdi, Züleyha bile kылar erdim. Zira ki niçe ýyldan bári Züleyha meniň oduma köýer, jemi hazyna-gençlerin meniň ýolumda berbat kылды. Men ölümerazy men. Zyndana düşererazy men, mundag işden bizar turar men – diýip, bu jogaby aýdar erdi. Jogaby-Ýusup bu turar:

Näzeninler beýle yza eýlemän,
Munça ýeter gördügiňiz jemalym.
Zebun işe meni rowa eýlemän,
Yrzadyr men Hak eýlese halalym.

Kenganyň bilbili Ýakuba dilber,
Menem Ibni Ýemin jana byradar,
Öten babalarym hurşydy-hawer,
Äleme röwşendir nury-jemalym.

Sabr eýlärem herne jepa ýetişse,
Hahy bela, hahy ata ýetişse,
Ezelde bagtyma gara ýetişse,
Ýetişmez hiç ýere pikri-hyýalym.

Menden umyt etmän hijran dagyýam,
El degmedik pygamberiň bagyýam,
Ahyrynda Züleýhanyň agyýam,
Sizlere ýetişmez aby-zülalym.

Awçyýam, awçyýam Hakyň awçysy,
Maral ilen jeren imes injisi,
Allanyň nurudyr Ýusup ýolçysy,
Gaýry bilen ýokdur meniň kemalym.

Elkyssa, Ýusup Syddyk bu jogaby aýtdy. Erse hatynlar dergahar bolup Züleýha: «Ýusuby zyndana salmak gerek. Täki özün bilgeý» diýip, geňeş berip gitdiler. Züleýha olaryň sözlerine ynanyp, Müsür ezizine:

- Eý, şahy-älem, «Kengany guluny öýe mährem kylypdyr» diýip, halaýyk melamat kylar ermiş. Ony zyndana salgyl. Birniçe ýyl ýatsyn, täki halaýygyň melamaty gitsin – diýdi. Bu söz Mälik Ryýana hoş gelip, jellada «Ýusuby zyndana salgyl!» diýip buýurdy. Jellat gelip Ýusubyň mübärek goluna zynjyr baglap, boýnuna demir halka salyp keş-ä keşi bilen zyndana alyp gitdiler, iteläp zyndana taşladylar. Ýusup alaýhyssalam bu kelemäni okap: «Bismillähi-r-Rahmany-r-Rahym. Elhamdu lillähi Rebbil-älemin, we rehmetullahy we berekätüh» diýip zyndana gadam goýdular.

Emma zyndan içre köp adamlar bar erdi. Ýusup alaýhyssalam salam berdi, hemme Ýusuba gol gowşuryp birden salam berdiler. Ýusup salama jogap berip, bir köşede oturyp namaza meşgul boldy. Hudaýtagala oşol zyndan içinde bir daragt peýda kyldy. Bir şahasyndan şerbet, bir şahasyndan tagam hasyl boldy. Zyndanylar halasalar her dürli tagam iýerler we halasalar şerbet içerler erdi. Ýusup alaýhyssalamdan bu keramaty görüp, hemme permanberdar-mutyg boldylar. Keleme aýdyp musulman boldular.

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam zyndanda zindeganlyk kylyp, ybadat kylar erdi. Züleýha rozy-şeb, subhy-şam, belki, aladdowam ýyglar erdi. Hiç çäre

tapmady. Eden işinden puşeyman bolup, aýdan sözi bu turar:

Kuýaş ýüzlüm, şirin sözlim, bu işime puşeyman men,
Ýusup janym, nedir halyň, öten işe puşeyman men.

Hata kyldym, çaýa saldym, seni, eý, mahy-Kenganym,
Seriňden öwrüleý daýym, bu işlere puşeyman men.

Ýürek bagrym kebab oldy, ýaryg köňlüm gara boldy,
Meniň halym harap boldy, bu işlere puşeyman men.

Züleyha diýr, Ýusup janym, seniň waslyňdyr armanym,
Köýer meniň ustuhany, bolan işe puşeyman men.

Züleyha Ýusuby bir görmäge zar boldy. Ahyry bir bahana kyldy. Patyşanyň tamam lybaslaryn geýip, ýaraglaryn baglap, erkek adam suratynda bolup, birniçe keniz bile zyndan işigine baryp, zyndanbana syýasat kyldy:

- Ýusuby ne üçin gol-aýagyn baglamaý, boş goýup, turar sen – diýgeç, zyndanban jan-howul jan gorkup, Ýusubyň gol-aýagyn baglap, boýnuna zynjyr salyp, daşary alyp çykdylar. Züleyha mübärek jemalyn görüp, ondag aram boldy. Ýene öýe gaýtdy. Baryp bir külbeýi-ahzanda bagryn sowuk ýere berip, nalaýy-efgan bile ýyglar erdi:

Eý, ýaranlar, musulmanlar,
Men bu gün şeýle har oldum.
Ýusup janyň jemalyna,
Doýmadym, bihumar oldum.

Salyp şalar lybasyna,
Başym urdum söwdasyna,
Düşüp yşkyň gowgasyna,
Illere şermisar oldum.

Görüp dilberiň hasyny,
Berip aldym bahasyny,
Çekip yşkyň jepasyny,
Ýanyp yşkynda nar oldum.

Tagbyry ters boldy düýşüň,
Ahmaly köpdür bu işiň,
Atam-enem, kowum-hyşym,
Barçasyndan bizar boldum.

Ölümnden ýamandyr pyrak,
Düşüp men ilimden yrak,
Häli hem umyt ýagşyrak,

Ajap husnuna zar boldum.

Gelip men Müsür ýurduna,
Gözüm kör boldy gerdine,
Köýüp bir ýaryň derdine,
Ahu gözli marar oldum.

Züleýha diýr, men basapa,
Hiç kimden bolmady wepa,
Men Ýusuba kyldym jepa,
Ýene hem men agýar oldum.

Elkyssa, Züleýha bu jogaby aýdyp, zar-zar ýyglap, özüne aýtdy: «Men Ýusuba her ne jepa kyldym, sabyr kylar. Ne bolgaý men hem endek sabyr kylsam» diýip Ýusubyň Hudaýyndan sabyr-kanagat diledi.

Bir gün Züleýhanyň yşky zor kylyp, öýünden çykyp, «Ýusuby günde bir mertebe zyndandan çykaryp taýaklasyn, nala we pygan kylsyn. Tä onuň owazyn eşidip, şaýet, meniň köňlüm jaý bolgaý!» diýip, zyndanbana kişi goýdy. Ýusuby zyndandan çykaryp, günde taýaklar erdiler. Nala we efgan bile Ýusup ýyglap, bu gazaly aýtdy:

Nije jebr etdiň maňa, perýat, eliňden pelek!
Dadyma hiç ýetmediň, perýat, eliňden pelek!

Takat-u sabr-u kararym galmady bu hijriden,
Boldy köňlüm hoş genji berbat, eliňden pelek!

Ýar-u hemdemim ýokdur, haly-dilim arz eýleşem,
Şat köňlümi eýlediň näşat eliňden pelek!

Jümleýi-jan-u tenimi örte di nary-pyrak,
Hijr oduda bolmasyn, binýat, eliňden pelek!

Diýdi Ýusup, bu pelek, köpleri gamnäk eýledi,
Ýetmediň hiç dadyma, heýhat, eliňden pelek!

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalamyň bu perýatlaryny eşidip, Züleýhanyň köňli ondag aram bolar erdi. Birniçe mahal mundag ömür ötürdi. Ahyry bolmady. Özüne endişe kyldy: «Ýusup munça sabyr eder. Men hem birniçe ýyl sabyr edeýin» diýip, «Eý, Ýusubyň Hudaýy, maňa hem sabyr-karar bergeý Sen, ýok erse bu amanady algaý Sen» diýip, zar-zar ýyglar erdi. Çün, ebri-nowbahar ýañlyg ýyglap, bu mynajatý okar erdi. Mynajat bu turar:

Eý, Ýusubyň Allahy, arzym saňa, ýarym ber,
Hem gunça dahan ýañlyg, bag içre enarym ber.

Ömrüme hazan ýetmeý, ol bag-u baharym ber,
Bakyşy jeren gözli, gül ýüzli nigarym ber,
Ýa al bu amanaty, ýa sabr-u kararym ber!

Sut eýlemedi ahym, her çent ki pygan eýläp,
Yşkynda köýüp janym, ryswaýy-jahan eýläp,
Ömrümi kylyp berbat, gözýaşymy gan eýläp,
Köýünde meni goýma, çäki-giriban eýläp,
Ýa al bu amanaty, ýa sabr-u kararym ber!

Men ýanyp eda boldum, ki munça harap etme,
Bir zerre wujudym bar, gahr ile ytap etme,
Indi maňa takat ýok, artykça azap etme,
Könlüme salyp mährin, bagrymy kebab etme,
Ýa al bu amanaty, ýa sabr-u kararym ber!

Hijr ataşydan ahyr janyma ýetip hanjar,
Zähm etdi senan eýläp, müjgäni peri-peýker,
Her dem ýüzüni görgeç, dert ile bela artar,
Hijr ile wysalyňdan çun ataşy-päk örtär,
Ýa al bu amanaty, ýa sabr-u kararym ber!

Eý, wahyd-u külli hal, ryzk eýle kanagaty,
Başyma meniň salma, daýym bu kyýamaty,
Hem derd-u jepasyndan gördüm ýüz alamaty,
Her demde Yusup jandan istäp bu şepagaty,
Ýa al bu amanaty, ýa sabr-u kararym ber!

Daýym-a, pyrkat-yza, goýduň maňa mähneti,
Wysaly köňle gelse, ata etdiň jenneti,
Ne boldugym bilmezem, içden çykmaz zilleti,
Penasyndan Allahym, maňa eýle minneti,
Ýa al bu amanaty, ýa sabr-u kararym ber!

Züleýhanyň hajatyn hasyl eýle, Ýa Jepbar,
Rakypalaryň tagnasyn batyl eýle, Ýa Jepbar,
Ejizlere şafkatyň wasyl eýle, Ýa Jepbar,
Maňa beren jepaňy katyl eýle, Ýa Jepbar,
Ýa al bu amanaty, ýa sabr-u kararym ber!

Züleýha bu jogaby aýdyp, öz dininde tagata meşgul boldy. Hudaýtagala mynajatyn kabul kylyp, oňa sabyr-karar berdi.

Elkyssa, birniçe ýyl Ýusup alaýhyssalam zyndanda boldy. Aýdarlar kim Ýusup alaýhyssalam bir kowulda üç ýyl, ýene bir kowulda on ýyl zyndanda ýatdylar. Bir gün Ýusup alaýhyssalam zyýada dilteň erdi. Roýy kybla bolup,

Hudaýtagala mynajat kylyp, bu jogaby aýdar boldy. Jogaby-Ýusup alaýhyssalam bu turar:

Niçe ýyl çahy-zyndanda ajaýyp menzil eýläp men,
Özümi sagatba sagat, günbe-gün tebdil eýläp men.

Ryza men çah-zyndana, atam hijrine dözmes men,
Apam, Ibni Ýemin jandan, özümi bidil eýläp men.

Hudawend-a atamyň halydan bir müžde ýetirgil,
Ki ýokdur indi takatym, hijrinde müşgil eýläp men.

Ýanyp perwana dek şem üzre takat galmady hergiz,
Pyrakyň ataşyn bu köňlüm içre kandyl eýläp men.

Apam, Ibni Ýemin janyň pyrakynda köýer janym,
Ýusup efgan eder gül diýp, özümi bilbil eýläp men.

Ýusup alaýhyssalam bu mynajaty okap ýyglar erdi. Hudaýtagala hezreti Jebraýyla perman kyldy: «Bargyl, Ýusup Syddygyma aýgyl, köp bitakat bolmasyn. Wagty ýakyn turar» diýgeç, Jebraýyl alaýhyssalam gelip Ýusuba habar berdi:

- Hudaýyň emr kyldy kim: «Ýusup köp gam iýmesin, wagt ýakyn turar, äleme soltan kylar Men. Müsür halky barça oňa bende bolar. Gul diýiban satan agalaryň gelip, seniň aldynda şermisar bolar. Ýene, onuň puştundan dört müň nebi peýda bolar». Ýene hem, düş tagbyryn saňa bildirdi. Her ne seniň agzyňdan çykaran sözüňi Allatagala kabul kyldy – diýip, bir dür dek nimersäni Ýusup alaýhyssalamyň agzyna saldy. Köňli ondag röwşen boldy kim, tamam älem hikmeti we düş tagbyry hemme köňlünde jaý boldy. Ýusup alaýhyssalamyň bereketinden zyndandakylaryň goly çöşüldi. Ýusup zyndandakylara:

- Eger gider bolsaňyz, zyndandan çykyp öýleriňize baryňlar – diýdi. Onda olar:

- Bizleri mirşepler tanyp, mundan beter belaga giriftar kylar, gorkarmyz – diýdiler. Hezreti Ýusup alaýhyssalam:

- Men doga kylaýyn, hiç kim sizleri tanamasynlar – diýdi. Olar:

- Siz bilersizler – diýdi. Zyndanda müň dört yüz kişi bar erdi. Müňi gaşynda erdi, dört ýüzi Ýusupdan rugsat alyp öýlerine gitdiler.

Bir gün Ýusup alaýhyssalam atasy Ýakup, inisi Ibn Ýemin we jemi kengany halky ýadyna düşüp, zar-zar çün ebri-nowbahar ýaňlyg ýyglap, «Kengandan gelen bir kişi bolsa, atamdan bir habar sorsam» diýip, penjirä bakdy. Zyndan ýol üstünde erdi. Gördi düýä münen, suraty kenganla ogşaş bir kimerse ötüp bara turar. Ýusup alaýhyssalam nagra dartdy:

- Heý, heý söwdagär, durgul. Senden birniçe sowalym bar, sowalyma jogap bergeý – diýgeç, söwdagär oşol ýerde durup, düýäniň meharýn dartyp, zyndana garady. Hiç bir nimerse görmedi. Ondan penjirä bakdy, erse, bir kimsäni gördi, aftap dek şuglasy zyndan içinde bark urar. Söwdagär:

- Ýigit ne sowalyň bar, aýgyl, men jogap bereýin – diýgeç, Ýusup alaýhyssalam zar-zar ýyglap, söwdagärden sordy, söwdagär oňa jogap berdi. Gazaly-sowal-jogap bu turar:

Ýusup: Kerwen durgul, senden habar alaýyn,
Munça şetap etme, iller amanmy?
Sözle seniň mekanyňy bileýin,
Ne ýerden geldigiň, ýerler amanmy?

Söwdagär: Kim sen, janym, menden habar sorar sen,
Tawuşyň jezagly, fezagly gördüm.
Telmuryp ýüzüme bakyp durar sen,
Ýa bir binowa sen, jepaly gördüm.

– Ýedi ýyldyr zyndan içredir bagym,
Awlap alan müsür ezizi agym,
Kenganda bir garry kişide dagym,
Beni-ysraýylly pirlar amanmy.

– Menden habar sorsaň Şam ile Kengan,
Onda mekanymdyr, Müsürde myhman,
Diýgil sözüň, içde galmasyn arman,
Seniň bu halyňy belaly gördüm.

– Niçe ýyldyr aýry düşdüm atamdan,
Ibni Ýemin birle naçar apamdan,
Takatym ýok zyndan içre yzamdan,
Ol Ýakup pygamber, iller amanmy?

– Sorsaň, Ýakyp nebi intizar özi,
Ogly Ýusup üçin giriftar özi,
Rozy-şep, subhy-şam köp ýyglar gözi,
Seni ondan beter yzaly gördüm.

– Ýakuba diý barsaň: «Bir kişiniň barmyş,
Zyndan içre iki gözi gararmyş,
Seniň üçin gyzyly ýüzi sararmyş»,
Ýehuda, Şemgun deý şirler amanmy?

– Sözle janym kim sen, Ýakup diýer sen,
Onuň üçin gam-gussalar iýer sen,
Ýa ýitiren guzusymy meger sen,
Şekerden her sözüň mazaly gördüm.

– Asyl zatym aýtsam, perman aňlanmaz,

Meniň bu derdime derman aňlanmaz,
Diýseň, Ýakup biler, zaman eglenmez,
Ibni Ýemin gunça-güller amanmy?

– Sabr eýle namaňy aman elter men,
Rozy kylsa, Ýakup elin tutar men,
Hoş gal, janym, ýolum uzak, gider men,
Ýüzüň nurdur, diliň senaly gördüm.

Elkyssa, bu jogaby aýdyp bolup, söwdagär çüsti-çapyk ýola rowana boldy. Birniçe katgy-menäzil kylyp, Kengana baryp, Ýusubyň peýamyn Ýakup alaýhyssalamyň aldynda goýup, gören wakasyn bir-bir beýan kyldy. Ýakup sordy:

- Ne suratda gördüň? Ady ne turar?

Söwdagär:

- Müsür patyşasynyň zyndanynda gördüm. Eli bagly, ýüregi dagly, ýedi ýyl bolupdyr zyndan içinde giriftar ermiş. Ýol üstünde öter erdim, zyndandan kyçgyrды. Mübärek ýüzüniň şuglasy penjireýi-zyndany münewwer kylar, leýken ýagşy göre bilmedim. Adyny soradym «Elhal perman ýok turar adymy aýtsam» diýip, zynhar kylyp: «Ýakuba aýtgyl, ýiten bir guzusy bar eken, ony ýadyna salyp doga kylsyn, täki Hudaýtagala meni zyndandan halas kylgaý» diýip, ýyglaý, ýüz-müň sütem bile haly-dilin aýdyp iberdi – diýip, bir-bir beýan kyldy. Ýakup alaýhyssalam eşidip, bihuş bolup ýykyldy. Bir sagatdan soň özüne gelip, ýerinden turup, nagra jigergähinden dartyp, nowha kyla başlady. Barça wuhuş-u tuýur, yns-u jyns hemme nala girip, ýyglaý başladylar. Ýakup zar-zar ýyglaý, Hudaýa nalaýy-zar-u tezarrug bile bu jogaby aýtdylar. Jogaby-Ýakup alaýhyssalam bu turar:

Ne iş kylsaň yrzadyr men,
Meni beýle zar eýleme!
Ýusuby görmeý öler men,
Beýle intizar eýleme!

Ýa meniň Ýusubym bergil,
Ýa bu amanatyň algyl,
Ýüzüm tutdum, kabul kylgyl,
Meni köp naçar eýleme!

Ýusuby sakla her kanda,
Eger çöl, çahy-zyndanda,
Ýüregim ýüz müň armanda,
Beýle giriftar eýleme!

Aý, Ýusubym, waý, Ýusubym,
Suraty humaý Ýusubym,
Kylmady perwaý Ýusubym,
Meni oňa zar eýleme!

Käkili sünbül Ýusubym,
Ki ýüzleri gül Ýusubym,
Owazy bilbil Ýusubym,
Kapas içre har eýleme!

Derdime derman Ýusubym,
Gözleri messan Ýusubym,
Ýygladadyr gan Ýusubym,
Köňlümi bimar eýleme!

Jennet içre hüýr Ýusubym,
Barça ýeri nur Ýusubym,
Ýakup aýdar: «Ber Ýusubym!»,
Zyndana duçar eýleme!

Emma Ýakup alaýhyssalamyň pygan-nalasyn eşidip, oglanlary we ähli öwladý häzir boldular. Aýtdylar:

- Eý, ata, ne waka boldy? Munça perýat kylar siz? Nalaňyzdan äleme gul-gula ýetişdi.

Onda Ýakup:

- Eý, oglanlarym, Ýusupdan peýam eşidip durar men. Bu oturan kişi Ýusupdan habar getirip turar – diýgeç, Ýehuda, Şemgun, Rubil barçasý birden pygan göterdiler. «Eý, haramzada, niçe ýyldan bäri böri iýen Ýusuby gördüm diýip, ýalan sözläp, atamyzyň oduny täze kylyp, haýran-serasyma kylyp sen» diýip, her haýsysy bir ýumruk urar boldy. Ol kimerse janyndan gorkup, bidir gaçdy. Ibni Ýemin, Ýakup bu wakany görüp, onça ýyglaşdylar, kim ýedi gat asman arş, kürs we lowh, galam hemme der nala boldular. Ondan soň ogullary atalaryna gelip aýtdylar:

- Eý, ata, bu bir ýalançý we jögi turar. Sizden bir nimerse almak üçin hile kylyp gelipdir, bu sözlere ynanmaň – diýip, ýene umydyny üzdürdiler. Ondan soň Ýakup alaýhyssalam ýene umydyny üzüp: «Wa hasrat-a, wa nedamat-a» – diýip bu gazaly aýdar erdi. Gazaly-Ýakup alaýhyssalam:

Ahymdan daglar dumandyr,
Balam senden aýrylgaly.
Jisimde janym gümandyr,
Balam senden aýrylgaly.

Ne hikmet geldi başyma,
Kimse rehm etmez ýaşyma,
Awy gatyldy aşyma,
Balam senden aýrylgaly.

Barmy mundeý derde ýangan,

Maňa haram boldy Kengan,
Subh-u şam işimdir efgan,
Balam senden aýrylgaly.

Seniň zikriň dilde ýadym,
Ýüregimde ýanar odum,
Ýetişer göge perýadym,
Balam senden aýrylgaly.

Takdyr Hudaýyň permany,
Sen idiň köňlüm harmany,
Tapylmaz derdim dermany,
Balam senden aýrylgaly.

Panynyň wepasy bolmaz,
Baky mesgen kimse galmaz,
Bu dünýä gözüme ilmez,
Balam senden aýrylgaly.

Ýakup aýdar ýandym oda,
Men kime gideýin dada,
Şatlygymy berdim bada,
Balam senden aýrylgaly.

Elkyssa, bu sözden soň ata-ogul ikisi onça perýat edip agladylar. Hudaýtagala Jebraýyl alaýhyssalama perman kyldy: «Bargyl, Ýakuba aýgyl, sabyr kylsyn, köp bitakat bolmasyn. Ýusup diýip meni unutmasyn, her ne buýrugyma razy bolsun. Hoşwagtçylyk işigi sabyr bile açylar. Eger ýyglassa, pygamberligini alar men. Sabyr kylsa, myradyna tiz ýetirer men» diýdi. Onda Ýakup aýtdy:

- Eý, Jebraýyl, meniň Ýusubymdan habar barmy? Bu dünýäde dirimi ýa ölümi, rast aýgyl – diýgeç, Jebraýyl alaýhyssalam:

- Men Ezraýyldan soradym, «Ýusubyň janyn aldyňmy?» diýip. Ezraýyl: «Heniz janyny almadym» diýdi. Indi mundan zyýada sormagyl, näpermanlyk bolar – diýip, näpedit boldy. Ýakup alaýhyssalam näumyt bolup, külbeýi-ahzanynda karar etdi.

Indi söz Ýusup birle han salaryň Müsür ezizi patyşanyň betgüman bolup, zyndana düşüp, düýş göreniniň beýanynda turar:

Emma rawylar mundag rowaýat kylarlar kim, Magryp zeminiň patyşasy Mälik Ryýana ýagy erdi. Bir gün weziri bile: «Mälik Ryýanyň saky mähremi bile han salar mähremine, zäher bile köp mal iberseň, ony Mälik Ryýana berip öldürse, olary Mäligiň ornuna häkim kylsak» diýip, geňeş kylyp, köp dür we jöwahyr bilen jansyz iberdiler. Jansyz baryp, saky mähremi bile han salar mähremine bu wakalary beýan kylyp, zäher bile maly olara berdi. Olar kabul kyldy. Saky bile han salar ikisi zäheri bölüp alyp gitdiler. Saky köňlünde: «Men niçe ýyldan bäre duzun içip men. Bu ýamanlygy niçik kylgaý men» diýip, endişe kyldy. Han salar zäheri

gant alyp ýugrup, tagama salyp, taýýar kyldy. Saky bu endişe bile patyşa baryp tagzym kyldy:

- Şah-a, serwer-ä, jahan perwer-ä, hawatyry-derýaýy-mukatyr bendeýi-keminäniň bir günähi bar turar. Bir kaşyk ganymy behil kylsaňyz aýdar men?

Patyşa:

- Aýgyl, her ne günä bolsa ötdüm – diýgeç, saky tamam wakalary han salaryň zäher alyp, ganda ýugrup, tagama salanyny bir-bir beýan kyldy. Patyşa eşidip, gazapnäk bolup, han salara kişi iberdi. Ýasawullar ony baryp, özi bilen alyp geldiler. Han salar bildi kim, bu işleri saky mälim kylyp turar, ýüz-müň hawatyr bilen patyşa baş urup:

- Eý, şahy-älem, waý, soltany-bakerem, bu günä sakydan turar, zäheri size bermekçi bolup, özi alyp galdy – diýip aýtdy we kasam ýat kyldy. Patyşa bu söz bilen güm anda boldy. Ahyr ikisini hem tutup, Ýusubyň ýatan zyndanyna saldy. Olar görseler, hemme zyndandakylar Ýusup alaýhyssalama gol gowşuryp hyzmat kylar erdiler. Han salar bilen saky Ýusuby gördüler ajap näzenin bir ýigit turar kim, ondag nimerse äleme gelen ermes. Onuň husnuna tagajjup galyp, özleriniň öýündäki eşretlerin halys unudyp, paramuş kyldylar. Birniçe gün owkat geçirdiler. Nägäh saky bir düýş gördi. Ýusubyň gaşyna baryp:

- Eý, päk zat, men bir düýş gördüm, tagbyr kylgaý siz. Düýşümde engur şerabyndan patyşa sundum. Patyşa noş kylyp maňa sundy, men hem alyp noş kyldym – diýgeç, Ýusup alaýhyssalam onuň düýşün ýorup:

- Üç günden soň zyndandan çykar sen. Patyşa seni öňküden hem zyýada begler begi kylyp, mährem kylar – diýip düýşün ýordy. Onda han salar «Men hem bir ýalan aýdaýyn» diýip aýtdy:

- Gije düýşümde zenbile birniçe nan salyp, patyşa alyp barar erdim, nägä asmandan bir bölek guşlar gelip, alyp gitdiler.

Onda Ýusup alaýhyssalam:

- Seni hem üç günden soň zyndandan çykararlar. Eltip dara asarlar. Guşlar göşüni üzüp-üzüp alyp giderler – diýip ýordy. Han salar pygan kylyp:

- Men şundag düýş gören ermes erdim, ýalandan aýdyp erdim – diýip, perýat kyldy.

Ýusup:

- Indi agyzdan çykdy, hergiz tebdil bolmaz – diýgeç, han salar ýyglaý iman getirdi. Musulman boldy.

Elkyssa, üç günden soň, ikisini patyşa zyndandan çykardy. Saky zyndandan çykarda Ýusup bile hoşlaşdy. Ýusup:

- Eý, saky, meniň arzymy Müsür ezizine beýan kылgyl. Züleýha töhmet bile meni zyndana salan turar – diýip, täkit kyldy. Saky «Ajap bolar» diýip, zyndandan çykyp, patyşa hyzmatyna bardy. Patyşa bir kişige buýurdy:

- Sakynyň şerabyn alyp geliňler, han salaryň tagamyn alyp geliňler – diýdi. Derhal alyp geldiler. Şerapdan ite berdiler. Her çent içse hem kār kылmady. Tagamdan ite berdiler, bir lukma iýgeç filhal ýarylyp öldi. Sakyny begler-begi kyldy, özüne burunkydan zyýada mährem kyldy. Han salary tutup dara çekdiler. Birniçe günler darda asylyp durdy. Göşüni guşlar üzüp-üzüp alyp gitdiler. Her ne Ýusup alaýhyssalam aýdyp erdi, ondag boldy. Saky patyşanyň hyzmatynda

mährem bolup, Hudaýtagalanyň takdyry bilen Ýusubyň aýdan sözün ýadyndan paramuş kyldy.

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam kyrk ýyl zyndanda ýatdy. Hiç aramy-karary galmady. Garyp biçäre bolup jemi zyndanda ýatan adamlar hemme perýat-pygan kylyp ýyglyardylar. Ýusup alaýhyssalam olara rehm kylyp:

- Eý, garyp we biçäreler, ämin diýiňler, men doga kylaýyn – diýip, Hudaýa ýyglap zary-tazarrug kylyp, mynajat kylar erdi. Olar hemme el açyp «Ämin» diýip ýygladylar:

Kyrk ýyl oldy, gözde ýaşym sylynmaz,
Ämin diýiň, doga ejabat olgaý.
Garaňky zyndanda aý-gün bilinmez,
Umyt eýläň Hakdan enaýat olgaý.

Sabr eýläň ýakyndyr zowky-sapamyz,
Unut bolar, gören jebri-jepamyz,
Bir-birewe beren wada-wepamyz,
Enşa Alla, bu gün karabat olgaý.

Gam iýmäňiz, wagty-wada bolandyr,
Ybraýym, Ysmaýyl jeddim gelendir,
Ötün edip bizi Hakdan alandyr,
Bigüman olardan şepagat olgaý.

Meniň babalarym olsa ýaryňyz,
Sydky-dilden ýyglasaňyz baryňyz,
Kabul bolgaý siziň ahy-zaryňyz,
Olar iki dünýä hemaýat olgaý.

Ýusup aýdar, bir gül idim solmuşam,
Aýralyk oduna zebun bolmuşam,
Ýyglap gerdenime reda salmyşam,
Rehm etmeseň maňa kyýamat olgaý.

Ýusup alaýhyssalam bu jogaby aýtdy, erse, hezreti Jebraýyl alaýhyssalam häzir boldy.

Aýtdy:

- Ýa, Ýusup, seni agalaryň öldürer wagtda kim saklady? Ýusup aýtdy:
- Allatagala saklady.
- Mälik Ryýan töhmet bilen seni öldürer wagtda kim saklady? Aýtdy:
- Allatagala saklady.

Jebraýyl aýtdy:

- Ondag bolsa, mundag belalardan aman saklan Hudaýym, seni zyndandan çykarara gudraty ýok turarmy, kim, sakydan pena istäp, meniň dadyma ýetsin diýip Mälik Ryýana söz aýdyp iberdiň,. Bu sebäpden Hudaýtagala saňa azap etdi, ýene

çendan ýyllar zyndanda ýatdyň – diýdi. Ýusup alayhyssalam bu sözi eşidip, kylan işine puşeyman bolup toba kyldy. Hudaýtagala tobasyn kabul kyldy. Hezreti Jebraýyl öz mekanyňa perwaz kyldy.

Indi söz Mälik Ryýan düşüş görüp, Ýusup alayhyssalam zyndandan çykyp, patyşa bolanynyň beýanynda turar:

Emma rawylar ondag rowaýat kylarlar kim, Müsür halkynyň her ýylda bir aýdy bar erdi. Nägäh aýtlary ýakyn geldi. Erse Müsür ezizi, tamam wezir-u wekil, atalyk ynak, nekip, şhylyslam, uly we kiçi hemme aýtgähe baryp, seraperde gurdular. Tamam halaýyk baryp jaýly-jaýynda karar tapdylar. Her kim öz halyna laýyk nagmaperdazlyk kylyp, dutar we sitar, sentur we kanun, gyjak, barbat, çeň, naý, ud bilen nagmaperdazlyk kyldylar. Saba boldy. Mälik Ryýan gyz-u juwan, mugannyýy-zaman birniçe zenanlara saz kyldyryp, şerap içip, mest bolup ýatdy. Ýedi gije-gündiz eşretde boldular. Nägäh Mälik Ryýan bir düşüş gördi. Düşünde derýaýy-Nilden ýedi semiz sygyr we ýedi arryk sygyr peýda boldy. Ýedi arryk sygyr ýedi semiz sygyry iýdi. Ýene tafarruçda garap durup erdi. Ýene ýedi başsyz öl bugdaý we ýedi gury bugdaý peýda boldy. Bu on dört bugdaý bir-birine çolandy. Gury bugdaý öl bugdaýy iýdi. Mälik Ryýan bu işi görüp, huşy başyndan uçup, syçrap oýandy. Tamam müneçjimlerini we gurrandazlaryny we tagbyrçylaryny çyrlap, düşüşüni beýan kyldy. Tagbyrçylar eşidip, haýran boldular. Hiç jogabyny bilmediler. Patyşa gazap kyldy:

- Bir aý möhlet berdim. Waý, eger her jaý ki düşüşümiň tagbyryn bilmeseniz, muň para kylar men – diýip, dergahar boldy. Hemme lertzana girdiler. Hiç kim alajyn tapmady. Barça tagbyrçylar ölüme razy boldular. Birniçe eýýam ötdi, erse sakynyň ýadyna düşdi kim, zyndanda Ýusup alayhyssalam düşüş görenleriň wakasyn ýorup erdi. Herne aýdany bolup erdi. Bu sözi saky Mälik Ryýana beýan kyldy. Mälik Ryýan sakyny iberdi:

- Bargyl, bu düşüşümiň wakasyn ondan sorgul – diýdi. Saky zyndana baryp, hezreti Ýusubyň aýagyna ýykyldy:

- Magzur tutuň, eý, päk zat. Siziň mübärek sözüňiz ýadymdan paramuş bolan eken. Ýene hem bir düşüş gördüm, eknun hyzmatyňyza geldim – diýip, köp magzurdarlyk kyldy. Ýusup alayhyssalam sordylar kim:

- Ne düşüş gördüň?

Saky beýan kyldy. Ýusup:

- Bu düşüş seniň düşüşüň ermes, meger Mälik Ryýanyň düşüşi bolgaý – diýdi. Saky bu keramaty görüp, ýene aýaklaryna ýykyldy, aýtdy:

- Nazaryňyz bar bolsun. Bu düşüşi Mälik Ryýan gördi. Hiç kim tagbyryn bilmedi. Mälik Ryýan: «Barçany öldürer men» diýip gazap kyldy. Ondan soň siziň aýdanyňyz ýadyma geldi. Ýusup alayhyssalam:

- Munuň tabgyryn hiç kim bilmez. Bilse hem aýda bilmez. Ýedi semiz sygyr – ýedi ýyl dokçulyk bolar. Ondag aýşy-eşretde bolarlar kim, hemme il parahat bolarlar. Ondan soň ýedi ýyl ondag bolar kim, asmandan katra nem düşmez, ýerden giýa gögermez. Derýalaryň suwy gurar. Ondag açlyk bolgaý kim, hemme halaýyk «Eljug-eljug» diýip, jan bererler. Onuň tedärigin hiç kim bilmez. Meger pakyr bende biler – diýip, saky bir-bir beýan kyldy. Saky baryp, Ýusup alayhyssalamyň tagbyr aýdanyn Mälik Ryýana beýan kyldy. Erse Mälik Ryýanyň

içine ot düşüp, bikarar boldy:

- Men munuň alajyn niçik görgeý men – diýip, Patyşa:

- Eý, saky, bargyl, oşol bendini alyp gelgil, tä ki özüm agzyndan eşdeýin – diýdi. Saky çüsti-çapyk zyndana rowana boldy. Baryp Ýusuba:

- Patyşa sizi istär. Öz agzyňyzdan eşider, ta ki köňli jaý bolgaý – diýdi. Ýusup:

- Elhal, iş uly turar. Mälik Ryýan ýaşlyk kylar. Kyrk ýyl bolup turar, men zyndanda ýatar men. Ol hakykat patyşa bolsa erdi, elbetde, meniň dadyma ýeter erdi. Meni ne günä bilen zyndana salan eken, hakykatyna ýetsin, günä menden turarmy ýa Züleýhadan turarmy? Ol baş hatyndan sorasyn. Eger günä menden bolsa, öldürsin. Ýok, eger günä Züleýhada bolsa, onuň dadyna ýetsin – diýip gaýtardy. Saky baryp patyşa bir-bir beýan kyldy. Patyşa Züleýhany we ol baş hatyny çyrlap sordy. Erse, «Hemme günä Züleýhada» diýip, güwälik berdiler. Züleýha hem günäsin boýnuna alyp, uzur aýtdy. Mälik Ryýan Züleýha maksadyňça mal berip, talak kyldy. Ondan soňra sakyny ýene iberdi:

- Ýusup tiz gelsin – diýdi. Saky baryp bu dady beýan kyldy. Aýtdy:

- Sizi şa istär. Muştagy-jemalyňyz turar.

Ýusup alaýhyssalam:

- Eý, saky, bu iş uly iş turar. Bargyl patyşa aýgyl, biziň bilen köp kişi zyndanda hemra turar. Olara hem rugsat berse, barçamyz birden çykarmyz – diýdi. Saky baryp bu jogaby aýtdy. Mälik Ryýan bildi kim, Ýusup zyýada akyl we dana turar. Patyşa özüniň at-serpaýyny Ýusuba iberdi. Ýusup:

- Men atly bolsam, bu biçäreler pyýada bolsa, niçik laýyk bolar – diýip, ýene iberdi. Saky baryp aýtdy. Mälik Ryýan mün kişige mün at-serpaý iberdi. Zyndanylar hemme birden at münüp, serpaý geýip Ýusup alaýhyssalamy orta alyp, misli aftap dek ýüzi-älemi rōwşen kylyp, gören kişiniň akly haýran bolup, depitekäwür kylyp, ýöriş kyldylar. Mälik Ryýan Ýusubyň aldyna pişwaz çykyp, ýetmiş dil bilen sowal kyldy. Ýusup barça sowalyna jogap berdi. Mälik Ryýan täsin we aperin galdy. «Hergiz mundag näzenin oylan gören ermes men» diýip, salam berdi. Ýusup salamyn alyp, patyşa bir söz gatdy. Mälik Ryýan bu sözüne düşmedi. Haýran galdy. Mälik aýtdy:

- Bu ne dil turar?

Ýusup:

- Bu kengany dili turar – diýdi. Patyşa baryp, görşüp, saraýa düşürdi. Mälik Ryýanyň altyn tagty bar erdi. Ýusuba altyn tagty yşarat kyldy. Ýusup tagta çykyp oturdy. Birniçe sözden we ab-tagamdan soň, Mälik dathah ornunda oturyp, düşşüni beýan kyldy. Ýusup alaýhyssalam düşşün ýorup:

- Ýedi ýyl parahatda bolgaý. Koý bile gurt bir ýerden suw içip, koý üstünde torgaý ýumurtgalagaý. Ondan soň, ýedi ýyl ondag açlyk bolgaý, kim, aýdyp rast gelmez. Meger onuň alajyn inşa Allatagala, biz pakyr görgeýimiz – diýgeç, Mälik Ryýanyň huşy başyndan gidip:

- Eý, Ýusup, bu Müsüri, täji-tagtymy we mal-rahtymy saňa tabşyrdym – diýip, zar-zar ýyglap, haýran bolup, bu gazaly okar erdi, gazal bu turar:

Eý, Ýusup jan, adyň olsun Müsür ezizi, patyşa,

Hyzmatyňda biz duraly gije-gündizi majera.

Ger mübärek tagtym olsun garrygynça elmydam,
Barça halk, uly-kiçi sanjar başyna zer jyga.

Şatyry aldyňda ýörmüş, zynat eýläp bu kibi –
Ardyňa tazy eýerdip, öň golunda garçga.

Günbe-gün olsun zyýada zynat ile şöwketiň,
Ak ýüzüňden bark uraýdy talgaty-nury-Huda.

Uşbu düýşüm wehmiden zagpyr kibi soldy ýüzüm,
Eýläňiz gelen belany başymyzdan siz jyda.

Ol Züleýha töhmetinden köp jepa kyldym size,
Ne diýrem magşar günü bolsa eger rozy-jeza.

Toba kyldym dergähiňde afuw edip magzur tut,
Paýy-gerdiň ýüzüne sürtüp, Mälik roýy-syýa.

Elkyssa, Mälik Ryýan tagt-u täç, memleket patyşalygyny Ýusuba tabşyrdy. Ýusup alaýhyssalam kabul kylyp, Müsür şäherine patyşa boldy. Ýedi ýyl parahatda boldy we eşretde boldular. Ýedi ýyldan soňra Ýusup jar kyldyrdy. «Hiç bir haly ýer goýmaňlar. Her dürli tohum salsynlar. Galla perawan bolsun. Gahatçylyk belasy ýakyn gelip turar» diýgeç, Müsür halky daýhançylyk bisýar kyldylar.

Ýusup alaýhyssalam bir şähri-azym bina kyldy, anbarhanalary galla bilen doldurdylar. Her burçunda ýüz kişi müwekkel goýdular. Bu röwüşde ýedi ýyl tamam boldy. Ýusup ýene munady kyldy:

- Ýa, eýýühel-halaýyk, bu gün ägäh-binah boluň, bu gije ýarym agşamdan soň gahatçylyk belasy peýda bolar.

Mälik Ryýan sordy:

- Niçik peýda bolar?

Ýusup alaýhyssalam:

- Ýarym gije hemme ýeriňizden tursaňyz, aç bolup turar siz. Eger jahanyň tagamyn iýseňiz doýmas siz. «Eljug» diýip jan bergeý siz. Ondan soňra ýerden giýa gögermez, derýalaryň suwy gurar. Birew-birewe mähir-muhabbet bolmaz, birew-birewe mähir we şepagat galmaz. Ondag bolgaý kim, aýdyp rast gelmez – diýip, Ýusup beýan kyldy. Nägäh ýarym gije erdi. Mälik Ryýan ýerinden aç bolup turdy. Aldyga aş-nan geldi. Iýdi, doýmady, supra we sanaç, kádi-kuşel, destmal we jemi herne aldyga duçar gelse, iýdi, doýmady. Ahyry «Wa nedamat-a!» diýip, saraýdan daşary çykdy. Görse, hemme Müsür halky top-top bolup, birew-birewe ýapyşyp, misli köpek dek hüjüm kylarlar. Ýusup alaýhyssalamyň aldyga gelip pygan göterdiler. Ýusup olary görüp mynjat kyldy:

- Hudawend-a, kanagat bergeý sen diýgeç – Allatagala endek kanagat berdi.

Bu sypat boldy kim, asmandan katra nem düşmedi. Ýerden giýa gögermedi, tamam derýalaryň suwy gurap, hemme dal-daragtlar gurady. Halaýyk ondag wehimde boldy kim, iýip-içip doýmadylar. Owwalky ýylyň tamam gallalaryn iýdiler. Anbarhanalar boş galdy. Ikilenji ýyly tamam diri mallaryny iýip, owkat kyldylar. Üçülenji ýyly tamam altyn-kümüşlerini iýip, owkat kyldylar. Dördülenji ýyly tamam mülk we esbabin satyp, owkat kyldylar. Barçasyny Ýusup alaýhyssalam satyn aldy. Başilenji ýyly oglan-uşagyn satyp, owkat kyldylar. Hezreti Ýusup alaýhyssalam satyn aldy. Ýusup alaýhyssalama hemmesi bende boldular. Indi arada bir ýyl galdy. Alty aý Ýusup alaýhyssalam halaýyga özleri napaka berdiler.

Indi sözi Züleyhadan eşidiň. Ýusup zyndandan çykyp, patyşa bolandan soňra, Züleyha Ýusupdan gorkup, bir ýerde pynhan bolup oturyp erdi. Bir gün Züleyha:

- Ne bolgaý Ýusubyň mübäreke jemalyn görsem, ýene bir arzymy beýan kysam – diýip, Ýusup alaýhyssalamyň bargähine rowana boldy.

- Dat men, perýat men! – diýip, perýat urup, nala kyldy. Ýusup eşidip, çagyryp aldy. Züleyha dathah ornunda oturyp, aýtdy:

- Ajab-a, bu ne hikmet turar. Patyşalar geda boldy, gedalar patyşa boldy – diýip, bu jogaby aýdar erdi:

Ajap pelegiň gerdişi,
Gerdiş jebir-jepa kyldy.
«Ýusup» diýip, gije-gündiz,
Eziz ömrüm eda kyldy.

Gözümde galmady nury,
Sütem kyldy pelek döwri,
Bu ne hasrat, bu ne jebri,
Ýolunda mübtela kyldy.

Tenimde galmady kuwwat,
Çekip yşkynda ýüz hasrat,
Ýusup jan, bir zaman pursat,
Eşit, bagtym gara boldy.

Men erdim şahy-hursanda,
Ýusup erdi maňa bende,
Niçe ýyl dagy-yşkynda,
Garyb-u binowa kyldy.

Züleyha dag-u hasratda,
Hemişa derd-u mähnetde,
Ýusup jan aýş-u eşretde,
Züleyhany geda kyldy.

Züleyha bu jogaby aýtdy. Erse, Ýusup alaýhyssalam sordylar:

- Kim tutar sen, mundag jogaplary diýer sen?

Züleyha:

- Men bir dagy-elemli, gaýgyly-gamly, jepakeşli, gözi ýaşly Züleyha bendäň turar men – diýip, zar-zar ýyglaý, çün ebri-nowbahar ýaňlyg perýat etdi. Erse Ýusup onuň yşkyny ret kylyp gazal aýtdy:

Ne boldy Züleyha saňa,
Köňlünde ýazyň galmandyr.
Ýüzüň görüp galdym taňa,
Lezzetiň, duzuň galmandyr.

Har olupdyr bakja-gülüň,
Bagda saýramaz bilbiliň,
Bemden aýrylypdyr ziliň,
Çalmaga sazyň galmandyr.

Haýyp ol ömrüň ötürdiň,
Zulm iş edip ne bitirdiň,
Özüň üçin at göterdiň,
Özge bir zadyň galmandyr.

Döwranyňy ötürip sen,
Köňlün gama batyryp sen,
Husnuň görkün gutaryp sen,
Gyşyň çoh, ýazyň galmandyr.

Yşk derýasyn boýlamaga,
Mekan tutup ýaýlamaga,
Jebr-u jepa eýlemäge,
Hiç kime näziň galmandyr.

Onça özüňi bat etdiň,
Maňa töhmetden at etdiň,
Rakypdar köňlün şat etdiň,
Dost bile razyň galmandyr.

Ýüz öwür batyl guluňdan,
Dön indi esgi ýoluňdan,
Sonalar uçup köluňden,
Ördegiň-gazyň galmandyr.

Terk eýle batyl sözleriň,
Gert bolupdyr gül ýüzleriň,
Batyl galyp çöl-düzleriň,

Jereniň, tazyň galmandyr.

Hatardan aýrylyp neriň,
Tenden dökülipdir periň,
Şor alyp zeragat ýeriň,
Ekmäge düzüň galmandyr.

Ençe sen gezdiň messana,
Maňa zulm etdiň kasdana,
Nowça çagyň zemistana,
Dönüpdür ýazyň galmandyr.

Harabat olupdyr şähriň,
Tenden dökülipdir periň,
Gel, bize salma sen mähriň,
Kimsäge sözüň galmandyr.

Ýetmez patyşaga arzyň,
Al Ýusupdan jepa karzyň,
Berjaý getir sypat parzyň,
Diýanat sözüň galmandyr.

Elkyssa, Ýusup bu sözi tabşyryp bolandan soň aýtdy:

- Eý, Züleyha, ondan bäri kaýda erdiň?

Züleyha:

- Wagty ki sen zyndandan çykyp, patyşa bolduň, men gorkup, ýer teýinde gezdim. Eknun ýaňy geldim – diýgeç, Ýusup aýtdy:

Züleyha tagam alyp geliňler, her niçe myradynça iýip doýsun – diýdi.

Züleyha:

- Men garyp bolup turar men. Terki tagam bolup turar men – diýip, Züleyha öz jaýlaryna gaýtdylar.

Elkyssa alty aý galdy. Iýmek-içmäge hiç bir nimerse galmady. Halaýyk guruh-guruh bolup, Ýusup alaýhyssalamyň bargähine gelip «Eljug, eljug» diýip, perýat eder erdiler. Ýusup alaýhyssalam olary görüp, köp bitakat bolup, mynajat kylar erdi:

Hudawend-a, garyp biçärelere,
Tarakhym eýle köňli paralara,
Ýaratdyň katradan bendeleriňi,
Nazar kyl lutp ile bimaralara.

Göterdim ýüz tutup iki bilegi,
Kabul eýle, Hudawend-a, dilegi,
Götergil nebatat ähli çeçegi,
Döküp rehmet bu seňňi-haralara.

Ilähi Kadyr-a, Perwerdigär-ä,
Pazlyň erer hemme kişä äşgärä,
Gelipmiz dergähiňe Biribar-a,
Ki rehm eýle, bu bagry paralara.

Bolupdyr halymyz teň şahy-älem,
Kabul eýle meniň perýady-nalam,
Be hakky-hormaty-öwlady-Adam,
Doga kyl, biz garyp-bimaralara.

Be hakky Şis, Idris, Nuh pygamber,
Babam Ybraýym, Yshak ruhy-perwer,
Atam Ýakup nebi şahy-suhanwer,
Olar haky, nazar kyl nalalara .

Elkyssa, Ýusup bu mynajaty okap:

- Päk-ä Perwerdigär-ä! Bu ne ajap iş turar. Hudaýym Özüňden özge hiç penahymyz ýok turar. Hemme Saňa bende turarmyz, her ne halasaň kylar Sen. Biz biçäreleriň halyna rehim kylgaý Sen – diýip ýyglady Hudaýtagala Ýusubyň mynajatyn kabul kyldy. Hezreti Jebraýyla perman kyldy. «Bargyl, Ýusup Syddygyma aýgyl. Onuň jemalyny ryzky-rozy kylan men, her günde bir mertebe jemalyn görseler, mest bolup, aş-nan iýmek-içmek ýatlaryndan çykar» diýip aýtdy. Jebraýyl alaýhyssalam gelip Ýusuba habar berdi. Ýusup bu syrdaň ägä bolup, saba halaýyga jar kyldyrdy kim: «Ir daň bilen barça halaýyk pylan ýere çyksyn, olara zyýapat kylar men» diýgeç, halaýyk top-top bolup ýöriş kyldylar. Baryp meýdanda jem boldular. Ýusup lybasy-hana geýip, lagly-jöwherden kemer baglap, Tumag atyna münüp, ýüzlerinden nikabyn göterip, älemi nura dolduryp, baryp meýdanda munady kyldy, kim:

- Ýa, eýýül-alaýyk, maňa garaňlar! Ýagşy nazar kylyňlar! Meniň jemalymy Hudaýtagala sizlere ryzk edip berip turar, aç bolsaňyz nahary-şerbet kylyp, her ne myradyňyz bolsa we her niçe maksadyňyz bolsa meniň jemalymdan hasyl bolar – diýgeç, jem halaýyk Ýusup alaýhyssalamyň ýüzine birden garadylar. Erse hemme mest bolup ýykyldylar. Ýene huşuna geldi . Tamam Müsür halkynyň açlyk we suwsuzlyk aklyndan paramuş bolup turar.

Elkyssa, gahatçylyk eda bolynça, Ýusup alaýhyssalam bu hile bile halaýygy dokçulyga çykardylar. Ýedi ýyl tamam boldy. Erse derýanyň suwlary rowan bolup, asmandan baran ýagdy we ýerden giýa gögerdi, filhal bag-bossanlarda miweýi-gunagun peýda boldy. Hemme apatdan gutulyp, rahatlyga çykdylar. Ondag parahat boldular, kim, zerre gam-gaýgy galmady. Her tohumdan zeragat aldylar. Ondag galla perawan boldy. Ondan soň, jem Müsür halky – zenan, merdan, uly-kiçi, soltan, beg, begzada, atalyk, ynak Mälik Ryýan başlyk gelip, Ýusup alaýhyssalamyň aýaklaryna baş goýup:

- Şah-a, serwer-ä, jahanperwer-ä, atyry-derýaýy-makatyr bendeleriňiziň siziň hyzmatyňyzda arzy bu, kim, ne bolgaý bendeleriňizi azady-mutlak kylsaňyz –

diýip, el gowşuryp, boýun sunyp durdular. Ýusup alaýhyssalam:

- Eý, halaýyklar. Men sizleri bir Hudaýtagala üçin azat kyldym. Sizler arşy-kürsi, zemini-asmany, aýy-güni ýaradan bir Hudaýa iman getirseňiz we Ýakup pygamber alaýhyssalamy pygamberi-berhak bilseňiz – diýgeç, barça birden pygan kylyp, aýdylar:

- Aýgyl, ne diýsek musulman bolarmyz. Onda Ýusup alaýhyssalam kelemäni aýtdy. «Lä ilähe illalla, Ýakup ysraýyl Alla» diýip, hemme birden iman getirip musulman boldular. Hemme Ýusup alaýhyssalama mutyg bolup durdular.

Emma Züleyha daýym Ýusup üçin ýyglar erdi. Onuň hiç kim dadyna ýetmes erdi. Züleyha yşkyň zorundan ýüreginiň gany gözünden akyp kör boldy. Zyýada haly harap boldy. Hiç kim onuň sözüne gulak salmady, her kim görse masgara tutar erdi. Dowam hasrat bile ýyglar erdi. Ýusup alaýhyssalamyň bir aty bar erdi. Onuň adyna Tumag at diýer erdiler. Her wagty ki oşol atyna eýer goýsa, oşol at bir kişnär erdi, Magrypdan tä Maşrygaça leşger bolsa, eşider erdi. Ýusup alaýhyssalamyň atlananyn bilip, hemme leşger häzir bolup, awa çykar erdiler. Ony Züleyha hem eşider erdi. Bir gün Ýusup atlandylar. Züleyha ýol üstünde bir öý düzedip erdi. Daýym oşol öýde perýat eder erdi. Ýusubyň atynyň yzyny gözüne bir-bir sürter erdi. Hemişe bu sypat bile ýyglar erdi. Ýusup alaýhyssalam bir gün atlanyp, leşger bile çar etrapyna ser kylyp, wagyz we nesihat edip, seýri-sähra kylyp, Züleyhanyň üstüne asabaýy-debdebe, kus we kernaý, surnaý, gulgula we zelzele bile rowana boldular. Züleyha: «Ýusup gele turar» diýip habar berdiler. Züleyha ýerinden turup: «Dat men, perýat men bu yşkyň golundan!» diýip pygan göterip, ýüz nala bile, hezreti Züleyha bu jogaby aýdar erdi. Gazaly-Züleyha jan bu turar:

Dad-u perýat yşk elinden neýläýin,
Meniň ahy-zarym ýara ýetişmez.
Bagyr gany gözden akdy neýläýin,
Derdi-halym ol dildara ýetişmez.

Kyrk ýyl boldy dag üstüne dag saldy,
Bäş günlük ömrümi ýar eda kyldy,
Jan çykmaga tenden indi ne galdy,
Gorkaram men gülgüzara ýetişmez.

Ömrüm ahyr boldy, umyt egsilmez,
Meniň bu halymy hiç kimse bilmez,
Tä kyýamat meniň köňlüm üzülmez,
Gije-gündiz intizara ýetişmez.

Meni eltiň ýol üstünde duraýyn,
Atynyň tozuny sürme kylaýyn,
Ne hyýaly bardyr ony bileýin,
Bu yşk ody namys-ara ýetişmez.

Ýa bir nazar eýläp, meni güldürsin,
Ýa bolmasa aty depip öldürsin,
Ýa meger, ol könlündäkin bildirsin,
Züleýhany ygtyýara ýetişmez.

Elkyssa, Züleýha bu jogaby aýtdy, erse, gaşyndaky alyp gelenler ony ýol üstünde eltip goýdular. Emma Ýusup alaýhyssalam atyny segredip geler erdi. Gözi Züleýhaga düşdi. Ýusubyň ysy Züleýhanyň damagyna ýaýyldy. Biygytyýar ah darddy. Ýusup aýtdy:

- Kim sen? Ýol üstünde pygan kylar sen. Kimden saňa sütem ýetdi? Meniň eýýamymda hiç kişiniň kişi bile işi ýok turar.

Züleýha aýtdy:

- Maňa hiç kişiden sütem ýetmedi, meger, Ýusupdan özge.

Ýusup aýtdy:

- Sen kim sen, menden saňa sütem ýetgeý?

Züleýha aýtdy:

- Men Züleýha bendäň turar men. Kyrk ýyl bolup turar, seniň jepaňy dartar men. Meniň halyma rehim kylmaz sen – diýgeç, Ýusup alaýhyssalam dergahar bolup, atyna bir tazyýana urup, «Heniz yşkdan söz aýdar» diýip, ýola rowana boldy. Birniçe sähralary gezip, aw awlap gaýtdylar. Erse Züleýha mäýus bolup, Ýusubyň atynyň basan ýerlerini öpüp, ýyglaý, öýe baryp butlaryna sežde kyldy:

- Eý, ata-babalarymdan galan hudaýlarym, maňa bu gün bir gaty müşgil iş düşüp turar. Maňa medet kylyp, Ýusupdan habar beriň, ahyr, akybet, Ýusup maňa mähribanlyk kylarmy ýa ýok? – diýip, aýdan jogaby bu turar:

Atam-babam ýüzün gören butlarym,
Medet beriň maňa ejiz galyp men.
Öz-özümi ýakar boldy otlarym,
Ýapraklarym guryp, kül dek solup men.

Bir günde ýüz kerem eýlär men togap,
Ýara aşyk bolup, jan bermek sogap,
Jan çykmazdan burun, maňa ber jogap,
Magryp zemin ülkesinden gelip men.

Perwana dek yşkyň oduna köýüp,
Bu öten ömrüme meniň «Waý» haýyp,
Pyrakyň oduny synama goýup,
Jiger-bagrym ýüz-müň para kylyp men.

Hiç karar etmedim seni görmesem,
Günde ýüz baş egip salam bermesem,
Özümi mert eýläp, seni gyrmam,
Şermendelik söwdasyna galyp men.

Ýalan wada bilen aldar sen meni,
Bu ýalan wadanyň bolarmy çeni?
Züleýha diýr, uşadaryn men seni,
Gahar-gazap, kine bile dolup men.

Elkyssa, Züleýha bu jogaby aýdyp, butlaryna bir çent garap durdy. Butlardan hiç seda çykmady. Züleýhanyň ahyrgahary gelip:

- Eý, butlar, bu dünýäde senden ne peýda gördüm, ahyrýetde ne peýda görgeý men – diýip, barçasyn urup, uşadyp, oda ýakdy. Öten ömründen toba kylyp, bu mynajaty aýdar erdi:

- Eý, Ýusubyň Hudaýy, seni bir bildim. Ýusubyň atasyny pygamberi-berhak bildim. Öten küfür we zelalatdaky ömründen toba kyldym – diýip iki rekagat namaz okap, Hudaýtagalaga sydky-dili bile mynajat kyldy:

- Päk-ä Perwerdigär-ä! Meniň halyma rehim kylgaý sen – diýip, bu mynajaty aýdar erdi:

Hudawent, tejelli bile,
Köňlümi aşyna eýle.
Jemalyňa ýetişinçä,
Ýusuby muktada eýle.

Niçe ýyldyr hata kyldym,
Bu janyma jepa kyldym,
Özümi mübtela kyldym,
Maňa nuruň hüdä eýle.

Bolup küfür zelalatda,
Ötüp ömrüm muşakgatda,
Hemişe derdi-mähnetde,
Umyt oldur eda eýle.

Hudaý-a dadyma yetgil,
Günäm köpdür afuw etgil,
Ýykyldym men, elim tutgul,
Dilegimi rowa eýle.

Myradymdyr Ýusup Syddyk,
Kylypdyr Sen, meni aşyk,
Ynansyn, görsün ol takyk,
Ki hätifden neda eýle.

Züleýhaga enaýat kyl,
Dogasyny ejabat kyl,
Ki dogry ýol hidaýat kyl,
Bu derdime dowa eýle.

Elkyssa, bu mynajaty okap, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýaňlyg ýyglaý, tä Ýusup gaýdynça ol käzesinde oturdy. Nägäh Ýusup alaýhyssalam seýri-sähra kylyp gaýtdy, Züleýhaga ýakyn ýetdi. Erse, Hudaý tebarek we tagala, hezreti Jebraýyla: «Bargyl, Ýusuba aýgyl, Züleýhanyň gaşyna barsyn, wagty ýakyn turar. Onuň her ne sözi bolsa kabul kylsyn. Meniň permanym turar, ne myrady bolsa ýetirsin» diýip perman kyldy. Jebraýyl gelip, Ýusup alaýhyssalama habar berdi:

- Eý, Ýusup, Hudaýyň «Züleýhanyň gaşyna barsyn. Kyrk ýyldan bäri galan köňlüni awlasyn. Ony serefraz kylyp, her ne myrady bolsa ýetirsin we hoşwagt kylsyn» diýdi – diýip beýan kyldy. Ýusup alaýhyssalam Huda emrin eşidip, atdan düşüp, Züleýha sary pyýada ýöriş kyldy. Gyzlar Züleýha aýtdylar:

- Ýusup sen tarapa pyýada ýöriş kylyp gele turar. Züleýha ýyglaý:

- Men biçäräni heniz masgara tutar siz – diýip, perýat kyldy. Gyzlar «Bu sözüimiz ýalan ermez» diýip, kasam ýat kyldylar. Züleýha eşdip çüsti-çapyk ýerinden turdy. Ýusup alaýhyssalam gelip:

- Eý, Züleýha, ne halyň bar? – diýip sordy. Züleýha pygan göterip, perýat kyldy:

- Eý, Ýusup, meniň ne halymy sorar sen. Kyrk ýyldan bäri jan-u dilim ataşy-hijranyňdan ýanar. Heniz kül bolmaz. Ýusup eger bawer kylmasaň goluňda her nimerse bar bolsa, meniň agzyna ýakyn getirgil, ne görer sen – diýgeç, Ýusup alaýhyssalam golunda altyn saply gamçysy bar erdi. Züleýhanyň agzyna ýakyn eltdi. Erse, Züleýha bir ah darddy, agzyndan bir parça ot çykyp, lowlap gamça ýapyşdy. Ýusup filhal gamçyny ýere taşlady. Bildi kim, yşky-hakykat erken. Mähremlerine buýurdy:

- Züleýhany magaffa alyp saraýa eltiň!

Mähremler Züleýhany saraýa eltdiler. Ýusup alaýhyssalam Züleýhanyň gaşyna baryp:

- Eý, Züleýha, aýgyl, ne söz bar? Tä menden her iş bolsa, golumdan gelence kylaýyn – diýdi. Züleýha:

- Aýtsam, sen kylmasaň, ýene köňlüm mundan beter harap bolar – diýdi. Ýusup:

- Her ne myradyň bolsa kylaýyn – diýdi:

Züleýha zar-zar ýyglaý, bu jogaby aýdar erdi. Jogap bu turar:

Kyrk ýyl boldy yşk oduna ýanmyşam,
Myradym, maksadym ýara ýetirse.
Derdi-mähnet belasyndan köýmüšem,
Arman galmaz ygtyýara ýetirse.

Tenim ýaňy başdan olsa gülçemen,
Gözlerim Hak ýene eýlese röwşen,
Hyzmatymda ýagşy-ýaman enjümen,
Gol gowşuryp, ahy-zara ýetirse.

Ýaşym on dört, on baş elmydam olsun,

Dilimde Hak zirki hem Kelam olsun,
Maksadym, Ýusup jan kethudam olsun,
Jan guşuny per-u bala ýetirse.

Ömr ötürsem hyzmatyňda, Ýusup jan,
Eziz janym kysam ýoluňda gurban,
Öten ömre kylmaz erdim puşeyman,
Andalyby gülgüzara ýetirse.

Züleyha syryny yzhar eýledi,
Niçe ýyldyr, arzuw-didar eýledi,
Eziz janyn pida-dildar eýledi,
Indi arman ýokdur ýara ýetirse.

Elkyssa, Züleyha bu jogaby aýtgaý, Ýusup alayhyssalam zar-zar ýyglaý:
- Eý, Züleyha, täret kylyp, namaz okap, «Ämin» diýgil. Men dogla kylaýyn,
Subhana we Tagala myradyňy hasyl kylgaý inşa Allatagala – diýip, Ýusup dogla
kyldy, Züleyha el açyp «Ämin» diýdi. Ýusup bu jogaby aýtdy:

Ýaradan Biribar, Kadyr Oganyň,
Meniň arzym bu gün sen agaz eýle.
Hajat istäp, Saňa kylan pyganyň,
Züleyhanyň köňlün serefraz eýle.

Şepagat eýleýip sorgul halyny,
Towpyky-hidaýat eýle ýoluny,
Miýesser eýleýip döwlet kölüni,
Ýaşylbaşly sonalary, gaz bile.

Dostlaryň şat, duşmanlaryň ýaşyryp,
Afuw eýle, hatasyny geçirip,
Ömür berip, aby-haýat içirip,
Dowam köňlün zikriň bile saz eýle.

Rehm edip syl, gözden akan sillerin,
Küşat eýle batyl galan ýollaryň,
Köňül bossanynda açyp güllerin,
Gyş günlerin taşlap, bahar-ýaz eýle.

Buýy-hoşboý kylyp müşki-anbar ber,
Baglarynda güli-reýhan semer ber,
Bagyş eýläp ýene täze ömür ber,
Tenini düřt, özün hoşowaz eýle.

Zikr edilsin aşyklaryň başynda,

Gören haýran galyp degre-daşynda,
Ýaşy bolsun on dördünde, başinde,
Ýüz öwürip garrylykdan baz eýle.

Biçäre Ýusubyň eşitgil zaryn,
Kabul eýle Züleýhanyň habaryn,
Berip iki dünýä maksadyň baryn,
Hem kaddy nahalyn serwi-näz eýle.

Elkyssa, Ýusup mynajat kylp:

- Päk-ä, Perwerdigär-ä! Züleýha her ne dilese, dogasyny ejabat kylgyl – diýgeç, tarfatyl-aýn içre Züleýhanyň üstüne nury-Ilähini dökdüler. Ýüzi on dört gijelik aý dek bolup, jemaly şowky-şugla berip, jahany musahhar kyldy. Ýüzünden perdäni göterip, rowajy-älem-sufladan älemi-ulwa uruç kylp, nury tejellisine garky-mustagrak bolup, jemaly-jahan era älemi-hurşyt hüweýda boldy. Ýüzüniň şuglasy gijäni münawwer kyldy. Gözi owalkydan zyýada röwşen boldy. Ýusup alayhyssalam görüp, bitakat-biaram bolup, Züleýhanyň boýnuna asyldy. Züleýha:

- Eý, Ýusup, dek durgul! Hudaýtagala häzir, nazyr turar, bendeden şerim kylgyl, Hudadan uýalgyl – diýip, bu jogaby aýdar erdi. Jogaby-Züleýha bu turar, gel eşit, diňlegil:

Hakykat oldy yşkymyz,
Mejaza ýokdur ygtybar.
Dowany tapdy derdimiz,
Miýesser oldy gülgüzar.

Ýetişdi Haka dadymyz,
Berdi biziň myradymyz,
Bu erdi köňül şadymyz,
Nuruny saldy Biribar.

Ýetişdi Huda zarymyz,
Jenneti-agla jaýymyz,
Ýok imdi hiç perwaýymyz,
Gitdi köňlümden bikarar.

Gitdi köňlümiň gubary,
Nedir dünýä ygtybary,
Çekmenem hiç ahy-zary,
Haneýn kylsak ygtyýar.

Aşyk erdim jemalyňa,
Mushaby ýüzde halyňa,
Lebi şeker zülalyňa,
Boldy bu köňlüm intizar.

Züleyha bildi halyny,
Gördi ýaňy helalyny,
Tejelliden jemalyny,
Ýusuby kylmaz ygtyýar.

Emma Züleyha bu jogaby aýdyp, turup ýöriberdi. Ýusup pygan dartyp:
«Züleyha jan, meniň arzymy eşit» diýip, keýinden ýalbaryp, bu jogaby aýtdy:

Tutaşdy, ýandy janymyz,
Züleyha jan, jigi-jigi.
Gurydy tende ganymyz,
Züleyha jan, jigi-jigi.

Gara bu ýana söwdüгим,
Bir bak bu ýana söwdüгим,
Galar sen gana söwdüгим,
Züleyha jan, jigi-jigi.

Al bu dünýä hyrajyny,
Maňa ber husnuň pajyny,
Bagş etdim tagt-u täjini,
Züleyha jan, jigi-jigi.

Ýandyrma eziz janymy,
Artdyrmagyl pyganymy,
Eşit meniň kelamymy,
Züleyha jan, jigi-jigi.

Goýma meni ahy-zara,
Yşkyňdan boldum bizara,
Dözmenem beýle azara,
Züleyha jan, jigi-jigi.

Çekdiň sen başda jepany,
Görmediň menden wepany,
Sen indi etme jepany,
Züleyha jan, jigi-jigi.

Ýetip sen maksat çagyňa,
Salmagyl meni dagyňa,
Bagban eýlegil bagyňa,
Züleyha jan, jigi-jigi.

Gel indi wepa eýlegil,

Rakyba jepa eýlegil,
Wadaña wepa eýlegil,
Züleýha jan, jigi-jigi.

Galdy Ýusup jepaýyga,
Hijr otydan belaýyga,
Rehim eýle gedaýyga,
Züleýha jan, jigi-jigi.

Emma Ýusup birniçe ýalbarar erdi. Erse Züleýha kabul kylmady. Züleýha Hudaýyň zowku-şowky ondag düşüp erdi, kim perwaýy Ýusupdan we gaýry nimerseden ýok erdi. Züleýha ýüz näz-kereşme bile burulyp, gaşy süzülip, bili üzülip, tawus dek jilwe kylyp, humaý dek šiwe kylyp, Ýusuby giriftar kylyp bidir gaçdy. Baryp bir saraý içine girip, işigi mäkäm kyldy. Ybadata meşgul boldy. Ýusup ardyndan baryp, işikde durup, zar-zar bolup, bitakat we biaram bolup bu gazaly aýdar erdi. Gazaly-Ýusup alaýhyssalam bu turar:

Dözmenem yşk oduna, belki, bu janym ýanadyr,
Täze bagym, nowbaharym, gülgüzarym ýanadyr.

Ger kabul eýlemese, ah ile efganymy,
Döze bilmen, neýleýin, sabr-u kararym ýanadyr.

Hormaty-zatyň üçin, maksadymy hasyl kyl,
Kylmyşam külbeýi-ahzan, güli zarym ýanadyr.

Züleýha çekdi meniň jebri-jepamy kyrk ýyl,
Mende ýok sabr-u karar, namysy-arym ýanadyr.

Käkil-zülpi-syýahyňa meni bu gün baglagyl,
Düýdi-ahyma meniň, bu hany-manym ýanadyr.

Eý, Hudaý, salma Ýusup köňlüne hijran dagyny,
Dembe-dem, lahzaba lahza ygtyýarym ýanadyr.

Ýusup alaýhyssalam bu jogaby aýdyp, ýyglar erdi. Züleýha kabul kylmaz erdi. Ahyr Ýusup gaýdyp gelip, külbeýi-ahzan kylyp, bagryn sowuk ýere berip, hiç kişi bile sözleşmedi. Halaýyga görnüş bermeý, subh-u şam, belki aladdowam ýyglar erdi.

Elkyssa, aradan kyrk gün ötdi. Züleýhanyň kyrk ýyl dardan jepasyn Ýusup kyrk günde tamam çekdi. Nägäh Jebraýyl alaýhyssalam gelip Ýusuba habar berdi: «Ýa, Ýusup, Hudaýyň Züleýha bile seniň nikaňy kyldy we halaýyk arasynda urpy-merdüminçe toý kylyp alsyn» diýdi. Ýusup hoşwagt bolup, Mälik Ryýany çagyrdy. Bu wakalary beýan kylyp, Mälik Ryýany Züleýha sawçy kylyp iberdi. Mälik baryp Hudaýtagalanyň permanyny bir-bir beýan kyldy. Züleýha eşidip jan-u

dil bile kabul kyldy. Ýusup alaýhyssalam bir saraý saldyrdy, göýä behişdiň saraýy dek, ol saraýyň adyna Beýtil-ekram diýer erdiler. Müsür şäherine aýyn baglap, ýedi gije-gündiz toý-tomaşa kylyp, nika bile aldy. Aşyk-magşuk myradyna ýetip parahat ýatdylar. Ilähi barça mömin musulmanlar maksat-myradyna ýetgeýler. Andalyp biçäre bularyň şanynda bir gazal aýtdy:

Ne hoş gündir musahyplar,
Kişi jananyňa ýetse.
Görüp dürli melamatlar,
Ahyr dildaryna ýetse.

Çekip renji-muşakgatlar,
Ki yşk ýolunda apatlar,
Görüp ýüz-müň alamatlar,
Köňül armanyna ýetse.

Pelek ursa oňa şebhun,
Ýykylsa başyna gerdun,
Görüp ýüz derd-u gam efzun,
Ýene dermanyna ýetse.

Dil-u jany harap olsa,
Ýanyp bagry kebap olsa,
Ýolunda müň azap bolsa,
Ne arman janyna ýetse.

Ýürekde galmady arman,
Miýesser eýledi sen jan,
Kylyp bir-bire jan gurban,
Ýusup dildaryna ýetse.

Melek sima, kaddy zyba,
Gözi ahu, ýüzi hamra,
Bolup çun Andalyp şeýda,
Güli-handanyňa ýetse.

Indi sözi Ýusup alaýhyssalamyň agalaryndan we atalary Ýakup alaýhyssalamdan eşidiň.

Emma Ýusubyň şöhraty älemi tutdy. Etrap-eknaftan hemme «Müsür şäheriniň patyşasy adyl ermiş. Zyýada hoşzyban ermiş, mübärek jemalyn gören kişi hergiz betbagt bolmaz ermiş» diýip eşidip, çar etrapdan gelip, Ýusuby zyýarat kylar erdiler.

Şam bile Kengan welaýaty bu habary eşitdiler. Leyken Kengan zyýada gahatçylyk erdi. Ýakup alaýhyssalam oganlaryň çarlap, aýtdy:

- Eý, oganlarym, men eşitdim, Müsür welaýaty zyýada dokçulyk ermiş.

Patyşasy adyl ermiş. Her niçik kişä mähribanlyk kylar ermiş. Ne bolgaý, sizler hem barsaňyz, patyşasyn görseňiz, sizlere hem, inşa Allatagala, mähribanlyk kylar erdi – diýdiler. Oglanlary aýtdylar:

- Eý, ata, bizlerde ýagşy peşgeş we ýagşy mata ýok. Patyşa alyp barsak we söwda- satyk etsek – diýdiler. Ýakup alaýhyssalam:

- Eý, oglanlarym, her ne besatyňyzda bolan nimerseleri alyp, baryňyz, şaýet, kabul kylgaý. Eger kabul kylmasa, aba we eždadyňyzy, asyl we nesliňizi beýan kylyňlar, olaryň bereketinden sizleri ýagşy görüp, mähribanlyk kylgaý – diýdi. Oglanlaryna bu söz makul gelip, bir az ýüň, bir para nimerselerinden alyp, gider boldular. Ýakup pendî-nesihat kylyp aýtdylar:

- Zynhar patyşalaryň hyzmatyna barsaňyz, edep-ekram bile turup-oturyň. Tä otur diýmeginçä, oturmaň, söz sormagynça, sözlemäň. Her ne permanynça iş kylyňlar we ýene meniň Ýusubymdan habar soraňlar. Uly patyşa ermiş, her ýerden habardar ermiş. Meniň dogahayımy ýagşy ýetiriň – diýip, Ýusuba bu gazaly aýdyp iberdi:

Eý, Müsür şahy, meniň ýiten guzyndan ber habar,
Ady Ýusup, serwi kat, görer gözümden ber habar.

Kyrk ýyl oldy, eý, şahym, ogul pyrakyn çekmişem,
Çehresi hurşydy-hawer, aý ýüzümden ber habar.

Kör bolupdyr ýyglaban, derd-u pyrakyndan gözüm,
Şubhy-şam oldy garaňky, gündizimden ber habar.

Talgym bet, hasratym bihet bolupdyr waý-waý,
Aftab-u Zöhre ýaňlyg, ýylidyzyndan ber habar.

Ýakubyň sözde senasy, dilde zikridir Ýusup,
Rahaty-janym meniň, şirin sözümden ber habar.

Elkyssa, Ýakup alaýhyssalam bu namany ýazyp, oglanlary bile iberdi. Oglanlary atasyndan pata alyp, ýola rowana boldular. Birniçe katgy-menäzil kylyp, Müsür welaýatyna ýetişdiler. Ýusup welaýatynyň dört tarapyna toksawul goýup erdi. Her ýerden söwdagär gelip, patyşadan ejazatsyz öte bilmez erdiler. Ýusubyň agalary oşol toksawullara uçrady. Ondan öter boldular. Onda ýasawullar aýtdylar:

- Tä patyşadan höküm bolmagynça, patyşadan rugsatsyz ötgermezmiz– diýip, bulary bir ýerde saklap, Ýusup alaýhyssalama hat kylyp iberdiler we «Kengandan on kişi gelip turar, her biri bir Rüstem Dessan kibi» diýip habar berdiler.

Ýusup alaýhyssalam kim ekenin bilmeý turup erdi. Hezreti Jebraýyl alaýhyssalam häzir bolup: «Eý, Ýusup, habardar bol, seni satan agalaryň geldi. Olar bile ýagşy danyş» diýip, näpedit boldy. Ýusup alaýhyssalam wezirin çagyryp, bu syrlary bir-bir beýan kyldy. «Meni gul diýip satan agalarym gelip turar» diýip bu gazaly okady:

Wezir, Kenganyň şährinden,
Meniň agalarym gelmiş.
Mähnet çekip ýol derdinden,
Meniň agalarym gelmiş.

Aldap sähra alyp baran,
Jepa tygyn jana uran,
«Aga» diýsem, ýüz öwürän,
Meniň agalarym gelmiş.

Ýatyryp elim baglagan,
Köýnegim gana bulagan,
Şeddat çahyna taşlagan,
Meniň agalarym gelmiş.

Müsür tüçjaryna satan,
Ogry diýip böhtan eden,
«Gurt iýdi» diýip, ýalan aýdan,
Meniň agalarym gelmiş.

Ýusup gözden döküp ýaşyn,
Wezir, gör, takdyryň işin,
Pelek beýle öwürüp başyn,
Meniň agalarym gelmiş.

Onda wezir aýtdy:

- Eý, şahy-älem, olara niçik kasas kylar siz?

Ýusup:

- Olar jepa kyldy, biz wepa kylarmyz. Olar hata kyldy, biz ata kylarmyz – diýdi. Ýusubnyň weziri mähir-mürewwetine we ýagşy sözüne täsin, aperin galdy. Ýusup:

- Eý, wezir, bu sözleri içinde pynhan saklagaý sen – diýdi. Ondan soň Ýusup kişi iberdi. «Kengandan gelen söwdagärler gelsin» diýip, baryp habar berdiler.

Ýehuda, Şemgun, Rubil on agasy ýöriş kyldylar. Gelip, saraýa düşdüler. Birniçe gün dem parahatlaryn aldylar. Ondan soň, Ýusup alayhyssalam çagyryp aldy. On agasy içeri girdi. Görseler, bir patyşa jahan tagtyna laýyk, ýüzünde nikap, dokuz perdäniň keýinden ýüzüniň şuglasy jahana bark urar. Sag tarapynda birniçe hanlar, sol tarapynda niçe ýüz ähli-hökümetler, ileri we keýinde niçe soltanlar. Olary görüp agalarynyň huşy başyndan gitdi. Tagzym-towazyg bile ýer öpüp, elin gowşuryp, boýnun burup, kengany dili bile salam berdiler. Ýusup aleýik aldy. Agalaryn görüp, zar-zar ýyglaý, perde keýninde oturyp, gäh gahary gelip, kylan işleri, jepalary ýadyna düşüp, ýylan dek towlanar erdi. Ýene garyndaşlyk mähri ýadyna düşüp, köňli erip, takat-karary galmaz erdi. Ýusup alayhyssalam özün rast kylyp:

- Haýsy bagyň güli siz, haýsy çemeniň bilbili siz, haýsy äşýandan uçup, haýsy gülgüzara gonar siz? – diýdi. Onda tagzym-towazyg bilen jogap berdiler:

- Şah-a, serwer-ä, jahan perwer-a, hawatyry-derýaýy-mukatyr hyzmatyňyzda arz bu kim, biz bir Hudaýa bende bolarmyz. Ybraýym, Ysmaýyl, Yshak pygambere nebere bolarmyz we Ýakup alaýhyssalamyň oglanlary bolarmyz. Welaýatymyz Şam bile Kengan turar – diýip beýan kyldylar. Ýusup alaýhyssalam:

- Ýakup pygamberiň niçe ogly bar turar? Özleri niçik kişi turar – diýip, pynhan ýyglar erdiler. Olar:

- Atamyzyň on iki ogly bar erdi. Elhal oglanlary on bir turar – diýdiler. Ýusup aýtdy:

- Ýene biri kanda turar?

Olar:

- Kiçilikde böri iýip turar. Atamyz onuň pyrakynda ýyglap, iki gözleri ajyz bolup turar gije-gündiz, aladdowam ýyglar. Siziň ýagşy adyňyzy eşdip, size nama iberdi – diýip, Ýakup pygamberiň peýamyn çykaryp, Ýusup alaýhyssalamyň goluna berdiler.

Ýusup namany alyp, perdäniň keýninde okap, zar-zar çün ebri-nowbahar ýaňlyg ýyglap, bihuş boldy. Baz huşuna gelip, sowal aýtdy:

- Eý, Ýakubyň oglanlary, ataňyz namada iniňizi böri iýen nyşanasy ýok diýip, turar?

Onda olar:

- Takyk turar, böri iýende bizler gaşynda erdik. Börini tutup, kowlap, atamyzyň gaşyna alyp bardyk – diýip, kasam ýat kyldylar. Onda Ýusup aýtdy:

- Bizler eşdip turarmyz, kim pygamberleriň göşi janawarlara iýmek haram turar. Niçik böri turar ony iýgeý?

Onda olar aýtdylar:

- Ýene hem bir güman kyldyk, garakçy öldürdi bolgaý.

Ýusup ýene sordy:

- Iniňiziň ady ne turar?

Olar:

- Ýusup turar. Ibni Ýemin diýgen bir inisi hem bar turar. Bir gyz bile üçüsi bir eneden turar erdi. Elhal Ibni Ýemin bar. Ýusuby böri iýdi ýa garakçy öldürdi bolgaý. Atamyz owwal Ýusuby söýer erdi. Ol hem ýok boldy. Indi ornuna Ibni Ýemini söýer – diýdiler.

Ýusup aýtdy:

- Eý, ýalançylar, pygamberzadany hem böri iýermi? Niçik bimany söz turar?

Onda olar:

- Ýusup hem ogry erdi hem ýalançy erdi, meger ol sebäpden böri iýen bolgaý – diýdiler. Bu sözi Ýusup eşdip, dergahar bolup, ýylan dek towlandy:

- Waý-waý, eý ýalançylar, waý, kezzaplar, bir aýdarsyz böri iýdi we bir aýdarsyz garakçy öldürdi. Meger sizler jansyz bolgaý siz. Meniň şäherimiň ýagşy-ýamanyn bilip gitmek üçin gelipsiz. Ýakup pygamberiň oglanlary bolmagaý siz – diýip, syýasat kylyp, ýasawullara buýurdy:

- Bulary kerwensaraýa eltiň.

Ýasawullar eltip saraýbana tabşyrdylar. Ýusup alaýhyssalam:

- Olara ýagşy perwaý kylyň, her ne ýagşy tagam bolsa, eltiň – diýip buýurdy. Ýusubyň iki ogly bar erdi, uly oglunyň ady Ybraýym erdi, kiçi oglunyň ady Menşä erdi. Ogullaryna aýtdy:

- Baryň, barçasý seniň babalaryň turar. Ataňzyň gol-aýagyn baglap, guduga salan we on sekiz gara teňňä satan bular turar. Ogullary:

- Eý, ata, ondag bolsa, olara ne üçin sütem kylmaý siz, mähribanlyk kylar siz – diýdi.

Ýusup alaýhyssalam aýtdy:

- Eý, oglum, jepa ornuna wepa kylmak gerek. Bargyl olaryň hyzmatynda gol gowşuryp durgul. Suw dilese, şerbet bergil. Her ne hyzmat buýursa, jan bile kabul kylgyl – diýip nesihat berdi. Olar baryp babalarynyň hyzmatynda boldular.

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam agalaryna hoş jogap bermediler. Birniçe wagt aradan ötdi. Olar bile gelen söwdagärler söwdasyn bitirip gaýtdylar. Köp howatyr boldular. Bir gün Ýusup olary aldyna çagyryp, sordular:

- Eý, ýigitler, siz pygamberzada bolsaňyz ne üçin ýalan sözlärsiňiz? Ataňyz «Ýusup aman» diýip turar. Sizler «Böri iýdi» diýip turar siz. Indi bu sözleriňizden köp hylap tapdyk. Bize güman boldy. Sözleriňizi rast sözläň. Bir kişini munda goýup, özgeleriňiz baryp, ataňzyň hat-galamyn alyp we ýene kiçi iniňizi hem alyp geliň. Tä rastyňyz, ýalanyňyz mälim bolsun. Ýok erse sizleri bu sözler bile ibermesmiz – diýdi. Onda olar:

- Eý, şahy-bakeram, bizleriň ýaş oğlan-uşagymyz köp turar. Olar açlykdan köp teň erdiler. Ýene atamyz hem köp howatyrda galyp erdi. Ne bolgaý bizlere ejazat berseňiz – diýdiler. Ýusup alaýhyssalam:

- Söz bir turar. Dek durgyl, köp söz hajat ermez – diýdi.

Ahyr olar maslahat kylyp, Şemguny goýar boldular. Gelip patyşa habar berdiler:

- Şemguny hyzmatyňyzda goýar bolduk. Siz hem indi mübärek namaňzy atamyza aýdyp iberiň. Tä atamyz sözlerimize bawer kylgaý.

Ýusup nama ýazyp iberer boldy: «Owwal ba namy-Allatagala, duwwum ba namy-Ybraýym Halylylla, siwwum ba namy-Ýakup alaýhyssalam, oğlanlaryňyz ynanmaý turarmyz. Owwal aýtdylar: «Inimizi böri iýdi». Ondan soň: «Garakçy öldürdi» diýdiler. Ýene: «Ýusup ogry, ýalançy erdi. Onuň üçin böri iýdi» diýdiler. Bu sözlerden köp hylap tapdyk. Indi Şemguny alyp galdyk. Hatyry-şeriplerine hiç melul gelmesin. İnşa Allatagala, Ýusuby her ýerde bolsa jüsti-juý kylyp, olara gowuşdyrarmyz. Ondan gam iýmesinler, Ibni Ýemini munda ibersinler. Ibni Ýemin tarapyndan hem parahat bolsun» diýip, bu namany ýazyp iberdiler. Namaýy-hezreti Ýusup alaýhyssalam bu turar:

Töwekgel kyl, Ýakup nebi Hudaga,
Sabr eýlegil, Ýusup guzyň amandyr.
Razy bol belaga, sabr et kazaga,
Görer sen gül ýüzün, Ýusup amandyr.

Aşyk olan myradyna ýetendir,
Beýle jeza her kimseden ötendir,

Kimseleri pelek oýnap utandyr,
Ýyglamagyl görer gözüň amandyr.

«Ýusup – diýr – sen görer gözüm rövşeni»,
Gül açylyp, täze bolar gülşeni,
Hyzmatyňda geýip jüpbe-jöwşeni,
Geler, sözlär sözüň, Ýusup amandyr.

Gam iýmegil, Ýusup aman bar imiş,
Oňa Hakyň tejellisi ýar imiş,
Atasynyň jemalyna zar imiş,
Hoş talyg ýyldyzyň, Ýusup amandyr.

Bu Müsür şasynyň eşit senasyn,
Hiç kimseden daryg etmez wepasyn,
Afw eýlesin Ýakup nebi günäsin,
Gam iýme, gündiziň, Ýusup amandyr.

Elkyssa, agalary Şemguny Müsürde goýup, Ýusubyň namasyn alyp,
Kengana rowan boldular. Birniçe katgy-menäzil kylyp, Kengana ýetişdiler. Baryp
atasyny zyýarat kylar erdiler. Ne bolan wakalary bir-bir beýan kyldylar. Ýusubyň
namasyn atasyna çykaryp berdiler. Ýakup alaýhyssalam namany algaç, Ýusubyň
ysy damagyna ýaýyldy. Ýakup namany ysgap:

- Eý, oglanlarym, bu namadan Ýusubymyň ysy geler – diýdi:

Namasy köňlümi alan mähribanym gelmedi,
Gülşen içre gül idi, ol gülgüzarym gelmedi.

Her zaman perýat edip, başymy ursam daşyna,
Ol gyzyl gül, sözi bilbil, şasuwarem gelmedi.

Intizar ile ýörir men, gije-gündiz ýat edip,
Ah urup men her zaman, ol tende janym gelmedi.

Yşkydan her dem oşol kim, dilberi-janym idi,
Bes pyrak oduna köýen jismi-janym idi.

Ýakup aýtdy, münşiler, bu namany sizler okaň,
Ýusubyň ysy geler bildim ki, janym gelmedi.

Elkyssa, Ýakup alaýhyssalam bu jogaby aýdyp, zar-zar ýyglaý, namany
okap bilmeý aýdy:

- Eý, münşiler, bu namany sizler okaň – diýip, namany okatdylar. Ýakup
alaýhyssalam eşidip, zar-zar ýyglaý, bihuş boldy. Baz huşuna gelip, sordy:

- Şemgun hany?

Oglanlary:

- Müsür ezizi bizleri jansyz diýip, biziň sözüme ynanmady. Şemguny alyp galdy. «Baryp ataňyzyň namasyn alyp geliň we kiçi iniňizi hem alyp geliň» diýdi. Özi ajap patyşa, adyl, dokuz gat perdeden jemalynyň şuglasy jela berer – diýip, hup taryp kyldylar. Herne beren gallalaryn açyp görseler özleriniň alyp baran nimerselerin we ýüňlerin salyp iberip turar. Ony görüp, täsin galdylar. Olar:

- Müsür ezizi biziň nimerselerimizi pisint kylmaý turar – diýdiler.

Elkyssa, Ýakup oglanlaryna nesihat kylyp, Ibni Ýemini hem goşup iberdi. Ýene hem aýtdy:

- Eý, gözümiň nury oglanlarym, Ibni Ýemin bile sizleri Hudaýa tabşyrdym. Muny hem Ýusup dek kylyp gelmänler, dogaýy-betime uçar siz. Barsaňyz, oşol patyşadan soraň. Meger meniň Ýusubymdan habar bilgeý. Ýok erse namada mundag aýtmagaý erdi – diýip, oglanlaryna pata berip, bu namany ýazyp, Ýusup alaýhyssalama iberer boldy. Namaýy-hezreti Ýakup alaýhyssalam bu turar:

Babam Ybraýymdyr, atamyz Yshak,
Kyrk ýyl oldy, awy maňa noş oldy,
Bile bilmen kaýda Ýusup, ýol uzak,
Eşidip namaňyz köňlüm hoş oldy.

Çäre ýokdur pyrakyna dözmenem,
Umyt eýläp ondan köňül üzmenem,
Gije-gündiz gaýgy bile gezmenem,
Külbeýi-ahzanda gözüm ýaş oldy.

Bagyr ganyň gözden akyp ýyglaram,
Hijran ody bile jiger daglaram,
Tä ölinça ýolunda bil baglaram,
Jebri-jepa ýüregimde daş oldy.

Aýralygyň ody ýaman dert olar,
Kimse dözer pyrakyna mert olar,
Şeb-ruz çekdigim ahy-sert olar,
Her kimsäge derd-u bela duş oldy.

Müsür ezizi, sözüň şeker-balmydyr,
«Ýusup bar» diýeniň merk-u almydyr,
Gorkaram diýdigiň kylu-kalmydyr,
Ýakup görüp namaňyzy hoş oldy.

Ýakup alaýhyssalam bu jogaby aýdyp, namada ondag diýdi kim: «Şah-a, serwer-ä, jahan perwer-ä, siziň ýagşy adyňyzy eşidip turarmyz. Owwal dogamyz bu, kim, Yusupdan maňa habar bergeý siz. Ondan soňra oglanlaryma mähribanlyk kylgaý siz. Hususan Ýusubyň inisi Ibni Ýemini hyzmatyňyza iberdim. Ýusupdan jyda bolandan soň, meniň ülpetim Ibni Ýemin erdi. Ony menden jyda kylmaň.

Aba-ýu ejdatlarymyň hormaty üçin tizräk gaýtaryp ibergeý siz» diýip nama bitdi we ýene oglanlaryna:

- Eý, perzentlerim, her biriňiz bir derwezeden giriň. Ýok erse, gözden-dilden, dişden zyýan ýetgeý – diýip, pendi-nesihat kylyp, pata berip iberdiler.

Birniçe menzilleri taý kylyp, Müsür diýaryna ýetişdiler. Ýol üstünde duran toksawullar Müsür ezizine baryp, ýarlyk alyp geldiler. Patyşanyň ejazaty bilen Şemgun aldyna çykyp, şähre ýakyn ýetdiler. Erse, atalarynyň nesihatyn tutup, iki-iki bolup, derwezeden ýöriş kyldylar. Ibni Ýemin tenha galdy. Ýusup agasy ýadyna düşüp, zar-zar çun ebri-nowbahar ýañlyg ýyglap, bu gazaly okar erdi. Gazaly-Ibni Ýemin bu turar:

Mysapyrlykda ýoldaşlyk,
Aga jan Ýusubym bolsa,
Maňa eýlärdi janbazlyk,
Huraman Ýusubym bolsa.

Ki bilmez men kaýan baram,
Ýeke-ýalňyz güman baram,
Garyby-natuwan baram,
Hany jan Ýusubym bolsa.

Ýolum kimden sorag eýleý,
Bu ömrüm oňa bag eýleý,
Dil-u janymy dag eýleý,
Gülüstan Ýusubym bolsa.

Galyp tenha harap oldum,
Jydalykdan kebab oldum,
Agam diýp, yztyrap oldum,
Ne arman Ýusubym bolsa.

Galyp Ibni Ýemin tenha,
Düşüpdür başyma söwda,
Hudaý-a, goýmagyl gamda,
Aga jan Ýusubym bolsa.

Emma Ibn Ýemin bu gazaly okap, ýol tapmaý ýyglap durup erdi. Hezreti Jebraýyl alaýhyssalam häzir bolup: «Eý, Ýusup, Ibni Ýemin tenha ýol tapmaý durup, kaýan bararyn bilmeý sergerdan bolup durar. Bargyl ony özüň bile alyp gelgil» diýgeç, Ýusup alaýhyssalam syçrap ýerinden turup, gözlerinden sil dek ýaşyn akyzyp, bir düýä münüp, sähraýy lybasyn geýip, Ibni Ýeminiň aldyna çykdy. Görseler derwezede ýyglap, her tarapa bakyp, kaýan bararyn bilmeý, her kime bir telmuryp, söz aýdyp, ýol sorar erdi. Halk onuň sözüne düşmeý haýran bolup durar erdi. Ýusup gelip, düýe üstünden el gowşuryp, araby dili bile salam berdi. Ibni Ýemin aleýik aldy. Ibni Ýemin gördi kim, bir türpe ýigit, ýüzüne nikap

dartylan, ajap hoz owaz, hoş boý, yslary jahany muattar kylyp turar. Ýusup ýakyn gelip sorap:

- Eý, ýigit, kaýu ýerden geler sen, kaýu ýeriň perzendi sen, kaýu ýere barar sen – diýgeç, Ibni Ýemin Ýusubýň owazyn eşidip, gözünden ýaş jary bolup, hyýalynda: «Bu owaz Ýusup agamyň owazyna ohşaş turar» diýip ýyglady.

Ýusup aýdy:

- Eý, oğlan, nägä ýyglar sen, ne ýeriň perzendi bolar sen?

Ibni Ýemin aýtdy:

- Bir Hudaýa bende bolarmyz. Ybraýym, Ysmaýyl, Yshak pygamberiň neberesi bolarmyz. Ýakup pygamberiň ogullary bolarmyz. Adym Ibni Ýemin turar. Ýusup sordy:

- Ýakup pygamberiň niçe ogly bar turar?

Ibni Ýemin aýtdy:

- On iki ogly bar erdi. Elhal on bir turar. On biri hemme munda geldiler. Her ikisi bir eneden erdiler. Aga-ini ikisi bir derwezeden gitdiler. Men تنها galyp durup erdim. Hiç kim meniň sözüme düşmez. Kaýan bararymy bilmeý durup erdim. Biziň hem Ýusup agamyz bolsa idi, biz hem hemra bolup birge gider erdik. Ol agam ýadyma düşüp aglarmyz. Alhamdulillä, siziň mübärek jemalyňyzy gördüm. Meniň sözüme düşer siz. Janym ondan aram boldy.

Ýusup:

- Seniň agaň gelmedimi – diýgeç, Ibni Ýemin perýat urup ýyglaýberdi:

Hijr odunyň täze boldy bu dagy,
Gije-gündiz dady-pygan ýyglaram.
Hazan urup soldy gülüm ýapragy,
Hijr elinden aman-aman ýyglaram.

Kyrk ýyl oldy akyl-huşum çaşyrdym,
Ýyglap pyganymy hetden aşyrdym,
Onuň odun synam içre ýaşyrdym,
Pyrakynda zaman-zaman ýyglaram.

Aýralykdan idräkimi ýitirdim,
Noh pelekden pyganymy ötürdim,
Atamyzyň namasyny getirdim,
Agam waspyn aýdyp, beýan ýyglaram.

Atasy gijeler guzým diýp ýatmaz,
Hijr odundan göýä hergiz daň atmaz,
Onuň perýadyna hiç kimse ýetmez,
Boldy bu gün ahyrzaman, ýyglaram.

Ibni Ýemin ýyglar agasy ýokdur,
Dostlar bu derdimiň dowasy ýokdur,
Bu dünýä panydyr, wepasy ýokdur,

Bakjalarym urdy hazan, ýyglaram.

Ýusup aýtdy:

- Ne çün ýyglar sen?

Onda Ibni Ýemin aýtdy:

- Meniň agamy kiçilikde böri iýip erdi. Agalarym atamyza aýdyp geldi. Atam olaryň sözün kabul kylmaý, heniz umyt eder – diýip ýyglady. Ýusup:

- Ýyglamagyl, agaň jemalyny Hudaýtagala görkezse, ajap ermez – diýip, köňül berdi.

Ýene:

- Men seni agalaryň baran saraýyna elteýin – diýip, Ibni Ýeminiň goluna bir halka dür berdi.

- Şuny hergiz kişige bermegeý sen.

Ibni Ýemin:

- Bu negä gerek turar? – diýdi. Ýusup alaýhyssalam Ibni Ýeminiň dürüň gadryny bilmegeni üçin güldi we ýene aýtdy:

- Muny ýagşy saklagyl, zyýada gymmat bahaly nimerse turar.

Ibni Ýemin halka alyp goluna saldy.

Elkyssa, Ibni Ýemini kerwensaraýa eltip gaýtdy. Ol tarapdan hem agalary ýetişdiler. Ýusup alaýhyssalam zar-zar ýyglaý, tagtynda karar etdi.

Ibni Ýemin oşol ýerde agalarynyň gaşyna bardy. Agalary:

- Niçik bu jaýlary tapdyň? – diýdiler. Onda Ibni Ýemin bolan wakalary beýan kylyp, halka düri agalaryna görkezdi. Ýehuda:

- Bu halkany sen saklaý bilmez sen – diýip, alyp saklady. Bir zamandan soňra ýitirip, oýan-buýany görse, halka Ibni Ýeminiň golunda turar. Elgaraz, her agasy alyp sakladylar. Olarda karar etmeý Ibni Ýeminiň golunda durar erdi. Birniçe wagtlap karar etdiler. Bir gün Ýusup tagam taýýar kylyp, agalaryň çagyrdy. Olaryň on biri jem bolup, Ýusup alaýhyssalamyň saraýyna bardylar. Içeri girip, tagzym-towazyg bilen gol gowşuryp durdylar. Ýusup perde keýninde, Ibni Ýemini görüp, zar-zar ýyglaý, özüne teskin berip, olardan sowal kylyp, aýtdy:

- Ataňzyň hatyny alyp geldiňizmi?

Olar aýtdylar:

- Alyp geldik.

Ýusup aýtdy:

- Kiçi iniňizi hem alyp geldiňizmi?

Olar:

- Alyp geldik. Atamyz namasyny hem size iberdi – diýip, Ýakup alaýhyssalamyň namasyn çykaryp berdiler. Ýusup namany okap, pynhan ýyglar erdi. Ýusup alaýhyssalam aýtdy:

- Eý, Ýakubyň oganlary, ataňyz «Ýusup salamat ermiş» diýip, nama ýazyp ýollap turar. Rast habar beriň. Eger diri bolsa, tapar maslahatyn kylalyň.

Onda olar aýtdylar:

- Tagsyr, şahy-älem, takyk turar böri iýeni we eger sözümize bawer kylmasaňyz, inisi Ibni Ýeminden soraňyz.

Ýusup aýtdy:

- Ibni Ýemin agaňyzy böri iýdimi?

Ibni Ýemin ýyglaý, sözläre myrady galmady, özün rast kyldy. Aýtdy:

- Eý, şahy-bakerem, bize güman turar, agalarym bile sähra gidip erdi, gaýdyp gelmedi. Bilmedim ne waka boldy?

Ýusup sorady:

- Eý, Ibni Ýemin, agaň ogry erdimi, ýalançy erdimi?

Ibni Ýemin:

- Hergiz ömründe bir ýalan söz aýdan ermes erdi. Bir ýerde oturyp nahar kylar erdik. Bir lukma tapsa, öz ülüşinden golunda pynhan saklap, özi üç gün aç bolsa-da, özge bir saýyla berer erdi. Onuň hulky misli perişdeden zyýada erdi. Bular onuň ondag ýagşy pyglyn we ýagşy hulkun reşk edip, ýaman görer we ogry diýer erdiler – diýdi.

Ýusup:

- Ondag bolsa, bu agalaryň ogry, ýalançy erken. Indi mälim boldy, atalary Ýusup aman diýip, nama iberip turar – diýdi. Agalary Ibni Ýemine gahar gözleri bile bakyp: «Gör, kim, seni hem Ýusupdan beter belaga giriftar kylarys» diýer erdiler. Ýusup alaýhyssalam:

- Bulary saraýa eltip, tagam beriň – diýdi. Emma Ýusup özüniň suraty bile agalarynyň suratyn kyldyryp bir saraý saldyryp erdi. Onda özüniň goly bagly, boýnyda zynjyr, agalarynyň golunda hanjar, Ýusuby öldürmegi kast ederler. Ýusup gaçyp her agasyna bir ýalbaryp, ýapyşyp ýyglaý, olar her haýsýsý urup ýykar erdi. Oşol saraýa girip, bu suratlary görüp, kylan işleri ýadyna gelip, çökdüler. Agyzlarynda sözläre dilleri tutuldy. Agalary şermende bolup, ýüzün goýup ýykyldylar. Huşy başyndan gidip, haýran serasyma bolup, ne diýerin bilmediler. Ibni Ýemin hem özün her ýere urar erdi we ýene zar-zar ýyglaý erdi. Ýusup bir derejeden tomaşa kylar erdi. Ýusup bu wakany görüp, baryp, agalaryn çagyrdy. Birniçe söz bile mähribanlyk kylyp, tagam dartdylar. Her ikige bir tabak dartdylar. Ibni Ýemin tenha galdy. Oňa ýeke tabak dartdylar. Agalary birew-birewe ittifak kylyp, tagama el uzatdylar. Ibni Ýemin gördi, erse, hemme jübüt-jübüt, aga-ini tagama mukaýýyt boldular:

Ibni Ýeminiň Ýusup agasy ýadyna düşüp, zar-zar ýyglaý, tagama garamaý, nala kyla başlady. Ýusup alaýhyssalam bulardan habardar erdi. Perde keýninden kyçgyrdy:

- Eý, kenganly kiçi oylan, ne üçin tagamy manzur kylmaý sen, meger diwana sen, ýyglaý sen – diýgeç, Ibni Ýemin zyýada pygan kylyp, ody täze boldy. Zar-zar ýyglaý çün ebri-nowbahar ýaňlyg ýyglaý, bu jogaby aýdar erdi. Ýusup alaýhyssalam köňül berip, bu jogaby diýer erdi:

Ibni Ýemin: Men garyby aýp eýlemän, ezizim,
Pelek atam ömrün tamam edipdir.
Süýt emişen agam, gije-gündizim,
Görer gözüm, Ýusup agam gidipdir.

Ýusup: Ýakup ogly, ýyglamaňyz bu ýerde,
Maksadyňy diýgil, köňlün alaýyn.

Patşa bolan dowa kylar her derde,
Ýyglamagyl, bu gün, agaň bolaýyn.

— Bular hemme aga-ini amandyr,
Kylan işi bir-birine aýandyr,
Aýp eýlemäň, maňa ahyrzamandyr,
Görer gözüm, Ýusup agam gidipdir.

— Kimse görer bu dünýäniň jepasyn,
Ahyrynda görer mähri-wepasyn,
Gel gaşyma, görgül zowky-sapasyn,
Gam iýmegil, bu gün agaň bolaýyn.

— Men biler men, bu gün agam bolur siz,
Süýt emişen agam haçan bulur siz,
Kim garypdyr, mähribanlyk kylur siz,
Bagrym kebab, Ýusup agam gidipdir.

— Agaň niçik, pygly, hulkun beýan et,
Ýene husny-jemalyny aýan et,
Umyt eýläp, şaýet, agaň güman et,
Ibni Ýemin, bu gün, agaň bolaýyn.

— Agam hulky perişdeden zyýada,
Ýüzün görse, şalar bolar pyýada,
Müsür ezizi, ýalan söz ýok arada,
Men ýyglaram, Ýusup agam gidipdir.

— Zebun olar agam diýip ýyglama,
Hijran ody bile jiger daglama,
Umyt eýle, ýaman sözi çaglama,
Gel bári, men Ýusup agaň bolaýyn.

— Men dözmenem, ýyglar onuň atasy,
Gözünde ýaş, bagrynda daş apasy,
Hetden zyýadadyr, gören jepasy,
Ibni Ýemin ýyglar: «Agam gidipdir».

— Kengany ýaş oglan, saňa ne arman,
Müsür ezizi bolsa saňa mähriban,
Engam eýläp, maly-dünýä perewan,
Gam iýmegil, Ýusup agaň bolaýyn.

Ýusup alaýhyssalam bu jogaby aýdyp bolgaç, Ibni Ýemini çadyr içine aldy.
Ýehuda, Şemgun muny görüp, damaklaryndan nan-aş ötmediler. «Haladan bolan,

her ýerde sahyp gaýrat bolup durar» diýip, ýaman gördüler.

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam Ibni Ýemin bile tagam iýer boldular. Ýusup mübärek gollaryn tagama uzatdy. Erse Ibni Ýeminiň mübärek gözleri Ýusubyň goluna düşdi. Bir ah dartyp ýyglaý başlady: «Meger, Ýusup agam bolgaý sen» diýip, ýüregi urnup, bu gazaly aýtdy:

Aýp eýlemän patyşahym,
Goluň meňzär gardaşyma,
Älemi ýandyrar ahym,
Gan dolupdyr gözýaşyma.

Kuwwatymdyr bilde kemer,
Şahasyndan düşdi semer,
Asman, zemin, şems-u kamar,
Lerzan urar ýyglaşyma.

Gam derýasy doldy-daşdy,
Girdap aldy, syndy kişti,
Aýrallyk söwdasy daşdy,
Ýykylsyn meniň başyma.

Kenganyň şährinden gelip,
Agalarma goşçy bolup,
Gerdenime hyrka salyp,
Geze bilmen öz hoşuma.

Ýamandyr bagry paralyk,
Namarda ýüzi garalyk,
Ibni Ýemin diýr aýrallyk,
Zäher salypdyr aşyma.

Elkyssa, Ibni Ýemin bu jogaby aýtdy, erse, Ýusup aýtdy:

- Meger sen diwana sen, agalaryň gaşynda tagam iýmeý ýyglar sen. Men Müsür ezizi patyşahy-zaman bolsam, saňa ne döwletdir, meniň bile hemtabak bolmak?!

Ibni Ýemin:

- Rast aýdar siz, her wagt ki tagama el uzatsaňyz, mübärek goluňyz misli agam goluna ogşadar men. Bu sebäpden ýyglar men, magzur tutuň – diýdi. Ýusup aýtdy:

- Tagama mukaýýyt bolgul, agaň jemalyn tiz görer sen – diýgeç, Ibni Ýeminiň köňlüne ajaýyp röwşenlik peýda boldy, «Ýüzünden perde göterilse, jemalyn görsem – diýip, hyýal kyldy kim, nägä saraý içinde bir şemal peýda bolup, Ýusup alaýhyssalamyň ýüzünden perdäni göterip taşlady. Mübärek ýüzüniň şuglasy hurşydy-hawer dek jela berdi.

Ibn Ýemin agasynyň ýüzün görgeç, bihuş bolup ýykyldy. Baz huşuna gelip,

ýene bihuş bolup ýykyldy. Ýusup Ibni Ýeminiň başyn dyzy üstüne alyp, ýüzüne dâri-derman suwun saçyp aklyna getirdi we haremhana eltip, gujaklaşyp, görşüp, ondag üýn salşyp ýyglaşdylar, kim tamam melaýyk, arş-u kürs, wuhuş-u tuýur hemme lertzana gelip ýyglaşdylar. Ondan soň Ýusup Ibni Ýeminiň boýnundan gujaklap, zar-zar ýyglaý, özüň mälüm kylyp, bu jogaby aýtdy:

Aýra düşdüm, şähri Kengan ýurdundan,
Zary-girýan boldum, Ibni Ýemin jan!
Niçe wagtlar agalarym jebrinden,
Hanaweyran boldum, Ibni Ýemin jan!

Köýnegim egnimden soýup aldylar,
On ýerden janyma hanjar çaldylar,
Ahyr Şeddat gazan çaha saldylar,
Bendi-zyndan boldum, Ibni Ýemin jan!

Çah içinde niçe günler giriftar,
Hiç kimse bolmasyn men dek dilefgar,
Ýene rehm eýledi keremli Gaffar,
Gamdan reha boldum, Ibni Ýemin jan!

Agalarym ýene gelip tutdular,
Bu garyp janyma sütem etdiler,
Ýesir edip, bir tüçjara satdylar,
Bagry birýan boldum, Ibni Ýemin jan!

Agalaryň duşmanlygyn bildirdi,
Jepa bile gül harmanym soldurdy,
Gara gözüm toprak bile doldurdy,
Reňni hazan boldum, Ibni Ýemin jan!

Urup, ýaryp, tagma salyp tenime,
Ýaman günler düşdi garyp janyma,
Rehm etmezler gözden akan ganyma,
Ajap sersan boldum, Ibni Ýemin jan!

Ýusup aýdar, ýandym-bişdim, kül boldum.
Müsür ilinde niçe ýyllar gul boldum,
Jydalykda niçe aý-u ýyl boldum,
Ahyr soltan boldum, Ibni Ýemin jan!

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam bu jogaby aýdyp, Ibni Ýemin bile hal-ahwal soraşyp aýtdy:

- Eý, inim janym, köňlüňe geran gelmesin, men seni bir hile bilen olardan alyp galaýyn.

Ibni Ýemin:

- Meniň hem myradym oşol turar – diýdi. Maslahat kylyp, daşary çykdylar. Ibni Ýemin bu syrlary içinde pynhan saklap, agalarynyň gaşyna bardylar. Ýusup alaýhyssalam buýurdy:

- Kenganlylara galla beriň. Bular jaýlaryna gaýtсынlar – diýgeç, mähremleri galla berer boldular.

Patyşanyň bir altyn ölçeğ jamy bar erdi. Oşol jam bile ölçäp galla berdiler. Ýükleri tamam tapandan soňra, jamy Ibni Ýeminiň yükünde jaý kyldylar. Olar düýelerine ýükläp Kengana rowana boldular. Bir-iki menzil ýol ýörip erdiler. Ýusup alaýhyssalam. «Patyşanyň ölçeğ jamyny ogurlap gidip turarlar» diýip, olaryň ardyndan birniçe atly iberdi. Kyrk-elli atly yzyndan ýörüş kylyp ýetdiler. Birniçe syýasat kylyp, aýtdylar:

- Eý, kenganlylar, sizler ogry eken sizler, patyşanyň ölçeğ jamyn ogurlap gidip turar sizler – diýdiler.

Ýehuda, Şemgun barçasý pygan kylyp, gol göterip: «Bizler hergiz mundag iş kylanymyz ýok turar. Ýnanmasaňyz ýüklerimizi agtargyl» diýdiler. Baran ýasawullar ýüklerin garadylar. Ahyr soňda Ibni Ýeminiň ýüklerin gördüler. Jam Ibni Ýeminiň yükünden çykdy. Ibni Ýemini baglap, tutup alyp ýöriberdiler. Agalary pygan göterip, ardyndan baryp, patyşa baş urup, perýat etdiler. Ýusup aýtdy:

- Eý, kenganlylar, ne üçin mundag işler kylar siz, pygamberzada bolsaňyz, niçik ogurlyk kylar siz? Olar pygan kylyp:

- Bizler hergiz mundag işler kylan ermesmiz. Bu ýaş oğlan turar. Agasy Ýusup hem mundag işleri kylar erdi. Bizleri şermende kyldy. Siz patyşa siz. Her niçik atamyzyň hatyr-şeripleri üçin bu oglanyň günäsin bagyş kylyň – diýip, nala kyldylar.

Patyşa dergahar bolup aýtdy:

- Her niçe sözlär siz, ýalan sözlär siz. Indi bu iniňizi öldürmek gerek.

Onda olar:

- Eý, şahy-bakerem, ony öldürmäh. Biziň atamyzyň hormaty bu turar, kim, bir kimerse ogurlyk kylsa, şol ogry mal eýesine bende bolar. Atamyzyň hormaty üçin ony bende kylyp saklaň. Biz atamyza bolan wakalary baryp aýdalyň. Onuň her ne permany bolsa, ony kylalyň – diýdiler.

Bu söz patyşa hoş gelip, makul kyldy. Ibni Ýeminiň boýnuna zynjyr salyp, zyndana buýurdylar. Ýasawullar alyp ýöriberdiler. Eltip bir pynhan jaýda ygkaz-u ekram bile goýdular.

Agalary Ýehuda, Şemgun, Rubil – barçasý bir çete çykyp, maslahat kyldylar. Ýehuda aýtdy:

- Sizler barçaňyz, her haýsyňyz bir köçä baryp duruň. Şemgun zyndana baryp, Ibni Ýemini çykarsyn. Men patyşanyň dergähinde bir nagra jigergähimden darta men. Zemin, zaman mekin-u mekan bir bolsun, sizler her haýsyňyz meniň nagramy eşitseňiz, köçeme-köçe meýmene we meýsere läş-läş kylyp taşlaberiň – diýip, her haýsysy bir köçä baryp, özi nagra darta boldy.

Emma bu syrda hezreti Ýusup habardar erdi. «Ýehuda nagra dartsa, halaýygyň zähresi ýarylyp öler, beýewbar gylyç ursa şäheri weýran kylar» diýip,

endişe kyldy.

Emma rawylar ondag rowaýat kylarlar kim, her wagty bularyň gahary gelse Ýakubyň öwladyndan bir kimerse gelip arkasyn sypasa, gahary gidip, agzasy sust bolup, dermany kesiler erdi. Ýusup alaýhyssalam oglanlaryna buýurdy:

- Bargyl, Ýehuda babaň arkasyn sypagyl, gahary gidip dermany kesilsin – diýdi.

Ýusubyň perzentleri baryp, babalarynyň arkasyny sypady. Erse, gahary gidip, agzasy sust bolup, dermany galmady. Ýusubyň agalary bildi kim: «Ýakup öwladyndan bir kimerse bar turar» diýip güman kyldy. Inileri gulak tutup, bir sagat, iki sagat durdular. Ýehudadan hiç nagra çykmady. Gaýdyp Ýehuda gaşyna geldiler. Ýehuda:

- Meger, bu säherde Ýakubyň öwladyndan kişi bar bolgaý. Bir oglan gelip, arkamy sypady. Erse, tamam kuwwatym gidip, hiç dem urara mejalym galmady. Geliň, indi her niçik bolsa müwessa kylmak gerek. Ibni Ýemininiň gaşynda Şemguny goýup gitsek ýagşy bolar. Ýok erse, atamyz bize ynanmaz. «Ony hem Ýusup dek ýok etdiňiz» diýip, serzeniş kylar – diýip maslahat bilen Ýusubyň gaşyna bardylar:

- Eý, şahy-bakerem, Ibni Ýemini تنها goýup barsak, atamyz ynanmaz, oňa ne jogap berermiz. Indi Şemguny hem gaşyňyzda goýarmyz. Mübäreك namaňyzy hem atamyza alyp bararmyz. Täki bizler hem istihaladan gutulgaýmyz – diýip, hemme baş urdular.

Ýusup alaýhyssalam bu sözleri hoş görüp, nama bitdi. Tamam bolan wakalary aýdyp, Ibni Ýeminiň bu jamy ogurlanyny, mähremleriň tapyp alanyny, ýene herne ki Ibni Ýeminiň ýüküne lagyl we jöwahyr salanyny aýdyp, bu gazaly aýtdy:

Bu pyglymdan boldum dāli haýrana,
Kalaý, bu işimiň aslyn bilmedim.
Bu köňlüm külbesi boldy weýrana,
Bu işimiň aslyn bile bilmedim.

Sahyp zulum diýmez kimse adymy,
Halklar istär meniň adyl dadymy,
Berk etmesem saňa ygtykadymy,
Kalaý, bu işimiň aslyn bilmedim.

Senden maňa pygan geldi nyşana,
Bular kowly-bedun, gelmez amana,
Müňkür olup köňlüm boldy gümana,
Bu işimiň aslyn bile bilmedim.

Diýip sen «Ýusupdan boluň ba habar»,
Bular saňa hylap perdesin ýapar,
Her kim öz kesbinden mazany tapar,
Kalaý, bu işimiň aslyn bilmedim.

Sen Ýusup derdinden bolup bikarar,
Men amal eýleýip sözüňe tekrar,
Bular «Gurt iýdi» diýp, kyldylar ykrar,
Niçik işdir aslyn bile bilmedim.

Bu halymdan köňlüm tapdy gümany,
Bu sözler örtükdir, galyp dumany,
Bu dünýä hiç kime bermez amany,
Bu işimiň aslyn bile bilmedim.

Müsür eziziýem, dilimde ýadyň,
Hak asan eýlesin – müşgilgüşadyň,
Meniň maksadymdyr, seniň myradyň,
Kalaý, bu işimiň aslyn bile bilmedim.

Elkyssa Ýusup alaýhyssalam bu sözi tabşyryp bolandan soň bular ol namany alyp, Kengan welaýatyna rowana boldular. Birniçe menzil ýol ýörip, Kengana ýetişdiler. Müsür patyşasynyň namasyny atasyna berdiler. Atasy okap gördi, erse Ibni Ýemini ogry diýgeç söz çykdy. Ýusup alaýhyssalam ýagşy tafahhus edip görse, namadan Ýusubyň ysy geler. Köňlünde «Meger şul Müsür ezizi meniň Ýusubym bolgaý» diýip, güman kylyp, Ibni Ýeminiň galanyna bitakat bolmady. Ondan soňra ýüklerin açyp görseler, Ibni Ýeminiň ýükünden tamam lagl we jöwahyr çykdy. Ondan hem güman kylyp, parahat boldy.

Elkyssa, birnäçe günden soň Ýusup alaýhyssalama nama ýazyp, oglanlaryndan iberer boldy. Namada ondag ýazdy, kim: «Owwal be namy-Alla, duwwum be namy-Ybraýym Halylylla, siwwum be namy-Yshak Nebiýulla, çarum pakyr Ýakup bolgaý men.

Eý, Müsür ezizi, meniň Ýusubymdan habar beriň. Bu namadan Ýusubymyň ysy geler. Meniň takatym tak bolup durar, hiç kararym galmady. Ibni Ýemin ogrulyk kişiden ermes. Onuň üçin kim pygamberzada turar. Ondan ýamanlyk güman etmäh. Ýusup gideli, ülpetim oşol Ibni Ýemin turar. Ony tizräk iberiň, meniň dogaýy-haýrymy alyň» diýip, nama bitip oglanlarynyň goluna berip iberdi. Olar atasyndan rugsat alyp, Müsüre rowana boldular. Birniçe eýýam ýol ýörip, Müsüre ýetişdiler. Görnüşhana baryp, atasynyň namasyn çykaryp berdiler. Ýusup pynhan okap ýylgar erdi:

- Eý, Ýakubyň perzentleri, ataňyz namasynda «Ýusup oglum salamat ermiş» diýip, ýazyp turar. Sizler böri iýdi diýersizler, meger Ýusuba sizler jepa kylan bolgaý siz, ataňyz mundag ifada kylyp turar. Indi rast aýdyň Ýusuby ne kyldyňyz?

Olar:

- Ýusuby böri iýen turar – diýip, kasam ýat kyldylar.

Onda Ýusup aýtdy:

- Ondag bolsa bize bir hat düşüp turar. Oşol hatda ne çyksa ykrarmy sizler?

Onda olar:

- Ondag bolsun – diýdiler.

Ýusup Syddyk buýurdy:

- Pylan saraýyň ortasynda bir hat asygly durar. Oşol haty alyp geliň – diýgeç, baryp haty alyp geldiler. Okadylar, erse, hat ondagdyr kim: «Ýehuda Şemgun, Rubil – on agasy atba-at aýtyp, «Bir araby gul Kengany, ady Ýusup, özi ogry, ýalançy we gaçgak, on sekiz gara pula Mälik ibn Zugara satdyk. Hiç kimiň dawasy, dahyly bolmasyn» diýen hat turar.

Agalary muny görüp aýtdylar:

- Biziň bir ýaman gulumyz bar erdi. Ady Ýusup erdi. Ony satyp erdik. Siziň aýdanyňyz oşol gul turar.

Ýusup aýtdy:

- Ibni Ýemin, sizleriň Ýusup diýen ogry guluňyz bar erdimi?

Ibn Ýemin aýtdy:

- Ondag gulumyz ýok erdi.

Bu sözler bile ýene ýalançylyk bularyň boýnuna düşdi.

Ýusup aýtdy:

- Eý, kenganlylar, munça ýalan sözlär siz, mende gadymyl-eýýamdan galan bir jam bar turar, her kim ömründe ýagşylyk we ýa ýamanlyk kylsa, oşol jam beýan kylar. Ony bawer kylarmy sizler?

Olar aýtdylar:

- Kabul kyldyk.

Baryp jamy getirdiler. Ýusup alaýhyssalam:

- Eý, jam, rast sözlegil, bu kenganlylar Ýusup inisine ne jepa kyldy – diýip, jamy bir urdy. Jam nagma bile seda kyldy. Seda arasynda Ýusup ogluna aýtdy:

- Eý, oglum, bu jam ne aýdar?

Ogly:

- Eý, ata, jam aýdar, Ýusup bir düş gördi. Atasyna ýuratdy (ýordurdy). Ondan Şemgunyň enesi habardar erdi. Baryp oganlaryna aýtdy. Olar reşk edip, ýaman görüp, sähra aldap alyp çykdy. Ondan soň öldürer boldular. Ýehuda agasy öldürmäge razy bolmady. Ondan soň guduga saldylar – diýip jogap berdi.

Ýene Ýusup jamy urdy. Jam ýene seda kyldy. Ýusup ýene sordy:

- Eý, oglum, jam ne aýdar?

Ogullary:

- Eý, ata, jam aýdar, Ýusuby agalary guduga salandan soň, bir owlgy soýup, Ýusubyň köýnegini gana bulap, «Böri iýdi» diýip, ýalan sözläp, atasyna baryp ant içip, Hudaýa asy bolup, atadan bizar bolup geldiler – diýip, jogap berdi.

Ýusup jamy ýene bir urdy. Jam ýene seda kyldy. Seda arasynda Ýusup kyçgyrdy:

- Eý, oglum, jam ne aýdar?

Oglanlary aýtdylar:

- Eý, ata, jam aýdar, Ýusuby Mälik Zugar gudukdan çykardy. Agalary baryp, Ýusuby Mälik Zugara on sekiz ýarmaga – gara teňňä satdylar – diýip jogap berdi. Ýehuda on agasy golun başyna urup, sakalyn ýolup pygan göterip:

- Waý, Ýusubym sen bolgaý sen! Bizler şermende bolduk. Hudaýyň birligi üçin, babam Ybraýym, Ýsmaýyl, Ýshagyň haky-hormaty üçin günämi ötgeý sen! – diýip, ýerinden turup, Ýusubyň aýagyna sejdeýi-tahyýýat kylyp, ýyglaşdylar.

Hemme melaýyk yns-u jyns, wuhuş-u tuýur ýygladylar.
Ýehuda, Şemgun on agasy bu jogaby aýdyp, ýyglar erdiler.
Gazaly-deh ýar bu turar:

Ýehuda ýyglady, Ýusup jan inim!
Köpdür günähimiz bu gün bagş ediň!
Toba kyldyk, afw et mähriban inim,
Herne jebr eýledik, bu gün bagş ediň!

Seni saldyk jepa bilen belaga,
Razy bolup sabr eýlediň kazaga,
Bu kylmyşdan asy bolduk Hudaga,
Herne jebr eýledik, bu gün bagş ediň!

Owwal Huda birliginiň hormaty,
Ybraýym, Ysmaýyl babam kurbaty,
Atamyz Ýakupdyr – onuň hormaty,
Herne jebr eýledik, bu gün bagş ediň!

Salmagyl ýadyňa öten jepany,
Biz garyba eýle mähri-wepany,
Hatamyz ornuna eýläň atany,
Herne jebr eýledik, bu gün bagş ediň!

Iblise ýol berip, nebse uýanym,
Artdyrmagyl meniň ahy-pygany,
Afuwny afw eder Kadyr Ogany,
Gel indi bu säwi bize bagş ediň.

Hyjalatdan gyzyl ýüzüm solgusy,
Tä kyýamat köňlünde dag galgusy,
Ýehuda işikde guluň bolgusy,
Herne jebr eýledik, bu gün bagş ediň!

Emma Ýusup alaýhyssalamyň köňülleride hiç gubar ýok erdi. Mähz bulary synamak üçin bu jogaby aýdar erdi. Gazaly-hezreti Ýusup alaýhyssalam bu turar:

Agalar ýadyma düşse jepaňyz,
Külbeýi-ahzanda gülüp gezmenem.
Serzeniş eýlebän tagna-etmäňiz,
Bagş eýlesem, hergiz oňa dözmenem.

Her işikde meni geda kyldyňyz,
Hijr oduna ýakyp, eda kyldyňyz,
Kyrk ýyl atamyndan jyda kyldyňyz,

Bagş eýleşem, hergiz oňa dözmenem.

Agalyk, inilik beja kylmadyň,
Ataňyň hakyny eda kylmadyň,
Häzir Hudaýyňdan eba kylmadyň,
Bagş eýleşem, hergiz oňa dözmenem.

Güman eýläp meni öler çagladyň,
Öten babalaryň bagryn dagladyň,
Ne sebäpden gol-aýagym bagladyň,
Bagş eýleşem, hergiz oňa dözmenem.

«Ýalançy, ogry» diýip, böhtan etdiňiz,
Ataňyz hanasyn weýran etdiňiz,
Ýusup aýdar görmez güman etdiňiz,
Bagş eýleşem, hergiz oňa dözmenem.

Emma Ýusup alayhyssalamdan agalary bu jogaby eşidip, barçasý janlaryndan umyt üzüp, kylan işlerine püşeýman bolup, barça ýüzin-guýyn ýykyldylar. Perýat edip ençe ýyglydylar. Tamam Müsür halky olaryň halyn görüp, perişan boldular. Hezreti Züleyha perde keýninde durup, agalarynyň günäsin diläp, bu jogaby aýdar erdi. Jogaby-hezreti Züleyha bu turar:

Züleyha perdede perýat eýleýir,
Herne günä bolsa, ötüp, at ediň.
Gul gaçsa, hojasy azat eýleýir,
Müsür ezizi, agalarňyz şat ediň.

Arzym budur owwal Huda hormaty,
Säni, Adam atamyzyň gurbaty,
Şis nebiniň, Lut nebiniň zynaty,
Müsür ezizi, agalarňyz şat ediň.

Idris ile Nuh nebiniň hakyndan,
Ybraýym, Ysmaýyl babaň hakyndan,
Babaň Ýshak, ataň Ýakup hakyndan,
Müsür ezizi, agalarňyz şat ediň.

Mülküň harap bolar bular ýyglassa,
El göterip, Haka dogla çaglassa,
Siz ötüňiz bular sizi daglassa,
Müsür ezizi, agalarňyz şat ediň.

Şükr et, gözüň gandy Ibni Ýeminden,
Bu hadyslar yzhar olsun keminden,

Tapawutdyr adam asman-zeminden,
Müsür ezizi, agalarňyz şat ediň.

Geçirme üstünden möhlet-zamany,
Bir iş kylyp, soň çekmegil puşmany,
Terhos almaz adamlaryň ýamany,
Müsür ezizi, agalarňyz şat ediň.

Salmagyl ýadyňa öten jepany,
Serzeniş eýleme tagna tepany,
Bulara mydama eýle wepany,
Müsür ezizi, agalarňyz şat ediň.

Ýamanlyga ýagşylyk kyl, parz erer,
Patşalara kerem sypat parz erer,
Müsür ezizi, Züleýhadan arz erer,
Ýusup janym, agalarňyz şat ediň.

Elkyssa, Züleýha bu jogaby aýtdy, erse, hezreti Jebraýyl alayhyssalam häzir boldy we: «Eý, Ýusup, Hudaýyň «Agalary her çent jepa kylsa, ol wepa kylsyn. Uly bolan – jemagat güzer bolar. Her ne işler Meniň takdyrymdan daşary ermes, Meniň emrime razy bolsun. Olaryň günäsin ötsün. Atasyna köýnegin ibersin. Gözüne sürtse gözi bina bolar. Tamam hyş-u tebaryn göçürüp, Müsüre gelsin» diýdi diýip, habar berdi. Ýusup alayhyssalam Hudaýyň emrin eşidip, ýerinden syçrap turdy.

Aýtdy:

- Eý, jiger güşelerim, sizlerden zerre giläm ýok turar. Sizler her iş kyldyňyz, meniň derejäm zyýada boldy. Herne Hudaýyň takdery bile bolar, Allatagaladan izinsiz ermes. Indi ýeriňizden turuň. Herne jepa gördüm, Hudaý ryzasy üçin bagş kyldym – diýgeç, hemme birden pygan kylyp, ýerinden turup, ýene Ýusup alayhyssalamyň aýaklaryna baş goýup ýykyldylar. Ýusup olary gujaklap, görüşip, zar-zar ýyglaşyp, hal-ahwal soraşyp, Müsür şäherine aýyn baglap, kus, surnaý, kernaý, şadyýana kakdyryp, ondag zowk we sapa kyldylar, ki ýedi gat asman perişdeleri tarapbazy kylar erdiler.

Ýusup alayhyssalama atasynyň zowk we şowky düşüp turar we hiç nimerse ýadyna gelmes erdi. Agalary bile maslahat kylyp, atasyna kişi iberer boldy. Aýtdylar:

- Kim bolgaý baryp, bu habary atamyza aýdyp, Ýusubyň köýnegin eltip gözlerine sürtse, gözleri açylyp, ähli öwladyn Müsüre göçürüp gelse – diýgeç, her agasy aýtdy:

- Men barar men.

Onda Ýusup aýtdy:

- Barçaňyz biler siz, sizlerden ileri Beşer barsyn. Köýnegin eltip gözlerine sürtse, gözi açylar – diýdi.

Indi Beşerden söz eşidiň.

Ýakup alayhyssalamyň bir kenizi bar erdi. Oşol keniziň Beşer diýgeç ogly

bar erdi. Bir gün Ýakubyň zehinleri käýinip, oşol keniziň ogly Beşeri satyp erdi. Beşeriň enesi ýyglap, asmana bakyp, perýat kylyp, mynajat kylyp:

- Eý, Perwerdigärim! Meni Ýakup Beşerimden jyda kyldy. Onuň hem söwer ogluny jyda kylgaý Sen – diýdi. Onda hâtifden neda gelip:

- Eý, keniz, gam iýmegil. Onuň hem söwer ogluny jyda kylar Men. Tä seniň Beşeriň gelip saňa gowuşmagynça, onuň ogly Ýusuby hem gowuşdyrman – diýip, Allatagala keniz bile wada kyldy.

Beşeri satandan soňra, Müsür welaýatyna düşüp erdi. Ýusup ony tapyp, satyn alyp erdi. Onuň üçin Beşeri iberer boldular. Beşer birniçe katgy-menäzil kylyp, Kengana ýetişdi. Ýakup alaýhyssalamyň haremlerine ýakyn geldi, nägäh görsel, bir piri-zen keniz gollarynda küýze, rud boýuna barar. Beşer görüp, salam berip aýtdy:

- Eý, mama, Ýakubyň öýleri haýsy turar?

Onda ol garry zen aýtdy:

- Ýakuby sorap, ne kylar sen?

Beşer aýtdy:

- Ogly Ýusupdan müjde getirip men.

Keniz aýtdy:

- Kyrk ýyldan bári böri iýen Ýusupdan ne habar getirip sen?

Beşer aýtdy:

- Ogly Ýusup Müsür şährinde patyşa turar. Aga-ini hemme tanyşdylar. Meni iberdiler. «Bargyl, atamyz Ýusubyň köýnegin gözüne sürtse, gözleri açylar» diýdiler. Onuň üçin munda gelip turar men.

Keniz aýtdy:

- Meger diwana sen, ýa ýalançy sen. Hudaýtagala meniň bile wada kylyp turar. Tä meniň Beşerim gelmeginçä, onuň Ýusup ogly gelmez – diýip, asmana bakyp nala kyldy.

Beşer:

- Eý, ene, men ogluň Beşer turar men – diýip, özün atdan taşlap, enesiniň boýnuna asyldy. Enesi bihuş bolup ýykyldy. Baz huşuna gelip, hal-ahwal soraşdylar. Ondan soňra Ýakup alaýhyssalam gaşlaryna bardylar. Bu wakalary ez owwal tä ahyr beýan kyldylar. Ýakup ýerinden syçrap turup, Beşeri gujaklap, bihuş bolup, ýene özüne geldi. Aýtdy:

- Eý, Beşer, Ýusuby niçik gördüň?

Beşer aýtdy:

- Ogluňyz Ýusup Müsür şäherinde patyşa turar, aga-ini hemme tanyşdylar. Mübäreke köýnegin «Gözlerine sürtse, gözleri açylar» diýip, bizden size iberdiler. «Kengandan ähli-öwlatlaryň göçürüp, Müsüre gelsinler» diýip aýtdylar.

Ýakup köýnegi alyp ysgady, ondan soň gözlerine sürtdi. Gözleri owalkydan zyýada röwşen boldy. Agzasyna ondag kuwwat peýda boldy kim, misli ýigrimi baş ýaşyndaky dek boldy. Hudaýa şükür-sena edip, Ýusubyň jemalyna muştak bolup, bu jogaby aýdar erdi. Gazal bu turar:

Şükri- lilla geldi kim, ol gülgüzarymdan habar,
Kyrk ýyl oldy aýra düşen şasuwaremyndan habar.

Takatyn tak eýlegen sabr-u kararymdan habar,
Hijriden zar aglagan leýl-u naharymdan habar,
Ýusup atly gyrmyzy ýüzlük enarymdan habar.

Bilmenem ne wakyga ýa rast bolgaýmy, ýa hyýal,
Takatym ýokdur ýüzün tä görmeginça mahy-sal,
Men Saňa tabşyrmyşam, sakla ony, ýa Züljelal,
Şükri-lilla, bar umydym, görkezer ondan jemal,
Geldi Ýusup gyrmyzy ýüzlük enarymdan habar.

Bu habar kaýdan geler, Hakdan enaýat bolmasa,
Maksada ýetmez kişi, ondan hidaýat bolmasa,
Ybraýym, Ýsmaýyl, Ýshakdan şepagat bolmasa,
Duşman-u agýarydan ýene melamat bolmasa,
Geldi Ýusup gyrmyzy ýüzlük enarymdan habar.

Wasla ýetmez hiç kişi, tä dagy-hijran olmady,
Ýokdurar bir abatlyk, tä hanaweýran olmady,
Dostlarym köňlümde bir zerre puşeyman olmady,
Çekmedi hiç kimse bir derdine derman olmady,
Geldi Ýusup gyrmyzy ýüzlük enarymdan habar.

Ýakub-a, şükr et Hudaýa, gitdi gaýgy, geldi şat,
Haktagala Ýusubymyň ömrüni kylsyn zyýat,
Akyl oldur kylmagaý Hakdan digere ygtymat,
Sabr edip, bil bagladym, kyldym Hudaýa ygtykat,
Geldi Ýusup gyrmyzy ýüzlük enarymdan habar.

Elkyssa, Ýakup alaýhyssalam bu jogaby aýdyp, Ýusubyň jemalyna intizar bolup:

- Oglanlarym haçan geler – diýip, oturyp erdi. Emma Ýusup alaýhyssalam hem Beşer gidenden soňra, atasyna agalaryn iberdi. Ýene bu namany ýazyp iberdi. Bolan wakalary, gören jepalaryny aýdyp, agalarynyň goluna berdi.

Namaýy-Ýusup bu turar:

Hudaýyň emridir bize, eý ata,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.
Geçiriňler bizde bolsa her hata,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Aldyňyzda agalarym ýyglady,
Alyp çykyp el-aýagym baglady,
Guduga salmaga meni çaglady,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Birniçe gün guýy boldy menzilim,
Eşitmez hiç kimse bu zary-dilim,
Ýene Huda asan kyldy müşgilim,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Agalarym ýene baryp tutdular,
On sekiz teňňäge meni satdylar,
Meni Müsür diýaryna eltdiler,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Tüçjar eltip meni bazara saldy,
Müsür ezizi berip bahamy aldy,
Gaýgy-gamdan ilki ýüzüm saraldy,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Niçe ýyllar bende bolup zar idim,
Gije-gündiz bela bile ýar idim,
Gaýgy-gam, dert ile giriftar idim,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Barçasyndan dagy-hijran ýamandyr,
Sizden aýrylgaly işim pygandyr,
Ata jan aýrallyk ahyrzamandyr.
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Tö Ahmet bile Müsür ezizi gümana,
Elimi baglady bakmaý amana,
Men garyby saldy ýene zyndana,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Zyndan içre kyrk ýyl oldum karabat,
Rehm eýledi Huda, kyldy enaýat,
Boldy meniň müşgil işim kipaýat,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Ybraýym, Ysmaýyl, Yshak babamyz,
Şepagat eýledi görüp nalamyz,
Ata jan ýygylagyl, okap namamyz,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Siziň dogañyzdan Ýusup myrada,
Gün-günden hormaty boldy zyýada,
Ýene bilmen bir syr bardyr arada,
Magzur tutuň, özüm bara bilmedim.

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalam bu jogaby diýip, agasyna berip, Kengana rowana kyldy. Baryp atalaryna ýetdiler. Baş urup ýyglaý, boýnuna arkan salyp, tobaýy-uzur bisýar kyldylar. Ýakup alaýhyssalam olary bir-bir guçup, günäsin ötdi. Ýusubyň namasyn okap, gören jepasyna atasy ýyglaý erdi. Gähni mähnetden rahata çykanyna hoşwagt bolar erdi.

Elkyssa, Ýakup jem öwladý bile göç kylyp, Müsüre rowana boldular. Ýusup alaýhyssalama «Ataňyz geler» diýip, habar bardy. Ýusup şäher halkyna buýrup:

- Hemme guruh-guruh atamyzyň aldyna pişwaz çykyp baryňlar – diýgeç, ýaş oylan bir taýpa, garrylar bir taýpa, ulamalar bir taýpa, ähli-hikmetler bir taýpa, wezirler bir taýpa, gurrandazlar bir taýpa, müneçjimler bir taýpa – hemme top-top ýöriş kyldylar.

Elkyssa, gelip-gelip her haýsysy öz taýpasy bilen atlanyp, tarap-u bazy kylyp, surnaý, kernaý, nagara, muganny, sazanda, guýende bir taýpa bolup, Ýusup alaýhyssalamyň aldyna rowana boldular. Hezreti Ýusup hem beni-ysraýyl halky bile atasynyň aldyna çykdy. Ýakup pygamber alaýhyssalam görse bir gert peýda boldy. Gert içinde birniçe atly tagzym - towazyg bile gelip, Ýakup alaýhys-salamyň gollaryn alyp, ýer öpdüler. «Merhaba» diýip görüşdiler.

Ýakup sordylar:

- Kaýdan geler siz?

Olar:

- Ýusup bizleri özleriden burun iberdi. Olaryň habaryn getirdik. Olar hem tiz geler – diýip jogap berdiler. Ýakup ýene ileri bardylar. Görse bir gert peýda boldy. Gert içinde niçe mün atly sanjak-sanjak, baýdak-baýdak, perde-perde gelip Ýakup bile görşüp, tagzym-towazyg kyldylar.

Ýakup sordular:

- Bular kimler turar?

- Aýtdylar:

- Beg-begzadalar turar.

Ýakup ýene ileri ýöridi. Ýene bir gert peýda boldy. Gert içinde birniçe hüллепуş göründi. Ýakup sordular:

- Bu geleturanda meniň Ýusubym barmy?

Aýtdylar:

- Bular ulamalar turar.

Gelip Ýakup bile görşüp-soraşdylar.

Ýene ileri ýörediler. Bir gert peýda boldy.

Ýakup aýtdy:

- Oglum bularyň içinde barmy?

Aýtdylar:

- Bular hemme müneçjim-gurrandazlar turarlar.

Gelip Ýakup bile görüşdiler. Ýakup Ýusubyň jemalyna ondag muştak bolup turar kim, tamam akyl we huşy gidip, mesti-laýakal bolup, gözleri ýer görmeý geler erdi.

Ýene bir gert peýda boldy.

Ýakup sordy:

- Bu gelen kimler turar?

Aýtdylar:

- Bular hemme Ýusubyň gulam beççeleri turar.

Ýene ileri ýörediler. Bir gert peýda boldy. Gert içinde sanjak-sanjak, baýdak-baýdak, perde-perde tugy-alam asabaýy-dep-debe, haýmaýy-seraperde, hurşudy-hawer, çardehi-mahy-enwer, älemde serwer, ýüz elwan, şan-şöwket, hüýr sypat, perişde sypat, nury-hidaýat, dilinde müň zikr-u sena, yşkynda tamam halaýyk ahy-waweýla, etrapynda jahan soltanlar, birniçe hapyz-elhanlar, birniçe ýüz mugannyýy-zamanlar meýmene-meýsere, birniçe mamtabanlar sagynda-solunda, owaz-gulgula we zelzele bilen gelip, Ýusup Tumag atynyň üstünde mübärek ýüzlerinden nikabyn göterip, her taýa nazar kylyp, halaýygy zowk we şowky bile jemalyna mesti-mustagrak kylyp ýetişdiler. Yedi gat asmanyň işikleri açylyp, jem melaýyk nazzara kylyp, arş-u kürs, lowh-galam ata-oglyna medhi-sena aýdyp, wuhuş-u tuýur hemme tarapbazy kylyp, Hudaý tebärek we tagala rehmetin äleme döküp, jahan ýene pür nur bolup geler erdiler. Ýakup sordy:

- Bu köwkebeýi-zenzele kimler turar?

- Ýa Ýakup, nury-didäňiz Ýusup turar – diýgeç, Ýakup alaýhyssalam bihuş bolup ýykyldy. Mähremleri gelip at üstünden tutdular. Ýusup alaýhyssalamyň gözleri atasyna düşüp, bihuş bolup, atdan düşmek hatyr-şeripleriden feramuş boldy. Nägä hezreti Jebraýyl gelip: «Eý, Ýusup! Ne üçin atdan düşmes sen, ataňdan edep saklamas sen. At üstünden mylakat kylar sen» diýgeç, Ýusup alaýhyssalam, özün atdan taşlap, atasynyň boýnuna asylyp, ýüz nalaýy-pygan bile halaýyga gulgula salyp, salam berip, bu jogaby aýdar erdi:

Ýusup: Kyrk ýyl oldy, gaçan guluň danyşar,
Hoş gelip siz, baş üstüne, ezizim!
Dostlar gülüp, duşmanlarym ýyglaşar,
Hoş gelip siz, baş üstüne, ezizim!

Ýakup: Kyrk ýyl oldy gaçyrmyşam laçynym,
Jeren gözli maralymyz senmi-sen,
Düşümmidir, oňummydyr, hyýalym,
Ýusup atly nigärimiz senmi-sen?

— Bir ok idim, alys ýere atyldym,
Bende bolup, ilden-ile satyldym,
Şükri- lilla, dogañyzdan gutuldym,
Hoş gelip siz, baş üstüne, ezizim!

— Senden aýrylgaly eşret kylmadym,
Gan ýyglaram, gözde ýaşym sylmadym,
Söwer guzym, kaýdadygyň bilmedim,
Täze bagym, gülgüzarym sensmi-sen?

— Gam çekmeden meniň bilim бүкүldi,
Gussa töhmy jan şährinde ekildi,

Bady-hazan urup, gülüm döküldi,
Hoş gelip siz, baş üstüne , ezizim!

- Niçe gün gudukda menzil eýledim,
Günbe-gün halymy tebdil eýledim,
Aýp eýlemäň, sizi bidil eýledim,
Hoş gelip siz, baş üstüne , ezizim!
- Seni diýip çekdim müň jan pidalyk,
Gurbatyňda aryp, boldum gedalyk,
Şükür, kim, görkezdi ýaradan Halyk,
Dil jem olan dildarymyz senmi-sen?
- Seniň hijriň, balam, kebap eýledi,
Hudaýym emr edip, ytap eýledi,
Diýme «Ýusup» diýip, hytap eýledi,
Hakdan ýeten didarymyz senmi-sen!
- Ýusup aýdar, oýnap-gülüp gezmedim,
Biejazat syparyşyň ýazmadym,
Ata janym, pyrakyňa dözmedim,
Hoş gelip siz, baş üstüne, ezizim!
- Ýakubyň dilinde senasy sen-sen,
Jamy-Jemşit – jahannemasy sen-sen,
Kyrk ýylky derdimiň dowasy sen-sen.
Gitdi sabr-u kararymyz, senmi-sen!

Elkyssa, ata-ogul bu jogaplary aýdyp, hal-ahwal soraşyp, Müsüre rowana boldular. Halaýyk ardynja top-top bolup, olar hem ýöriş kylyp, şähre girdiler. Şadyýana kylyp, aýyn bestelik kylyp, ýedi gije-gündiz toý-tomaşa kyldylar. Hemme Ýakup alaýhyssalama beýgat kylyp, musulmançylygy täze kyldylar. Müsür welaýaty ondag parahat boldy kim, hiç birew-birewe jebir-sütem bolmady.

Elkyssa, söz köp, bu suratda elli ýyl ortadan ötdi. Elli ýyldan soňra Hudaýtagala hezret Jebraýyla perman kyldy we: «Bargyl, Ýakup alaýhyssalama aýgyl, wagty-kaza ýakyn turar. Müsür welaýatynda durmasyn. Müsürde köp tagylar öten turar. Indi ömri ahyr bolup turar. Şam Kengana barsyn. Aba we ejdatlary öten ýerde yntykal kylsyn» diýip Jebraýyly iberdi. Jebraýyl Huda emri bile gelip, Ýakup alaýhyssalama habar berdi. Ýakup ölüm wehmi bile gelip, Ýusup alaýhyssalama beýan kyldy. Hemme takdyra ryza berdiler. Ýakup Ýusup we jemi Müsür halky bile widaglaşyp bu gazaly aýtdy, Ýusup alaýhyssalam zar-zar ýyglap atasyna jogap berdi:

Ýakup: Men gitmeli boldum şähri-Kengana,
Ýusup, Alla ýaryň bolsun, gal indi.

Işim boldy meniň ahy-efgana,
Ýusup, Alla ýaryň bolsun, gal indi.

Ýusup: Ata sen gitmegil şähri-Kengana,
Sensizin men munda galabilmenem.
Hak seni goýmasyn ahy-efgana,
Sen bolmasaň munda galabilmenem.

— Maňa bu gün Hak eýledi permany,
«Baryp watan eýle şähri-Kengany»,
Hak emrine münkür bolup gümany,
Beýle bilmen, Ýusup janym gal indi.

— Sen eýlegil maňa bolan permany,
Ondan ägä bolsun köňlüm gümany,
Nije ýyl janyňa boldum armany,
Indi senden hergiz galabilmenem.

— Gel kyýas et, niçe kimseler öten,
Bu dünýäde jebr-u jepalar ýuwtan,
Gutly bolsun maňa-saňa ol watan,
Ýusup, Alla ýaryň bolsun, gal indi.

— Afw eýlegil sujum bolsa eý ata,
Eger kastdan, eger sähwen, ýa hata,
Ýaňy wasyl boldum aby-haýýata,
Indi men sensizin galabilmenem.

— Maňa sen eýleme kyssa derazy,
Afzaly kelamyň köpeldi azy,
Men behil men, sen hem bola senrazy,
Ýusup, Alla ýaryň bolsun, gal indi.

— Ata sen eýleme beýle höwesi,
Meni dergähiňde eýleme asy,
Hijran şerbet üçin goýulan tasy,
Şikest eýle ata, galabilmenem.

— Saňa Hakdan bolsun sahyby-döwlet,
Adyla amal et, etgil adalat,
Halklara menfagat eýle delalat,
Ýusup, Alla ýaryň bolsun, gal indi.

— Meniň maksat, her ne barym sen idiň,
Iki dünýä negähdarym sen idiň,

Ýowuz günde geňeşdarym sen idiň,
Men sensizin munda galabilmenem.

- Sen indi Müsürde bolgul parahat,
Dünýäni özüňe eýleme rahat,
Ejizler derdine bolgul şepagat,
Ýusup, Alla ýaryň bolsun, gal indi.
- Sensiz maňa azap erer bu rahat,
Ýüregimde meniň ýüz-müň jerahat,
Senden özge ýokdur maňa karabat,
Men sensizin munda galabilmenem.
- Diliňden goýmagyl Hakyň zikrini,
Köňlüňe almagyl dünýä pikirini,
Bu dem görgül ganymatyň şükrüni,
Ýusup, Alla ýaryň bolsun, gal indi.
- Owal Alla, säni sen idiň zikrim,
Senden özge ýokdur dünýäde pikrim,
Iki dünýä meniň sen idiň şükrüm,
Indi senden hergiz galabilmenem.
- Balam men gitdi diýp bolmagyl melal,
Merdana bol, meniň nesihatym al,
Men gitmeli boldum, sen indi hoş gal,
Ýusup, Alla ýaryň bolsun, gal indi.
- Niçe ýyl hijranda bu kyl-u kalym,
Pyrakyňda geçip bu mah-u salym,
Senden galyp niçik bolgaý ahwalym,
Men sensiz, men munda galabilmenem.
- Sensiň iki dünýä meniň maksadym,
Sende özge ýokdur meniň söhbetim,
Gözüm nury, bergil meniň rugsatym,
Indi Alla ýaryň bolsun, gal indi.
- Huda bersin iki dünýä maksadyň,
Hakyň ýady dowam bolsun söhbetiň,
Biçäreýem ahyr berdim rugsatyň,
Weleýken men munda galabilmenem.
- Ýakup diýr aýryldym köňül şadymdan,
Muhabbet eýesi asyl zatymdan,

Men halas bolmadym indi matamdan,
Ýusup, Alla ýaryň bolsun, gal indi.

Ýusup aýdar meni goýma amana,
Sensiz maňa bolar maksat gümana,
Ahyrynda kast eýleme bu jana,
Ata sensiz munda galabilmenem.

Elkyssa, bu sowal-jogap tamam bolandan soň, Ýakup alaýhyssalam Kengana göç kyldy. Baryp Şam, Kengan halky bile görşüp, birniçe eýýam bolup, bir gün Huda permany bile daryl-penadan daryl-baka rihlet kyldylar. Aguzu billähi mineş-şeýtanyr-rajym, «Kalu innä lillähi we innä ileýhi rajygun»¹ Emma Ýakup alaýhyssalam öldi, erse, Kengan halky ygkaz-ekram bile jynaza okap, Ybraýym, Ysmaýyl, Yshak pygamber alaýhyssalamyň gaşlarynda depin etdiler. Wallahu aglam bis-sowab².

Gazaly-Andalyp:

Dünýäýi wepasyza köňül berme, şeri bar,
Aldanma onuň suduna, ýüz müň zereri bar.

Bir apy ýylandyr ki, ondan hezer eýle,
Ýogsa demine darta, oşol ýedi seri bar.

Bir nije gezip ýagty jahan, eýleseň eşret,
Derýaýy-ajal rahynda bir gün güzeri bar.

Gaflat meýin noş eýläban bolma sütemkär,
Her aýşyna kim içgeli, ýüz müň zähri bar.

Hahy şahy-Peridun, Jem, hahy Isgender,
Aldanma onuň latyfyna, ýüz müň gahry bar.

Kim bolsa Huda zikri bile, roz-u şeb her dem,
Könlünde Huda nury hem ahy-säheri bar.

Eý, Andalyb-a, dünýä misli köne rabatdyr,
Ýetse ajalyň nobaty, ahyr sapary bar.

Emma Ýusup alaýhyssalam birniçe ýyl adyl-dat kylyp, ömür ötürip, parahatda boldular. Birniçe eýýamdan soňra hezreti Jebraýyl gelip: «Eý, Ýusup, wagty-ajal ýakyn turar, ýaragyňy kylgyl» diýgeç, Ýusup hazan uran ýaprak dek

¹ Daşlanan şeýtanyň şerinden Alla sygynýarys. «Diýerler: Elbetde, biz Allanyň (bendeleridir) we elbetde, biz Oňa gaýdyjylardyrys». Gurhany-Kerimiň 2-nji («Bakara») süresiniň 156-njy aýaty.

² Has dogrusyny Alla bilýär.

titredi. Züleyhanyň gaşyna baryp, ogullary bile widaglaşyp, zar-zar ýyglaşdylar.

Ýusup Züleyhanyň elin tutup, hoşlaşyp, bu jogaby aýdar erdi. Onda Züleyha hem «Bile gidermiz» diýip ýyglaý, bu jogaby aýdar erdi:

Ýusup: Hoş gal, Züleyha jan, pany dünýäden,
Bir zaman eglenmeý ötmeli boldum.
Kimse geler, gider ýene panydan,
Hoş, aman bol, janym, gitmeli boldum.

Züleyha: Ýusup jan, salmagyl hijran dagyny,
Eglen birniçe gün, syrdaş bolaly.
Seýr edeli pany dünýä bagyny,
Soňra baky ýurda ýoldaş bolaly.

— Her kim gider öz ýoluna Züleyha,
Ata-ogul bir-birinden müberra,
Ýoldaşym imanym erer müjella,
Hoş, aman bol, janym, gitmeli boldum.

— Sen gideňde zar aglaýyp ýyglaram,
Hijran ody bile jiger daglaram,
Tä ölinçä ýoluňda bil baglaram,
Sabr et baky ýurda ýoldaş bolaly.

— Bize bu gün Hakdan perman ýetipdir,
Bagyma, bakjama hazan ýetipdir,
Indi bilmen kaýan sary gidipdir,
Hoş, aman bol, janym, gitmeli boldum.

— Sen bolmasaň eziz jany neteýin,
Mende ahyrýetiň ýolun tutaýyn,
Sabr eýlegil dostum bile giteýin,
Eglen birniçe gün ýoldaş bolaly.

— Töwekgel kylmyşam men Biribara,
Bilim baglamyşam uzak sapara,
Çünki Taňrym höküm eýlese ne çäre,
Hoş, aman bol, janym, gitmeli boldum.

— Başda neçün dogup erdim eneden,
Dilim şikest olup galdym senadan,
Men-de rihlet kylsam daryl-penadan,
Eglen birniçe gün ýoldaş bolaly.

— Bize bu gün Hak eýledi permany,

Kim bu ýoluň pajyn geçdi bermäni,
Janymyň set-hezar galyp armany,
Hoş, aman bol, janym, gitmeli boldum.

- Sen-sen meniň arkadagym, diregim,
Könlüm bisabyrdyr, dözmez ýüregim,
Hakdan uzak ömrüň meniň geregim,
Eglen, birniçe gün, ýoldaş bolaly.
- Baky mesgen munda kimse tutupdyr.
Gahba pelek oýnap ençe utupdyr,
Bizden owwal sansyz jany ýuwtupdyr.
Indi nobat bize, gitmeli boldum.
- Sowatma könlüňi hany-manyňdan,
Umyt bar açlara beren nanyňdan,
Belki kaza tapgaý şirin janyňdan
Eglen, birniçe gün, ýoldaş bolaly.
- Bu derde ýetişmez hiç kimiň dady,
Gidipdir, galmandyr könlümiň şady,
Bize bu gün degmiş ajalyň bady,
Hoş, aman bol, janym, gitmeli boldum.
- Sen kerem eýlegin ýaradan Jepbar,
Meniň senden gaýry özge kimim bar,
Maksadym sen, özge hajat ne derkar,
Eglen, birniçe gün, ýoldaş bolaly.
- Her kimsäge ýetse ajal hazany,
Gider eglenmeýin, durmaz zamany,
Men giderem, belki, ýokdur gümäni,
Hoş, aman bol, janym, gitmeli boldum.
- Sen bolmasaň, gara gözi neýlerem,
Pisse dahan, şirin sözi neýlerem,
Gyzyl-alma ýañak ýüzi neýlerem,
Sabr et, baky ýurda ýoldaş bolaly.
- Men gidemde goýma özüň jepaýa,
Pygan edip galma ýene yzaýa,
Sen aman bol tabşyrmyşam Hudaýa,
Hoş, aman bol, janym, gitmeli boldum.
- Sen bolmasaň dünýäýe göz salmanam,

El uzadyp, ag-u gyzył almanam,
Gider bolsaň, men aýrylyp galmanam,
Sabr et, baky ýurda ýoldaş bolaly.

- Ýusup Hak emrine bilin baglady,
Züleýha jan Ýusup üçin aglady,
Ölüm barça halaýygy daglady,
Hoş, aman bol, janym, gitmeli boldum.
- Züleýha diýr, ýagşy-ýaman görmüşem,
Dünýäde armansyz döwran sürmüşem,
Gider bolsaň, men yzyňdan ýörmüşem,
Sabr et, baky ýurda ýoldaş bolaly.

Elkyssa, bu jogaby aýdyp, Ýusup alaýhyssalam zar-zar ýyglap, kazaga ryza berip, Züleýha we oglanlary bile hoşlaşyp, zikr-u sena meşgul boldy.

Nägäh hezreti Ezraýyl alaýhyssalam Huda permany bile gelip, Ýusup alaýhyssalamyň janyny gabz kyldy. Ony Müsür halky görüp, tagzyýet tutup, pygan göterdiler. Biçäre Züleýha tabyty gerd-ä-gert aýlanyp, zar-zar çün ebr-nowbahar ýañlyg ýyglap, bu gazaly aýdar erdi:

Eziz tenden süýjük janym çykypdyr,
Söz bolmasa, gyzył dili neýlärem,
Bady-ajal ymaratym ýykypdyr,
Serw olmasa, kaddy-daly neýlärem.

Gerekmezdir maňa kaddy-kemalym,
Zäher oldy ab-u şeker zülalym,
Ýusup jan görmese husn-u-jemalym,
Gözde nerkes, ýüzde haly neýlärem.

Ondan aýra gülgün şerap olmasyn,
Gözde sürme, ýüzde gülap olmasyn,
Sünbül saçym, zülpüm tanap olmasyn,
Towky-zerrin, gyzył-aly neýlärem.

Weýran olar bagda bagban olmasa,
Mülküň harap bolar soltan olmasa,
Derýalarda aby-rowan olmasa,
Andalyp bolmasa güli neýlärem.

Niçik geçer indi hijranda halym,
Sensiz küşat olmaz bu kyl-u kalym,
Saňa haýrat olsun bu herne malym,
Indi dünýä diýip maly neýlärem.

Jahan içre galyp seniň tarypyň,
Tenden jyda bolup ruhy-şeripiň,
Men hem boldum bu gün seniň garybyň,
Kimse gelip sormaz haly, neýlärem.

Kyrk ýyl oldy mähnet çekip tapanym,
Sen idiň derdime dări ýapanym,
Geýen pirahenim bolsun kepenim,
Men indi bu zer-u lagly neýlärem.

Pelek aýra saldy senden yragym.
Bady hazan degip soldy çyragym,
Gana döndi gözden akan pyragym,
Men indi bu kyl-u kaly neýlärem.

Ýetişende ýaňy aby-haýýata,
Ýene galdym bu gün çahy-mähnete,
Pelek awy gatdy gandy-nabata,
Hasrat oldy rizim, baly neýlärem.

Perman olsa, galmaz ulug-u kiçik,
Göwher daşa dönüp pul oldy püçek,
Besdir maňa indi bir esgi leçek,
Men indi bu tirme şaly neýlärem.

Ýusup sensiz batyl olup hallarym,
Lal olupdyr sözleý imez dillerim,
Bady hazan degip soldy güllerim,
Men indi barany, sili neýlärem.

Ahyr pany bolup Müsür şährinde,
Zeragat eýleýip adem nährinde,
Bendiwan olup men gaýgyň hirjinde,
Men indi ýörärge ýoly neýlärem.

Başda pyragyňdan tenim jerahat,
Bäş gün seniň bile eýledim rahat,
Sensizin bu dünýä misli bir sagat,
Men indi bu mahy-saly neýlärem.

Züleyha wadaga kylma hyýanat,
Ber bu janyň, baş gün idi amanat,
Goşular sen Hak eýlese enaýat,
Ýar olmasa jan-u dili neýlärem.

Elkyssa, Züleyha bu sözi aýdyp, zar-zar ýyglap, ne alaç ederin bilmän, huşy başyndan gidip, aklyny aldyryp, serasyra bolup, gözüne ýaş dolduryp, «dady-bidat» diýip, iki gözün oýup, bir gözünü tabydyň baş ujunda goýdy, bir gözünü tabydyň aýak ujunda goýdy.

Elkyssa, Ýusup alaýhyssalamyň üstüne tas we atlas, zerbap sykyllat ýapyp, jynaza okap, depin kyldylar. Ondan soň Züleyha Ýusubyň oň tarapynda özüne bir jaý saldyrды. Jaý tamam bolandan soň, Züleyha: «Päk-a, Perwerdigär-a, şul gün meniň hem janymy algaý sen» diýip, mynajat kylyp, zikri-sena, hamdy-Hudaýa meşgul boldy. Nägäh Ezraýyl alaýhyssalam gelip, Züleyhanyň ruhlaryn gabz kyldy. Müsür halky tamam ygzaz bile Züleyhany hem depin kyldylar. Wallahu aglam bis-sowab.

SÖZLÜK

A

- Aba** – ata-baba.
Abu beşer – ynsanlaryň atasy, Adam ata.
Aby rowan – akar suw.
Aby-haýat – ýaşaýyş suwy, dirilik suwy.
Abyzülal – dury, arassa suw.
Adet – san, şifr.
Adyl – adalatly, ynsaply, dogruçyl.
Adyr – çöl, düz, sähra.
Afu kylmak – bagyşlamak, günäsin geçmek.
Ag – duzak, tor.
Agaz – başlangyç, öň, başlanma.
Agla – ýokary, iň ýokary, iň gowy, oňat.
Agmal – işler, etmişler.
Agýar – keseki, bäsdeş, duşman.
Agzaz-u ekram – hezzet-hormat, sylag-sarpa.
Ahat – ýeke-täk, ýalňyz täk; Alla, Hudaý, Taňry.
Ahbar – habarlar, maglumatlar.
Ahuw – Keýik, jeren.
Ahýan – tötänden, birden, käwagt.
Ahy-sert – ýürekden ah urma, sowuk ah urma.
Ahzan – gaýgy-gamlar, gam-gussalar.
Akybet – 1. Ahyr, soň; 2. Erbet netije.
Aladdowam – mydama, hemişe, yzygiderli.
Alam – baýdak, tug, sanjak.
Alaýhyssalam – oňa salam bolsun.
Alhamdililla – Hudaýa şükür, Allatagala öwgi bolsun.
Aluda – bulaşyk, hapa, ýaramaz, erbet.
Aly – uly, beýik, ýokary.
Alym – köp bilýän, ylymly, Allanyň bir ady.
Anbar – ýakymly, oňat ysly madda.
Ançinan – çalymdaş, meňzeş, şeýle, onuň ýaly.
Apa – uýa, aýal dogan, ejeke.
Apat – heläkçilik, bela, howp
Aperin – 1. Haýran bolma, geň galma, berekella berme. 2. Ýaratma, döretme.
Apytap – Gün, Güneş, ýagty.
Apytap talgat – Gün ýaly nurly, Gün ýaly, owadan, ýüzi Gün ýaly.
Ara – bezeg, bezeg berme, zynatlama.
Ardynja – yzyna düşme, yzy bilen, art, yz.
Arkan – ýüp, tanap.
Arş – asmanyň iň ýokary gaty, belentlik.
Arwah – ruh sözünüň köplük sany. Ruhlar, jynlar.

Ary (a:ry) – 1. Arassa, dury, pāk. 2. Ýalaňaç, boş
Aryz – ýaňak, ýüz.
Asar – eser, eserler, ýazgy.
Asaýyş – rahatlyk, dynçlyk, parahatlyk.
Asy – günäkär, ýazykly, boýun egmeýän, topalaňçy.
Aşýan – höwürte, öý, jaý, ketek.
Ata (ata:) kylmak – bagyşlamak, bagyş etmek, eçilmek.
Ataş – ot, köz, ýalyn.
Aýyn – 1. Toý dabarasy, bezegli görnüş. 2. Tär, döp.
Aýyn bestelik kylmak – toý dabarasyn berjaý kylmak.
Azym – beýik, uly.

B

Ba – 1. Bilen. Banamy-Huda – Hudanyň ady bilen. 2. -ly, -li, goşulmasy. bakerem-keremli, sahatly.
Baba – baba, kaka, ýaşuly, aksakal, tiräniň ýaşulusy, ýoldaş, dost.
Bad – Ýel, şemal. Bady-hazan – hazan ýeli, güýzüň sowuk şemaly.
Badam – Miwe, mindal. Badam gabak – owadan gabak.
Bady-saba – säher ýeli, daň şemaly.
Bahaýbat – haýbatly, haýbat bilen.
Bahr – deňiz.
Bakerem – keremli, sahy, berimli.
Bal – ganat, ýelek.
Bam – 1. Ses. 2. Pessaý ses. 3. Urgy, kellä urmak.
Bargäh – köşk, saraý, patyşanyň adamlar kabul edýän jaýy.
Bark – şöhle, ýagty, ýylgyrym.
Basapa – sapasy, maksadyna ýeten, keýpli.
Batyl – kör, bozuk, nädogry.
Bawer – ynanma, dogry hasap etme.
Baz – 1. Ýene-de, täzeden, gaýtadan. 2. Algyr guş, laçyn. 3. Bir zada meşgul bolmak. 4. Oýun.
Bazgeşt kylmak – 1. Gaýtarmak, yzyna dolamak. 2. Dolanmak, gaýtmak.
Bazor – zor bilen, güýç bilen.
Behil – borjuny bermek, tölemek, günä geçmek, ýaraşmak, kabul etmek.
Beja – ýerine ýetirme, laýyk, degişli.
Beliýe – jana bela, jan derdi.
Bendewar – gul, gul ýaly, gula meňzeş.
Berdar – 1. Dara asma, asyp goýma. 2. Goltuklap göter-göter etme.
Berhak – dogry, hakyky, rast.
Besat – düşek, goş-golam.
Betbagt – bagtsyz, şowsuz, bagty ýatan.
Beýewan – çöl, düz, meýdan.
Beýewar – birdenkä, tötänden.
Bähr-u ber – deňiz we gury ýer.
Biadet – sansyz, köp, birnäçe.

Bidar – ukudan oýanma, ägä bolma, habarly bolma.
Bidereň – dessine, tiz, bahym.
Bidil – 1. Gaýgyly, gamly. 2. Ýüreksiz, gorkuly, gorkak.
Bihet – biçak köp, hetden aša.
Bihumar – keýpsiz, tukat, gaýgyly.
Bikes – ýalňyz, ýeke, bir özi, hossarsyz.
Bim – gorky, howp.
Bimar – hassa, keselli, nähoş, syrkaw.
Bimesel – taýsyz, özüne meňzeş bolmadyk.
Bin (ibn) – ogly, perzent.
Bina – 1. Jaý, jaýyň düýbi, fudament. 2. Görüji, göreç, görýän.
Binowa – biçäre, garyp, zatsyz, pakyr, bagtsyz.
Biser – akylsyz, akyl-huşdan aýyrlan.
Bişik – sallançak.
Bizowal – 1. Batmaýan, ýaşmaýan, ýok bolmaýan. 2. Alla, Hudaý, Taňry.
Böhtan – töhmet, myjabat, ýalan.
Bürünç – 1. Arassalanmadyk tüwi; 2. Metalyň bir görnüşi.
Buý – ys, kok.
Byradar – dogan, gardaş.
Byrag – Rowaýatda beýan edilşine görä, eşekden ulurak, gatyrdan kiçiräk, ýüzi adamyňka meňzeş, guýrugy, toýnagy sygryňka meňzeş atyň ady. Muhammet pygamber şol ata münüp asmana göterilýär.

Ç

Çah (çaý) – gurruk, guýy, çukur.
Çahar anasyr – dört element (suw, toprak, ot, howa).
Çahardeh mah – on dördi gijäniň aýy.
Çaharmyh – adamyň eli-aýagy gerňelip, jeza berilýän gural.
Çaharum – dördünji.
Çaş-paş – pytyratmak, dargatmak, dyr-pytrak etmek; dargama, çalam-çaş bolma.
Çeçek – gülli, gül.
Çehre – ýüz, ýaňak, keşp. Gülçehre-gül ýüzli.
Çenan – meňzeş, şunuň ýaly, şeýle.
Çent – ençe, ençeme.
Çeşm – göz, göreç, garak.
Çäki-giriban – ahy-nala, ýaka ýyrtyp dat etmek.
Çüsti-çabyk – çaltlyk bilen, tizden-tiz, hasyr-husur, derrew, dessine, tiz, çalasyn, çakgan.
Çyn – Hytaý.
Çyrlamak – çagyrmak, gygyrmak.

D

Dad – adalat sorama, haraý gözleme.
Dad hah – 1. Arz jaýy, arz edilýän ýer. 2. Arz edýän, adalat işleýän.
Dag – 1. Ýanyk, ýanyk yzy. 2. Yz, belgi, tagma. 3. Gaýgy-hasrat, gam-gussa. Dag goýmak – gaýgy-gama goýmak.
Dahyl – girme, barma.

Dam – duzak.
Damak – burun, beýni, gaňşyrawuk.
Danyş – ylym, bilim.
Daryg – aýama, gaýgyрма. Daryg etmez – aýamaz, gaýgyrmaz.
Dary-ga – haýyp, wah. Wadaryg-a – wah arman.
Darylbaka – ahyret, o dünýä, hemişelik ýurt, baky ýurt.
Darylpena – Pany dünýä, ýokluk öýi, ýer, ýurt.
Dastan – 1. Dessan. 2. Powest. 3. Hekaýa. 4. Taryh. 5. Roman. 6. Nowella.
Daýe – eneke, hyzmatkär aýal, göbegene.
Daýym – hemişe, elmydama, mydama.
Debdebe – galmagal, dep, deprek, ses.
Deh – on.
Deh ýar – on ülpet, on gardaş, on ýoldaş.
Depn kylmak – jaýlamak.
Derdinäk – gaýgyly, gussaly, azap gören, yzaly, dertli.
Dergäh – işik, bosaga, köşk.
Destar – selle.
Destgir – kömek ediji, ýardam beriji, goldaýjy.
Deşt – çöl meýdan, çöl beýewan.
Didar – 1. Duşuşyk, görme-görüş. 2. Ýüz, keşp, görnüş.
Dide – göz, göreç.
Diger – başga, özge, gaýry.
Dil – ýürek.
Dildar – söýgüli, ýürekdeş ýar.
Dilefgar – ýüregi ýaraly, gaýgy-gamly.
Dilruba – owadan, özüne çekiji, gözel, söýgüli.
Dilteň – ýürek gysma, gussa çekme.
Diýanat – dine uýmaklyk, dini dāp-dessurlary ýerine ýetirmeklik.
Dogaýy-bet – erbet dileg, gahar-gazap.
Dowa – em, derman.
Döwet galam – syýa çüýşe we galam.
Du – iki, goşa.
Dubara – iki mertebe, ikinji gezek, gaýtalama, ýüzugra
Dud – tüsse, düýt.
Dur-u deraz – uzyn, uzak.
Durugguý – ýalançy, kezzap.
Duşnam kylmak – igenmek, käýinmek.
Duwwum – ikinji.

E

Ebsem turmak – 1. Tiz, çalt turmak; 2. Ümsüm, parahat bolmak.
Eda – ödemek, tölemek, ýerine ýetirmek.
Edrak – akyl ýetirme, düşündirme, bilme.
Efada – düşündiriş aýtma, nygtama.
Efgal (pygyl) – pāl, etmiş, iş.
Efsun – jady, owsun, owsun urma, jadylama.

Efzun – köp, artyk, kân.
Ejabat – kabul ediş, kabul bolmak.
Ejzat – rugsat.
Ejdat – öten nesil, ata-baba, urug.
Eknaf – 1. Uzak alys daş. 2. Etrap, daş-töwerek. 3. Etrapy-eknaf – uzak ýerden, daş tarapdan.
Eknun – indi, şundan soň, şu wagt, häzir.
Elem – gaýgy-gussa, jebri-jepa, dert-azar.
Elhal – şol wagtda, tizlik bilen, derrew.
Elite – boýdan başa, ahyryna çenli, tä tükenýänçä
Eljug – ajykma.
Emama (ymama) – selle, çalma, emamy-zernigär – zerlenen selle.
Emekdeş – bile süýt emişen, bile iýip-içme, duz-emek bolma, çörek iýme.
Endişe – alada, pikir, gam-gussa.
Engam – halat, serpaý, sylag.
Engebin – bal, süýji, şeker.
Enjümen – üýşmeleş, ýygnak, köp adamly jaý.
Enwer – nur, ýagtylyk, şöhle.
Erada – maksat, niýet, isleg, bir hyýala münme.
Esbi-semender – ýüwrük at, ýyndam at.
Esbi-tazy – ýyndam, ýüwrük at.
Eşk – gözýaş.
Eşkal – kynçylyk, päsgelçilik.
Etabet – dereje, wezipe, patyşalyk orun.
Ez – -dan, -den goşulmasy. Ez owwal tä ahyr – owwaldan ahyra çenli.
Ezel – 1. ilki, öň, gadymy döwür, başlangyjy belli bolmadyk döwür, adamzat emele gelmezden öňki döwür; Rozy ezel – iň irki döwür, dünýäniň dörän wagty, owwal maňlaýa ýazylma.
Ezep we ezba – durmuşa çykmaryk, sallah.

Ä

Äl – 1. Nesil, nebere, maşgala; Al – Hile, mekir pirim. 3. Gyzgylyt reňk. 4. Al-arwah.
Älemi sufladan ulwyýyga – ýerden asmana çenli

F

Faryg (paryg) – dynç alma, rahat bolma.
Fatyha – 1. Gurhanyň başky süresi, başlangyç. 2. Doga, alkyş, pata bermek, doga okap ýola salmak.
Ferd – ýeke, ýalňyz, bir özi.
Ferda – ertir.
Fezag – iňňildi, howply, azaply ýer.
Filhal – tiz, şol wagt, haýal etmän.
Fuzun – köp, artyk, zyýada.

G

Gabgab – eňek, alkym.

Gabra – gum, toprak.
Gabz – jan almak, jan çykmak.
Gafyla – kerwen.
Galaba – ýeňme, üstün çykma, basma.
Gamgusar – gamhor, mähriban, gam egsiji.
Gammaza – şugul, gybatçy, gepçi, töhmetçi.
Gamnäk – gaýgy-gamly, tukat keýpsiz.
Gandalet – gant ýugrulýan gap.
Gany – baý, döwletli, gurply, barjamly.
Gapbar – Ýalkaýjy, Allanyň bir ady.
Garaýyp –geň, enaýy, gyzykly.
Garçga – algyr guş, elguş.
Gende – ýaramaz, hapysa, erbet.
Gerda-gerd – aýlanmak, pyrlanmak, jahany gezmek.
Gerdiş – dünýäniň aýlanyp durmagy, hereket, aýlanma.
Gerdun – pelek, dünýä, ýazgyt.
Gert – tozan, çañ, toprak.
Giriftar – sataşma, tutulma, ele düşme.
Girýan – aglaýan, eňreýän, gözi ýaşly.
Giýa – gök ot, ösümlik.
Gözgi – aýna, ýüz görülyän aýna.
Gözi hyra bolmak – gözi gamaşmak.
Gubar – 1. Çañ, tozan. 2. Gaýgy-gam, dert, göze gubar inme, göz öňüni perde tutma.
Guduk – guýy.
Gulam – hyzmatkär.
Gulambeçe – hyzmatkär oğlan.
Gulgula – galmagal, başagaýlyk, ses, gozgalaň.
Gulman – hyzmatkär oğlan,
Gurguşyn – gurşun.
Gurp – baýlyk, güýçli, ýakynlyk.
Gurra – pal, täleý, bije.
Guýa – dil açma, gürlеме, gepleme, saýrama.
Guýende – gürrüňçi, aýdyjy, gepe çeper adam.
Güftüguý – gepleşme.
Gülgüzar – gül ýüzli, görkli, söýgüli, gülli ýer.
Güli-handan – ýaňy açylan gül.
Gülşen – gülli meýdan, oňat ysly güller.
Güzide – saýlanan.

H

Hafyz – goraýjy, ýasawul, saklaw, garawul.
Hale – eneke, daýza, hyzmatkär aýal.
Haly – boş, boş galmak, biderek.
Halyk – Ýaradyjy, Allanyň bir ady.
Ham – çig, bişmedik.

Hamra – gyzył reňk.
Hamuş – ümsümlük, rahatlanma, ýuwaşama, dymma.
Handan – ýylgyrma, gülme.
Hany-man – öý-öwzar, mal-mülk.
Har – 1. Tiken, ýanda. 2. Hor-homsy.
Harabat – meýhana.
Harem – 1. Aýratyn jaý, hemme kişi goýberilmeýän öý. 2. Aýallaryň jaýy.
Has – 1. Asyl, tüýs, ýokary gatlak. 2. Bozgak, çöp-çör.
Hasathorluk – içigarylyk, görüplik, bäsdeşlik, gysgançlyk.
Haşarat – ýylan, içýan, mör-möjek.
Hatam taý – gadym döwürde ýaşap geçen şahyr we serkerde hem-de sahylygyň simwolyna öwürülen şahsyýet.
Hatyf – asmandan gelýän ses.
Hatyry-şerip – hormatly hatyry, sylag-sarpasy.
Haý urmak – haýbat atmak.
Haýat – dirilik, ýaşayyş, durmuş.
Haýma – çadyr.
Haýý – mydama diri.
Hedýe – sowgat, peşgeş.
Heft pelek – ýedi pelek, ýedi gat asman.
Helal – täze dogan aý, owadan, gözel.
Hemneşin – oturdaş, bile oturan.
Hemra – ýoldaş, gürründeş.
Hezar –müň
Häk – gum, toprak. Häki-paý – aýak astyndaky gum, aýagyň tozy.
Hijran – aýrallyk.
Himket – filosofiýa, akyl, söz, şygar.
Hoja – eýe, hojaýyn.
Hoşaçinan – hoş çöpleýän, ýagşy gep otarýan (söz çöpleýän manysynda).
Hoşboý – oňat ysly, ýakymly.
Hoşroý – görmegeý, owadan ýüzli, görkli.
Huftan –ýatar wagty, agşam, ýassyn.
Hulk – ahlak, häsiýet.
Humaý – mifiki bir guşuň ady. Rowaýata görä, ol guş kimiň üstüne gonsa ýa-da kölegesini salsa ol adam mertebeli we bagtly bolýarmyş
Hun – gan.
Hunaba – ganly ýaş.
Huraman – sallanyp, nāz bilen ýöreyän.
Hursant – şat, şady-horramlyk, begenmek, guwanmak.
Hurşydy hawer – Gündogaryň Güni, Kuýaşy.
Husn – görk-görmegeýlik, gözellig.
Hüllepüş – owadan eşik geýnen, oňat geým geýnen.
Hüweýda – äşgär, aýan, belli.
Hüýr – behiştiň owadan gyzlary.

Hydyr – pygamberleriň biri. Rowaýata görä ol dirilik suwuny (çeşmesini) tapanmyş we şol çeşmeden suw içip hemişelik dirimiş. Ol çöllerde, dag-düzlerde ýaşyl eşikli gezip, suwsuz horlanýanlara suw berip kömek edermiş.

Hyjalat – utanç, haýa, uýat.

Hylap – kemçilik, ters, garşy.

Hyra – gamaşma, haýran galma.

Hyrka – jinde, şylha, derwüşleriň geýýän eşigi.

Hysar – haýat, gorag, gala, berkitme.

Hyš – kowum-hyš, özüňki, öz zadyň.

Hytap – ýüzlenme, ýüz tutma, aýtma.

I

Iba – çekinme, saklanma, inkär etme, gaýtarma, ýüz dönderme.

Ibni (ibn) – ogly, perzendi.

Ibtida – başlama, bir zada girişme, başlangyç, öň, owal, ilki.

Idrāk – akyl, düşünje, pikir, paýhas.

Ihtiýat – ätiýaç.

Ihtiýat – hüşgärlik, häzirlilik, taýýarlyk.

Iitinap – özüňi ilden çetde saklama.

Ikram – hezzet, hormat, sylag.

Ilgeri – öň, owal, ýüz, tarap.

Inji – hossarlary tarapyndan ýörite berilýän mal, zat.

Ism – at.

Iştiýak – höwes, meýil, isleg, arzuw.

Ittifak – birlikde, bilelikde.

K

Kad – boý, syrat; kaddy-nahal – syrdam boýly.

Kadyr – gudratly, güýçli, başaryjy, Hudaýyň bir ady.

Kamar – Aý.

Kandyl – kân şemli asma çyra.

Karabet – ýakynlyk, garyndaşlyk.

Kasam ýat kylmak – ant içmek.

Kasas – jeza, ar almak.

Kasas – öç, ar.

Kast – niýet, meýil, hyýal.

Kasyd – habarçy, çapar, sargyt äkidiji

Katg menäzil kylmak – ýol geçmek, ýöremek.

Katl eýlemek – öldürmek, ýok etmek.

Katra – damja, ownuk, bölek.

Kaýan – haýsy tarap, haýsy ýan.

Kaza – täleý, takdyr. Kaza etmek – 1. Ölmek. 2. Kazasyny okamak – ozal okalman goýberlen namazy okamak.

Kaze – küme, saraý, mal salynýan jaý.

Kazy – şerigat sudýasy, ýerine ýetiriji, Hudaýyň bir ady.

Keffarat – Hudaý ýoluna gurban etme, günäni geçme, günäni diläp alma.

Kelemeýi Şerip – hormatly, şöhratly söz.

Kemal – ýetişme, boýy ýetme.
Keman – ýaý, egri ýaý.
Kengan – Arabystanda bir ýurduň ady, Ýusubun watany.
Keniz – hyzmatkär aýal, gyrnak, çory.
Kerbela – 1. Azap meýdany, teşnelik çöli. 2. Yrakda bir şäheriň ady, Alynyň ogly, Hüseyiniň öldürilen ýeri.
Kernaý – saz guraly, turba, surnaý, üflenip çalynýan saz guraly.
Kerwe – uzaklyk, takmynan 6 kilometr.
Keşakeş – çekip, süýräp.
Keýin – yz, art, soň, syrt.
Keýwan – Saturn planetasy.
Kipaýat – haýyr, kömek, bol, köp, ýeterlik.
Kişt – gämi.
Kowul – söz.
Koý – goýun, dowar.
Köşe – künjek, burç.
Kuddus – günäsiz, arassa, tämiz, sap, Hudaýyň bir ady.
Kudek – ýaş çaga.
Kurbat (gerabet) – ýakynlyk, garyndaşlyk.
Kuşeş – yhlaslylyk, janypkşeşlik, çalyşma, tagalla.
Kut – iýmit, azyk.
Kuýaş – Gün, Güneş, günün nury.
Kühen – köne, gadymy, garry ýaşuly.
Külbeýi ahzan – gam öýi, gamhana, gussalar öýi.
Kürs – 1. Asmanyň bir gaty. 2. Oturgyç, tagt.
Küşat – açyk, rowaç, şowly.
Küşat – açylan, aňsat, ýeňil.
Kylu-kal – galmagal, jedel.
Kysas – gürrüň, hekaýa. Kysasyl enbiýa – pygamberleriň kyssasy.
Kyýamat – 1. Ahyrýet, o dünýä; 2. ýokary galmak.
Kyýas – ölçeme, deňeşdirme, pähim etme.

L

Lagl – gyzyr reňk gymmat baha daş.
Lahza – bir salym, az wagt.
Letapat – owadan, mylaýym, näzik, ýakymly.
Leýlu – nehar, gije-gündiz.
Leziz – süýji, lezzetli, tagamly, şirin.
Läjerem – çäresiz, alaçsyz, biçäre.
Läýemut – ölmeýän, hemişe diri, Alla, Hudaý, Taňry.
Läýezal – ýitmeyän, ýok bolmaýan, Allanyň bir ady.
Liken (läkin) – emma, ýöne, şeýle-de bolsa.
Lowh – hat ýazylýan tagta, depder.
Lut – pygamberleriň biri, rowaýata görä onuň şäheriniň adamlary azgynlyk edeni üçin ol şäheri ýer ýuwdanmyş.
Lutp – mähremlik, mylaýym, rehimli.

M

- Mader** – ene, eje.
Magaşet – ýaşayyş, durmuş, ýaşamak.
Magfur – ýalkama, bagyşlama, ýalkan, bagyşlanan.
Magmur – abat, bitin bolma, timarlanma, bejermek.
Magzur – günäsiz, bagyşlanan, günäsi geçilen.
Mah jebin – ak ýüzli, Aý ýüzli.
Mahbup – söýgüli ýar, dost.
Majera – waka, galmagal, söweş.
Makam – orun, dereje, ýer.
Manzur – maksat edinmek, göz önünde tutmak, nazarda tutmak.
Mar – ýylan.
Masewa – Hudaýdan gaýry zatlar.
Matag – haryt, mal.
Matlap – islenilýän zat.
Maýus – umytsyz, alaçsyz, göwni çökgün.
Mazhar – görnüş.
Mebada – birdenkä, tötänden.
Medetkär – kömekçi, goldaw, arkadaýanç.
Medh – öwgi, tarypnama, wasp.
Mehar – owsar, nogta, jylaw, keleki.
Mejaz – hakyky däl, dogrulygy şübheli.
Melahat – özüne çekiji, ýakymly, owadan.
Melaýyk – perişde.
Melek sima – perişde sypat.
Melikäne – patyşalara laýyk, mahsus.
Memleket – döwlet, ýurt, ülke, watan.
Menfegat – peýda, ýardam.
Menşa – çeşme, başlangyç, döremek.
Merhaba – hoş geldiňiz, sapa geldiňiz, berekella.
Mestagryk – keýpli, wagty hoş, mes.
Mesti-laýagkal – akyl-huşuny ýitirmek, serhoş.
Meýmene – sag tarap.
Meýsere – çep tarap.
Mirşep – gijeki garawul.
Möwjud – döreme, barly, ýaradylan, bir zat, emele gelen.
k.
Mugafa – kejebe, gorag.
Muganny – aýdymçy, bagşy, sazanda.
Mugatter – oňat ysly, atyr ysyny berýän.
Mugtaber – ynamdar, ygtybarly.
Mugylan – tikenli, ýandakly ösümlik.
Muhaddesan – gürrüň berijiler, aýdyjylar.
Müjde – habar, buşluk, söýünji.
Mukadder – ýazgyt, täleý.

Muktada – ýolbaşçy, serdar, serkerde, ymam.
Mukyt – bagly, daňylgy, meşgul.
Munady kylmak – jar çekmek, çagyryş, gaty ses bilen aýtmak.
Munazara – dawwa, jenjel.
Munys – gürründeş, mähriban, ysnyşan.
Murda – öli, wepat bolan.
Musahhar – boýun egdirme, eýelenme, jadylanma, duzaga düşme, ýesir bolma, dogalanma.
Musahyp – ýürekdeş, ýoldaş, gürründeş.
Mustagrak – gark bolma, çümme.
Mustapa – saýlantgy, Muhammet pygamberiň bir ady.
Muşyk – mähriban, eziz.
Muştak – höwesli, meýilli.
Mutyg bolmak – boýun bolmak, tabyn bolmak, boýun egmek.
Müberra – azat, boş, özbaşdak.
Mübtela bolmak – duçar bolmak, bagly bolmak, agyr ýagdaýa düşme.
Müneçjim – ýyldyzlar boýunça pal atýan, astronom.
Münewwer – ýagty, nurly.
Münşi – kätip, owadan hat ýazýan.
Mürewwet – ýagşylyk, jomartlyk.
Mürze – 1. Kätip, edarada ýazuw işlerini alyp barýan adam. 2. Şazada (adam atlaryndan öň gelende).
Müžgän – kirpik.
Myg – duman, tozan-tot, gara bulut.
Mynajat – doga, gijelerine okalýan doga, ýekelikde edilýän dileg.
Mysapyr – pakyr, biçäre, ýolagçy.

N

Nabut – ýok etme, öldürme, dargatma.
Nagma – heň, owaz, aýdym.
Nahal – çybyk, ýaş ağaç.
Nakylan – gürrüňçiler, hekaýatçylar.
Nam – at. Ba namy – ady bilen
Napaka – iýmit, rysgal.
Nar – 1. Ot, köz. 2. Miwe.
Nasuh – çyn, tüýs ýürekden edilen toba.
Natuwan – mejalsyz, ysgynsyz, güýçsüz.
Nazm – şygyr, goşgy.
Nazzara – seretme, tomaşa etme, nazar etme.
Nebatat – ösümlik, ağaç.
Nebi – pygamber.
Neda – ses, owaz.
Nedamat – puşman, ökünç, arman, gynanç.
Negäh kylmak – seretmek.
Negahdar – saklaýjy, goraýjy.
Negin – ýüzügiň gaşy, möhür.

Nekip – ýolbaşçy, tire başy, häkim.
Nesr – proza, kyssa.
Neýsan – ýaz ýagyşy.
Nezih – arassa, täze, günäsiz.
Näbina – görmeýän, kör.
Nägäh – birden, tötänden, duýdansyz.
Näpedit – gaýyp bolma, gözden ýitme.
Näşayysta – erbet, laýyk däl, nämynasyp.
Nigär – söýgüli ýar.
Nikap – ýüze tutulýan perde, tuty.
Nimerse – zat, pul, haryt, aklyk.
Nisbet – şert, ýagdaý, zat, gatnaşyk, ýakynlyk.
Nowa – ses, owaz.
Nowha – dilgir bolmak; nuwhe gile etmek – dilgir bolup aglamak.
Nuh – pygamberleriň biri.
Nury aýn – gözüň nury, ýagtylyk, şöhle, ogul-gyz.
Nutk – söz, gürrüň, leksiýa, wagyz.
Nyhan – gizlin, ýaşyryn, ogryn.

O

Ogan – gudratly, güýçli, Hudaý, Taňry.
Omar – Muhammet pygamberden soňky ikinji halypa, çaryýarlaryň biri.
Omyň – kabul et, şeýle bolsun, aman sakla.
Otaga – jyga, täç.

Ö

Ötün – ötünç, dileg.
Öwlat – nesil, perzent, tohum-tiç.

P

Patyşahana – şalara mynasyp, patyşalara mahsus.
Paý – aýak.
Pazly-kerem – sahawatlylyk, jomartlyk.
Pazyl – bilimli, dana, ukyply, alym.
Pena – 1. Gorag, gaçbatalga. 2. Ýok bolmak.
Peramuş – unutmak, ýatdan çykarmak.
Permanber – buýruga we permana boýun egýän adamlar.
Perwa – alada etmek, goraglamak.
Perwaz kylmak – uçuş, uçmak.
Perwerdigär – Ýaradan, Allanyň bir ady.
Perweriş – terbiýeleme, idetme, göz-gulak bolma.
Peýgam – sargyt, habar, salam, ýüzlenme.
Peýker – daş görnüş, surat, syna, endam, şekil.
Peýman – şertnama, karar, kada, wada etmek.
Peýmana – ölçeg, käse, bulgur.
Peýşin – öýle, günün ikinji ýarymy.
Pežmorde – süllerme, solma.
Pählu – gapdal, ýan.

Piç-u tap –burulma, towlanma, agyr ýagdaýa düşmek.

Pir – garry, ýaşuly.

Pirahan – köýnek, geýim.

Piri-kühen – garry, ýaşuly adam.

Pişwaz – garşylama, öňünden çykma.

Pusty-käseýi-ser – kelleçanagyň derisi.

Puštba-pušt – arkaba-araka, nesilme-nesil.

Pușty-pena – arkadaýanç, direg, penakär.

Pür – doly, püre-pür.

Pyrak – aýralyk, jyda düşmek.

Pyrkat – aýralyk.

R

Ragna – owadan, gözel, näzik.

Rahber – ýol görkeziji, ýol salgy beriji, ýolbelet.

Rahnemun – ýol görkeziji, ýolbaşçy.

Raht – egin-eşik, geýim-gejim, lybas, goş-golam.

Rakyp – duşman, bäsdeş, bigäne, duşman.

Rawyýan – gürrüňçi, rowaýatçy.

Razyk – Rysk beriji, Allanyň bir ady.

Reda – don, dindarlaryň geýýän dony, şylha, bölek.

Reha – azat etmek, dynmak, boşatmak.

Rekat – namaz okalanda bir eglip galmak.

Remmal – palçy, pal atýan adam.

Renjur – ýadaw, argyn, ýarawsyz.

Rep – eýe, hojaýyn, Hudaýyň bir ady.

Resul – pygamber, ilç, habar getiriji, Muhammet pygamberiň bir ady (resulylla)

Reşk – göripçilik, bahylçylyk, içgaralyk.

Rihlet kylmak – ýogalmak, bakyýete göç eýlemek.

Rişde – ýüp, tanap, baglanyşyk.

Riz – ownuk, maýda, bölek.

Rowa – 1. Mümkün, rugsat berlen. 2. Mynasyp, laýyk.

Rowana – ugramak, ýöremek, gitmek.

Rowza – 1. Bag-bossan, otluk ýer, çemenlik. 2. Mazar, gubyr.

Roý – ýüz, keşp. Roý bermek – ýüze çykamak, peýda bolmak.

Roýy kybla bolmak – ýüzi Mekgä tarap bolmak.

Roýy syýah – ýüzi gara, aýyply, masgara.

Rozy – ryşgal, nan, rysk.

Rud – 1. Ýap, suw akýan ýap, aryk. 2. Saz guraly.

Ruhsar – ýüz, keşp, ýañak.

Rybat – kerwensaraý.

Ryýazat – terkidünýälik, eşretiden saklanmak.

Ryzky-rozy – gündelik iýmit, azyk.

Ryzwan – 1. Behişdiň gapysyny saklaýan perişdäniň ady. 2. Behişt.

S

Sahypkyran – 1. Bagtly, ykbally, güýçli. 2. Şalaryň epiteti. 3. Zöhre ýyldyzy bilen Müşteri ýyldyzynyň bir-birine gabat gelen wagty doglan (bagtly çaga). 4. Emir Teýmiriň lakamy.

Sal – 1. Ýyl 2. Ýaş.

Samat – baky, ebedi, hiç zada mätäç bolmadyk, Allanyň bir ady.

Sanjak – baýdak, tug, alam.

Sar – 1. Gaýgy-gam, musallat. 2. Sar (guş).

Sary – tarap, ugur.

Seda – ses, owaz.

Sejy – şygyr bilen ýazylan kyssa.

Semen – gülün ady, liliýa.

Semender – mifiki bir haýwanyň ady. Rowaýata görä ol hemişe oduň içinde ýaşaýarmyş we otdan çyksa ölýärmiş. Onuň derisinden tikilen telpek kirlese, ony oda atsaň kiri aýrylýarmyş. Kābir maglumata görä, ol özboluşly guşmuş.

Semer – miwe, hasyl, iýmiş.

Sena – doga okama, wasp etme, alkyş etme.

Señni hara – daşyň bir görnüşi, granit, harçaň daş.

Seraperde – şalaryň oturýan ýeri, çadyr.

Serasyma – haýran galma, geň görme, özüni ýitirme.

Serefraz kylmak – mertebelemek, hormat goýmak.

Sernezış – igenç, käýinç, galmagal.

Sersam – samrama, beýni perdesiniň çişmegi (meningit).

Sert – sowuk, uludan dem almak, sowuk-sala garşylama, içiňi hümlletme.

Serw – uzyn boýly owadan agaç.

Set – ýüz, ýüzlük san.

Setan – ýürek eýeleýji, boýun egdiriji, alyjy.

Setdar – aýyplary örtüji, Allanyň bir ady.

Sethezar – ýüz-müň.

Seýyah – syýahatçy, ýurt gezyän, jahankeşde.

Sähraýy – ýabany, wagşy, çölde gezip ýören.

Sähw – säwlik bilen.

Säni – ilkinji.

Sidretil munteha – asmanyň in ýokary çägi.

Silapça – suw guýulýan gap.

Sima – görk, görmek, keşp.

Siparyş – tabşyryk, buýurmak, sargyt.

Siskinmek – tisginmek, yerinden syçrap turmak.

Sowsan – mawy reňkli oňat ysly gül.

Subh – irden, säher.

Subhan – päk, tämiz, Hudaýyň bir ady.

Sud – peýda, haýyr, gazanç.

Sud-u – zyýan – haýyr we şer.

Sufla – aşak, pes.

Sumga – sopularyň ybadat edýän ýeri, ybadathana, hanaka.

Sung – gudrat, keramat, ýaratma, döretme.
Sunmak – uzatmak, içmek.
Surur – şatlyk, begenç.
Suwar – ulagly, atly.
Suwwum – üçünji.
Suzan – ýandyryjy, köýdüriji.
Sünbül – arpa, bugdaýyň başy, gara reňkli, oňat ysly ösümlik.
Sürme – göze çalynýan gögümtil – gara reňk.
Sydky-dil – çyn ýürekden, yhlas bilen.
Sykyllat – inçe dokalan ýüň mata.
Sypa – kerpiçden ýa-da daşdan edilen seki.

Ş

Şadyman – hoşal, keypli, göwnühoş, begençli, şady-horram.
Şahadat – 1. Şaýatlyk, güwälik. 2. Şehitlik.
Şal – irimçik ýüň mata. Eski-şal – köne mata.
Şam – 1. Agşam, agşamlyk nahar. 2. Arabystanda bir ýurduň ady (Siriýa).
Şamçyrak – gijelerine şöhle saçýan dür, gymmatbaha daş.
Şana – darak, başdarak.
Şasuwar – çapyksuwar, edermen adam.
Şasypa – saýada oturmak üçin ýasalan daş seki.
Şatyr – 1. Ýumşa gaýym hyzmatkär. 2. Çörek bişirýän hyzmatkär.
Şaýet – belki, mümkin, bolsa bolar.
Şebihun – gije hüjüm etme, öldürme, ýok etme.
Şebnem – agşam çygy, gyraw, gije çyg düşmek.
Şemaýyl – ýüz, görk, şekil, gylyk-häsiýet.
Şems – Gün, Güneş, Kuraş.
Şerahýan – irkilme, uklama, uky wagty.
Şereňňiz – şer gözleýän, pitneçi.
Şerg – 1. Kanun. Ýslamyň dini kanunlary. 2. Dogry ýol.
Şerh – düşündiriş, beýan etme, gürrüň.
Şetdat – 1. Güýçli, gaharly, zalym. 2. Zalymlykda belli bolan gadym şalaryň biriniň ady.
Şikaýat – arza, käýinme, zeyrenme.
Şikeste – azap çekýän, haly teň, döwür.
Şiş – Adam atanyň ogullarynyň biri, pygamber.
Şitap – howlukmaç, gyssanmaç, tiz.
Şitdet – 1. Ýowuz, gazaplylyk. 2. Köplük, artyklyk.
Şiwe – nâz-kereşme, tär, owadan, usul.
Şujagat – batyrgaýlyk, edermenlik, gaýduwsyz.
Şumar – köp, sansyz, hasaplap bolmaýan.
Şunkar – algyr guş, laçyn.
Şuruş – gowga, galmagal, gozgalaň.

T

Tafahhus kylmak – diň salmak, barlamak, derňemek.
Tagajjup kylmak – geň galmak, haýran galmak.

Tagbyr – ýorgut, düýş ýormak.
Tagn – kinaýa, teýene, igenç, ýaňsýlama.
Tagy – pitneçi, gozgalaňçy, topalaňçy.
Tagzym-towazyg kylmak – hormatlamak, kiçigöwünlilik, baş egmek.
Tagzyýet – ýas, matam.
Tak – gutarmak, tükenmek. Takaty tak bolmak – takaty gutarmak.
Takdyr – kysmat, täleý, ýazgyt.
Talgat – görnüş, keşp, ýüz, daş görnüş.
Talyg – täleý, ykbal, kysmat.
Taňla – 1. Erte. 2. Kysmat.
Tarahhum – rehim etme, garaşyk etme.
Tarap bazy – Oýun, şatlyk, aýşy-eşret, begenç.
Tawuş – ses, seda.
Tawyl – uzyn, uzak.
Tazarrug – ýalbarma, boýun sunmak.
Tazyýana – gamçy, şallak.
Tebar – garyndaş, kowum-hyş, nesil, nebere.
Tebärek – ýalkama, oňat, gowy.
Tebdil – geçirme, yzyna öwürme, üýtgetme, çalşyрма.
Tefa – ýok etmek, bir-birini gyrma.
Teferruç – tomaşa etme, göwün açma.
Tejelli – gözellik, owadanlyk, bezeg, dabara, görk-görmek, ýalpyldy, äşgär etmek.
Tekäwür – ýüwrük at, ýyndam düýe.
Tekellüm – aýtmak, gürlmek, sözlemek.
Teňdil – gussaly, gaýgyly, ýüregi ýaraly.
Tenha – ýeke galmak, ýekelik, ýalňyz.
Tenzil – aşak düşürmek, arzanlatmak, girdeji almak.
Ter – 1. Öl, gözi ýaşly, nemli. 2. Ter, täze. 3. Guş ady.
Terhos – haýyş, towakga.
Tersende – gorkan, gorkak.
Teskin – rahatlandyрма, köşeşdirme, ýuwaşatma, peseltme.
Teşwiş – gorkuly, howp, gaýgy-gam, alada.
Tetärik – alaç, çäre, azajyk iýmit.
Täkit kylmak – nygtamak, takyklamak, berk tabşyрма.
Tiri-yşk – yşkyň oky, yşga düşmek.
Toksawul – garawul, ýol saklaýan.
Towap – zyýarat etme, aýlanma.
Towazyg – kiçi göwünlilik, pespällik.
Towk – ýüzük, tegelek halka.
Towky-zerrin – tylladan halka.
Tufaýly – çagyrylmadyk myhman.
Tumag – Yusubyň münýän atynyň ady.
Tuýur – guşlar.
Türpe (turpa) – täze, ter, oňat, täsin.
Tyfl – çaga, ýaş, oglan.

U

Uçmag – jennet, behişt.

Uftada – ejiz, biçäre.

Uftade – ruhdan düşen, entäp pese düşen.

Uftan-u hyzan – entireklemek, zordan ýöremek, ýykylyp-sürüşmek.

Ukba – kyýamat, ahyrzaman, bir zadyň soňy.

Urgan – ýüp, tanap, arkan.

Ustuhan – süňk.

Uzr – 1. Ötünç, günäni geçmegi soramak. 2. Bahana, kemçilik.

W

Wadaryg-a – eý waý, wah arman.

Wahasrata – gaýgy, gam, hasrat çekmek.

Wahyt – ýeke, ýalňyz, Allanyň bir ady.

Wasl – gowuşma, ýetişme, hasyl bolma.

Wa-waý – haýyp, wah.

Waweýla – geň galmak.

Wazzuha – ýagty, açyk, aýdyň.

Webal – ýazyk, günä.

Wehmnäk – gorkmak, howply, gorkuly bolmak.

Wejh – 1. Daş görnüş. 2. Bahana sebäp.

Weli – 1. Emma, ýöne. 2. Keramatly. 3. Dost.

Widag – hoşlaşma, aýrylyşma.

Wuhuş – wagşy haýwanlar.

Wujut – döreme, barly, kemala gelme, bolmakly, göwre.

Wysal – gowuşma, ýetişme, hasyl bolma.

Y

Ybadat – bendelik, Hudaýa gulluk etme, çokunma.

Ybraýym – pygamberleriň biri. Rowaýata görä ol butparazlara garşy bolany üçin Babyl (Wawilon) patyşasy Nemrut tarapyndan oda atylypdyr. Emma oňa ot kär etmän, gaýta gülzarlyga öwrülenmiş.

Ygtykat – uýmak, ynanmak.

Ygtymat – ynam, umyt, tama.

Ygtymat – ynanmak, uýma, bil baglama. Ygtymat etmek – ynanmak.

Ynak – geňeşçi, ynamdar.

Yshak – Ýakup pygamberiň kakasy, Ybraýymyň ogly. Rowaýata görä, ol bir goýnuň arkasyny sypalasa ondan ýetmiş goýun önermiş.

Yzhar – beýan etme, mälim etme, daşa çykarma, ýüze çykarma.

Yztyrap – aljyraňňlyk, özünü ýitirmek.

Ý

Ýüz tufan – ýüzünligine, ýüz tarapyna.

Ýyrak – daş, uzak, alys.

Z

Zagfyr bolmak – solmak, saralmak.

Zagpyran – sary reňk ysly gül.
Zagyfa – aýal, ejiz.
Zag-zagan – garga, zakyja garga meňzeş guş.
Zahyr bolmak – peýda bolmak, ýüze çykmak.
Zahyt – namazhon, terkidünýä.
Zalalet – azaşan, ýol ýitiren, ýalňyşan.
Zary-tazarrug – agy, sesli aglama, ýalbarma.
Zebun – biçäre, ejiz, pakyr, haldan düşen.
Zehi – oňat, ýagşy, gözel.
Zemistan – gyş.
Zenbil – Sebet, zat salynýan örme gap.
Zerbaft – altyn sapak geçirilip dokalan mata.
Zernigär – altyn çaýylan, gyzyly suwy berlen.
Zerre – azajyk, ownuk.
Zerrin – tylladan ýasalan, zerden bejerlen, zer çaýylan.
Zähm – ýara, agyry, kesel.
Zähre – 1. Öt. 2. Batyrlyk, ýüreklilik.
Zikir – gaýtalama, täzeden aýtma, Hudaýyň adyny gaýtalama.
Zil – 1. Ýan, tarap. 2. Syny.
Zillet – betbagtlyk, horluk.
Zil-u bam – inçe-ýogyn, sazyň düzülmegi, sazlaşyk.
Zinde – diri, janly.
Zindeganlyk – ýaşayyş, durmuş.
Zir – pes, aşak.
Zira ki – çünki, sebäp.
Zirek – ökde, ugur tapyjy, çulum, akyllly.
Zowk – höwes, isleg, hyjuw, keýp.
Zülal – päk, arassa, dury.
Züljelil – 1. Hormatly, şöhratly, beýik mertebeli; 2. Hudaý, Alla.
Zümerret – ýaşyl öwüsýän gymmat baha daş.
Zünnureýn – iki nuruň eýesi, Hezreti Osmanyň ady.
Zyndanban – zyndan sakçysy.
Zynhar – 1. Ätiýaçly bolmak, ägä bolma. 2. Aman sorama. 3. Gorag, gaçalga.
Zyrabat – ýerleri ekişe taýýarlamak, bejermek.
Zyýada – köp, kän, bol, artyk, gaty köp.
Zyýapat – myhmançylyk, meýlis, üýşmelen.

Düşündirişler

- 1.** Bismillähi-r-Rahmany-r-Rahym, Alhamdu lillähi Rebbil-älemin we rehmetullahy we berekätüh – Mähriban hem rehimdar Allanyň ýardamy bilen, Älemleriň Perwedigäri Beýik Biribara öwgüler bolsun! Oňa Allanyň rehmeti we bereketi bolsun.
- 2.** Emma rawyýany-ahbar we nakylany asar, muhaddysany-dessan kühen we hoşa çinany-harmany suhan ara suhan zemm künet, paraýy an hun-jiger kem künet – Rowaýat kylyjylar we köne dessanlary aýdyjylar hem-de şirin söz harmanynyň hoşaçylary söz aýdýarlar, onuň bir parasy, jiger ganyny kem edýär.
- 3.** „Kalu-bela” – Aýtdylar: „Hawa, elbetde” Gurhanyň 7-nji süresiniň 172-nji aýatyndan bir jümle.
- 4.** Lä ilähe illallahu wahdahu Lä şekire leh, lehul-mülkü we lehül hamdu we hüwe alä külli şey-in Kadyr – Ýeke-täk we deňi-taýy bolmadyk Alladan başga Hudaý ýokdur. Ol ýeke-täkdir, Onuň şärigi ýokdur, mülk Onuňkydyr, hamdy-sena Onuň üçindir we Ol ähli zady başaryandyrr (kadyrdir).
- 5.** Naguzy-billäh min zälik – munuň ýaly zatdan Allanyň özi gorasyn.
- 6.** Şeý-un lilläh – Alla üçin bir zat beriň.
- 7.** Erteki. **8.** Rowaýat.

NURMUHAMMET ANDALYP

Ýusup-Züleyha

Çapa taýýarlan **Atabaý Nazarow**

Çap etmäge rugsat edildi 10.12.2010. Möçberi . Ofset kagyzy. Times New Roman garniturasy. Ofset çap ediliş usuly. Çap listi . Sany. Sargyt №. A-50089 .

Türkmenistanyň Ylymlar Akademiýasynyň
Milli golýazmalar instituty.

744000, Aşgabat, Puşkin köçesi, 13A.